

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Aarbog
for
Historisk Samfund
for Præstø Amt.

---

4. Aargang 1915.

Næstved.
Trykt i N. P. Christensens Bogtrykkeri.
1915.

Aarbog

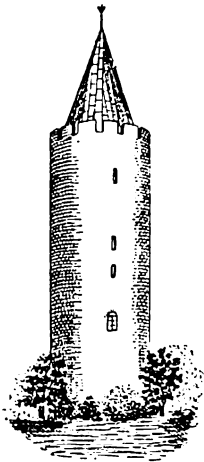
for

Historisk Samfund

for Præstø Amt.

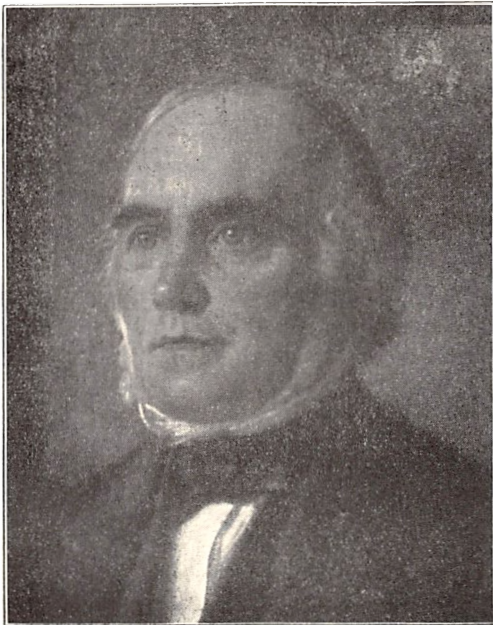
4. Aargang 1915.

Næstved.

Trykt i N. P. Christensens Bogtrykkeri.

1915.

Præsten F. E. Bojsen.

Født den 11. Febr. 1808, død den 17. Septbr. 1882.

Præsten F. E. Bojsen.

(Ved **Hans Didriksen.**)

Bestyrelsen for Historisk Samfund for Præstø Amt har opfordret mig til at skrive en kort Skildring af Præsten F. E. Bojsens Liv og Gerning. Da jeg har kendt ham personlig i min Ungdom og af ham modtaget min tidligste aandelige Paavirkning, har jeg ikke turdet vægre mig ved at gøre et Forsøg paa en saadan Skildring, og jeg har dertil søgt og faaet Hjælp fra de bedste Kilder.

F. E. Bojsen var *Præst* og *Folketaler*, og de, som har hort ham, vil sikkert være enige med mig i, at mere hjertegribende Forkyndelse af Evangeliet og vækkende Forklaring af Menneskelivet har vi næppe hørt.

Sine ejendommelige Evner som kirkelig og folkelig Taler har han selv takket Gud for ved Tilknnytning til to mærkelige Begivenheder i sin Slægts Historie og sit eget Liv. Disse Træk vil jeg derfor først fremdrage.

I Aaret 1910 udkom en Bog, kaldet »*Godt Mod*«, af Præsten N. A. Jensen, den Gang i Jernved ved Ribe. I denne Bog har Forfatteren med overordentlig Flid, Grundighed og rørende Kærlighed til Emnet givet et ypperligt Billede af Livet i Sønderjylland i det 18. Aarhundrede og samlet Skildringer som et Æresminde for Bojsenslægtens Stammemoder, Bondekonen *Geske Marie Outsén* (gift »Geske Bojs«), ligesom han ogsaa har foranlediget, at der er blevet rejst en Mindesten for hende i hendes Fødeby, *Emmerlev* ved Tønder. Hendes Liv er et Vidnesbyrd for kommende Slægter om Bønnens Kraft.

Stærkt paavirket, som hun var, af Brorsons Forkyndelse ønskede hun sig længe med brændende Iver en Søn, der kunde blive Præst. Hendes Bibel bærer endnu Mærker af, hvorledes hun har trøstet sig selv ved Forjættelsen til Kvinden (1 Mosebog 3. Kap.). Da hun endelig fik en levedygtig Søn med gode Evner, havde Manden, der, som saa mange af hin Tids Bønder i Tonderegnen, var Kniplingshandler, ved en Medhjælpers Bedrageri — han havde afsat et stort Parti Kniplinger i Norge, men forsvandt med Pengene — mistet sin Formue. Kun vanskeligt kunde de da skaffe Sønnen den fornødne Undervisning. Men Moderen holdt ud i mangeaarig Bøn til Gud om Hjælp til Sønnen. Da kom Tiden, at han skulde rejse til Universitetet (i Kiel); det var i Paaskedagene 1782; men Penge havde de ikke kunnet skaffe, og Faderen med Bornene sad nedbøjet i Stuen (»Dørnset«). Moderen var den Aften længe i sit lille Bedekammer; da kom hun ud med glædestraalende Ansigt og sagde: »Vær kun ved *godt Mod*, Gud har svaret mig paa min Bøn og vil hjælpe«.

Næste Morgen kom der et Brev til Faderen fra Holland med en Sum Penge. Samvittigheden havde manet den bortflygtede Medhjælper til at sende, hvad han kunde. Faderen brast i Taarer, Moderen i Jubel. »Der Per!« — sagde Faderen, »tag Pengene, Gud har sendt Dig dem«.

Saaledes blev Taaresønnen, *Peder Outsen Bojsen* Student. Saa meget fik Moderen at se af sit Livs Ønskes Opfyldelse. — Aaret efter døde hun; paa hendes Mindesten staar et Billede af en blomstrende Agaveplante, der dor, naar den har blomstret. Men Sønnen blev den senere saa højt fortjente Skolemand og Biskop, — F. E. Bojsens Fader.

Mærkeligt nok har ingen af de Forfattere, der har fortalt denne rørende Begivenhed, nævnt de Kilder, hvorfra Beretningen er hentet. Derfor skal det anføres her.

I det af F. E. Bojsen udgivne 14 Dages Skrift »Budstikken« findes i Aargangen 1853, Side 54—61 et Brev fra Bojsens ældre Broder Carl Bojsen, der døde 1866 som Stiftsprovst i Ribe. I dette Brev skriver han (S. 56): »Jeg vil

nu fortælle et Eksempel paa, hvorledes »Gud sidder overlig og ser nederlig«, for hvis Sandhed jeg tør indestaa, som jeg har indført i min lille Hjertebog (sigter til et foregaaende Stykke i »Budstikken«), og som jeg kun behøver at erindre Dig om, for at Du skal føje Dit Vidnesbyrd om dets Sandhed til mit.« Derefter giver han hele den dejlige Beretning om Moderen i sit Bedekammer, udførligere end her, men uden dog at nævne hendes Navn; dette er først blevet oplyst ved N. A. Jensens omhyggelige Undersøgelser. Men Carl Bojsen slutter sit Brev saaledes: »Den fattige Dreng døde i Aaret 1831 som Biskop over Lollands og Falsters Stift, efter at han havde været Præst i henved 50 Aar og Biskop i næsten 30 Aar. Vi kender ham godt begge to: Din og min uforglemmelige Fader.«

Fredericia, d. 17. Jan. 1853.

C. C. Bojsen.

I det næste Nummer af »Budstikken« bekræfter F. E. Bojsen, at han mindes, at hans Fader havde fortalt derne Begivenhed og anført den som Bevis paa, hvorledes Gud horer Bønnen.

Vi har altsaa her fuldgyldigt Vidnesbyrd om, at den gamle Biskop har fortalt Begivenheden for sine Sønner.

Mærkeligt nok er Beretningen første Gang meddelt offentlig i 1853, det samme Aar, da den gamle Gaard i Emmerlev blev solgt (af den senere tyske Gren af Slægten) til Udstykning og Nedrivning. Som Levninger fra denne Odelæggelse er det dog lykkedes Jensen at redde nogle Murankere, med Navnetrækkene B. H. (Boj Hansen) G. B. (Geske Bojs) og P. K. (hendes Fader, Peder Outsen Kristensen). De er nu anbragt paa Gavlen af Foredragssalen paa Rødkilde, hvor ogsaa opbevares den ovennævnte Bibel og nogle andre Smaating fra Emmerlev.

Den anden Begivenhed, som har sat Mærke i Bojsens Liv, beretter han selv saaledes (her efter P. Bojsens Levnedstegning af sin Fader, S. 72—74):

»Jeg var allerede temmelig tidlig bleven bestemt til at være Præst, og da jeg nok kunde lære, hvad dertil ud-

krævedes, saa syntes der ikke at være noget til Hinder derfor. Imidlertid led jeg allerede i min Ungdom af et Tilfælde, som jeg egentlig ikke kan beskrive, ej heller forklare dets Oprindelse. Det var en Art Stammen, som vel ikke laa i nogen organisk Fejl, men det var dog noget, jeg i lang Tid troede var ganske ejendommeligt for mig; senere har jeg erfaret, at der er flere, der lide af det samme, uden at nogen mærker det, thi det kan skjules og bliver det ogsaa som oftest. Naar der var nogen, jeg undsaa mig for, var det, som kunde jeg ikke faa et Ord frem, som om Stemmen svigtede mig aldeles, og da dette jo vilde indtræde ofte, hvis jeg blev Præst, maatte det gøre denne Stilling umulig for mig, og dette Tilfælde syntes altsaa ganske at ville tilintetgøre den Bestemmelse, der var taget for mig. Mine Forældre sørgede meget derover; men da jeg var bleven Student og havde studeret Theologi, ønskede min Fader, at jeg skulde prøve at skrive en Prædiken og holde den for ham alene, saa haabede han, det nok vilde lykkes. Det gjorde jeg, og en Dag gik jeg over i Kirken, ledsaget af min Fader og Moder. Jeg besteg Prædikestolen og forsøgte at holde denne Prædiken, som jeg baade havde skrevet og lært udenad; men det gik daarligt for mig; jeg blev ofte standset i min Tale, saa det syntes klart, jeg var ikke skikket til at blive Præst. Mine Forældre trostede mig, saa godt de kunde, men jeg saa paa dem, at de mistvivlede lige saa fuldt som jeg selv om, at det nogen Sinde vilde lykkes for mig at naa, hvad der dog nu var mit Livsmaal. De gik bedrøvede ud af Kirken, og jeg blev alene tilbage. Da gik jeg op til Alteret og gav mig til at bede Gud, om han her vilde hjælpe mig, og denne min Bøn gik ud paa, at saa tit jeg vilde tale om ham og hans Ord, at jeg da maatte kunne sige, hvad jeg vilde. Det var ikke nogen Aabenbaring, jeg oplevede, men uden at jeg kan forklare, hvorledes det gik til, fik jeg dog det tydelige Svar fra Gud, at min Bøn var hørt, og at han endda vilde foje noget til, nemlig give mig at kunne tale, naar der ellers var noget, der laa mig paa Sinde. Saadan

rigtig for Alvor var det nok første Gang, jeg havde bedt til Gud, og første Gang, det er jeg vis paa, jeg havde erfaret, at den Helligaand »træder frem for os med uudsigelige Sukke«. Denne Begivenhed ligger langt tilbage i mit Liv, omtrent 50 Aar, men den staar saa klart for mig, som var det sket i Gaar. Jeg gik trøstig ud af Kirken, og den Trøst er aldrig forsvunden, om end den har været baade stærkere og svagere, men lykkeligst var jeg, jo fastere jeg holdt mig til, hvad jeg den Gang oplevede. Gud havde givet mig sit Ord, nu gjaldt det, om han vilde holde det, og han holdt det, hvor tit jeg end har erfaret og følt, hvor uværdig jeg var dertil.

Det er Kildevæddet, hvorfra alt, hvad jeg har talt til Opbyggelse for Mennesker, har haft sit Udspring, ligesom jeg ogsaa tror, at min Bedstemoders Forbøn for min Fader og hans Slægt blev Kildevæddet til den Velsignelse, som blev givet denne.

Jeg véd, at jeg staar tilbage for de fleste Præster, som jeg har lært at kende, baade i Kundskab i Skriften og til Salmer og i Henseende til anden god og frugtbar Læsning, der netop er tjenlig for en Præst. Alligevel har mit Ord fundet Indgang paa underlig Maade, og det kom af, at Gud aldrig glemte, hvad han havde tilsagt mig i min Ungdom. Han vidste godt, hvilke Hindringer jeg havde at kæmpe med, men vidste ogsaa saaledes at overvinde disse, at netop Nøden og Trangen blev Midler i hans Haand til at lægge særegen Velsignelse i mine Ord. Jeg kan sige, at jeg har oplevet megen Angst, naar jeg besteg Prædikestolen og stod der for at tale til de mange Mennesker, men det kan jeg alligevel sige, at de lykkeligste Timer i mit Liv har jeg tilbragt paa dette Sted. Gud forundte mig gennem de mange Aar Sundhed og stor Kraft til at holde ud med at tale om ham, og det paa Steder, hvor det ellers var trangt nok at tale, men jeg har aldrig vidst, hvad det var at blive træt af at tale, og tit har jeg spurgt dem, som klagede over Træthed, hvad det egentlig var, de mente dermed, thi jeg kendte det ikke; jeg har derfor troet, at

Gud ogsaa i den Henseende har føjet mere til min Bøn, end jeg forstod at bede om. Ja »du kan gøre hvad du vil, jeg er hvad du gør mig til«.

Biskoppen omtaler ogsaa denne Begivenhed i et Brev af Septbr. 1829.

Ved disse Beretninger har F. E. Bojsen selv givet den dybeste Forklaring af sine ejendommelige Evner som Præst og Taler.

Her er en kort Levnedsskildring: Frederik (Frits) Engelhardt Bojsen fødtes i Vesterborg den 11. Februar 1808. Som den femte af Biskoppens 8 Sønner, voksede han op i et ualmindelig kærligt Hjem, som han i hele sit Liv hang ved med sønlig Hengivenhed. Han har senere i »Budstikken« givet en Række Skildringer af denne Hjemkærlighed, som man endnu kan glædes ved at læse. Han blev Student fra Nykøbing Latinskole 1825 og kom i København i Huset hos Faderens Ven Stiftsprovst Clausen, Rationalismens Hovding. Her sluttede han sig til Sønnerne, navnlig den yngre, senere Præst *Emil Clausen*; den ældre Søn H. N. Clausen, var allerede da Professor og optaget af den store Kirkestrid 1825 med *Grundtvig* og *J. C. Lindberg*. Da Bojsens ældre Broder *Lars Bojsen* kom til København for at tage Magistergraden, drog han baade Fritz og Emil Clausen med sig først til Mynster og senere til Grundtvig. Bojsen blev siden Nabopræst til Emil Clausen, og denne blev til sin Død (1851) hans allernærmeste Ven og Meningsfælle saavel kirkeligt som folkeligt. Den store Kirkefornyelse havde saaledes grebet stærkt ind i den gamle Stiftsprovst Hus.

I 1829 — netop samtidig med den ovenfortalte Begivenhed i Vesterborg Kirke — blev Fritz Bojsen forlovet med den 16-aarige *Eline Heramb*, født paa Kongsberg af en gammel norsk Bondeslægt. Hun var i flere Henseender en Modsætning til ham og var ofte af anden Livsanskuelse; men ved sine fremragende Evner, Karakterstyrke og Retfærdighedssans blev hun ham ofte en god Støtte.

Da Bojsen i 1834 blev kaldet til Kateket i *Store-*

hedinge (og Højerup), holdt de Bryllup og flyttede til Stevns. Som Eksempel paa Flytning i Datiden kan anføres, at Rejsten med Fragtvogn fra København til Storehedinge tog to Dage, saa der maatte overnattes i Køge. En Del af deres Møbler, som blev sejlet til Stevns, blev hejset op ad Klinten.

Snart vandt Bojsen Ry for Veltalenhed og blev allerede 1837 kaldet til *Skørpinge* ved Slagelse midt i den Egn, som Biskop Mynster kaldte »det hellige Land«. Her havde der under Beskyttelse af Greven paa Holsteinsborg udviklet sig en stærk kristelig Opvækkelse foreløbig med pietistisk Præg. Den knyttede sig til en Kreds af fremragende Præster, blandt hvilke mange er blevet landskendte: P. A. Fenger, Emil Clausen, F. E. Bojsen, Rønne, Rothe, Mau, Hahn, til Dels P. C. Kirkegaard o. fl., der alle samledes i Arbejdet for Menighedslivet og Kampen mod Rationalismen. Ved Siden heraf gik en stærk Lægmandsbevægelse, der fandt Hjem i de kristelige Forsamlinger, men som efter en gammel Forordning forfulgtes af Øvrigheden. For disse Forsamlingsfolk blev nu Skørpinge Præstegaard et Hovedkvarter. Birkedal skildrer denne Kreds som et *Troens Hjertesamfund*: »Det var en Morgendæmring, skøn og liflig, hvori Modsætningerne endnu ikke kunde skilles ud fra hinanden, maaske allermindst af de kristne Venner selv; thi endnu hvilede Morgendisingen over det fremdukkende Samfundsliv.«

Her vandt Bojsen den stærke personlige Tilegnelse, der altid lagde Kraften i hans Tale.

Men det var jo ikke vanskeligt at finde Skævheder i denne Bevægelse, naar den udartede til Dømmesyge og Snæversyn.

Bojsens Hustru var ham herved med sin sunde Sans en god Hjælper.

I 1845 rejste han da ind til Grundtvig for at søge Raad. Grundtvig misbilligede Forsamlingerne, forsaa vidt de tillagde sig en særlig Fortjeneste som Kendemærke for troende. Han raadede Bojsen til at forsøge at holde historisk—folkelige Foredrag. Dette Raad greb Bojsen med

Iver, og da han kom hjem, talte han stærkt imod Forsamlingsvæsenets Misbrug. Fru *Toft* paa Rønnebæksholm, som nogle Aar senere blev Grundtvigs Hustru, og som havde taget livlig Del i den hidtidige Bevægelse, skriver da efter en Prædiken af Bojsen: »Det var dejligt, men det er rigtig nok vist og sandt, at han er slaact ind i en ganske anden Retning end før, og han slog nogle skrækkelige Dommedagsslag imod det udvortes Væsen«.

Fra dette Tidspunkt stammer Bojsens Virksomhed som folkelig Taler, hvad han hele sit Liv fortsatte med ved Siden af sin kristelige Forkyndelse, der visselig derved ikke blev indskrænket eller ringere.

Efter Bojsens Forslag blev der dannet et »*Dansk Samfund*« i Næstved, hvor han oftere holdt Foredrag. Bedst kendt er hans Tale i Næstved 11. April 1848 om en Mand, der har sovet i to Maaneder og derefter rejser Europa rundt og ser, hvad der imidlertid er foregaaet i de voldsomt bevægede Maaneder.

Folkerejsningen i 1848 og den paafølgende Krig maatte naturligvis mægtigt gribe et Sind som Bojsens, og da han var blevet kendt som Folketaler, faldt Tankerne paa ham, da der i Korsør skulde vælges til den grundlovgivende Rigsforsamling. Han blev ogsaa valgt saavel til denne Forsamling, som til det derefter følgende Rigsdags-Folketing. Det, der havde kaldt ham frem, var Kampen for Sønderjylland, den almindelige Valgret og kirkelig Frihed (Sognebaandsløsning), og herom handler en Række Breve til Hjemmet (se P. Bojsen S. 169—179). Foruden disse er opbevaret nogle Breve fra ham til en af Sønerne, som da kun var 7 Aar gml, af disse Breve skal her meddeles nogle Uddrag, der viser, hvor tidlig Bojsen drog Bornene til sig og drøftede alt med dem.

Af et langt Brev fra København 20. Marts 1849:
 »— — — Nu begynder Krigen snart igen; jeg var tilfreds, at Du og Peter var saa store, at I kunde komme med.
 — — — Jeg tænker, at jeg paa Torsdag skal komme ud paa det store Linieskib Christian d. S., som nu næsten er

færdigt og snart skal sejle over til Kiel for at passe paa Tyskerne. — — — Hvem holder Du med, enten med Husmændene eller med Herremændene? — — — holder nok med Herremændene, men det gør jeg ikke, og jeg haaber, at du heller ikke gør det. Dette sidste skriver jeg i Rigsforsamlingen, hvor jeg maaske snart skal holde en Tale for at forsvare Husmændene«.

Talen blev ifølge Forhandlingerne (S. 2056) holdt Dagen efter, Onsdag d. 21. Marts. Der var stillet Ændringsforslag om at udelukke fra Valgret dem, der ikke havde 2 Skp. Hartkorn, altsaa de fleste Husmænd. Bojsens Tale var et varmt og indtrængende Forsvar for Husmændenes Valgret. Det var blevet kaldt ubesindigt og pligtstridigt, naar nogen havde lovet sine Vælgere at holde paa den almindelige Valgret, Han erklærede da, at han var selv i dette Tilfælde, og hævdede sin Ret dertil; thi den almindelige Valgret skulde være Hjørnestenen i den fri Forfatning.

Det ses af Beretningen, at Talen blev modtaget med stærkt Bifald.

Den 5. April sker Ulykken i Ekernefærde Fjord. Den 11. Maj skriver han da for at trøste sine Børn og forklare Landets store Nød: »— — — Naar vi ikke turde stole paa, at Vorherre dog nok holder med os, da maatte vi tabe Modet. Men det gør han nok, og han lader det kun gaa lidt galt for os for at prøve os, om vi har Mod til at holde ud. — — — Man siger, at der nu skal udskrives en stor Mængde Soldater; dersom det sker, saa kan det jo gerne være, at vi mister vore Folk; men saa maa vi dog være glade, at vi har faaet tilsaaet; naar saa Høsten kommer, maa vi selv tage fat og arbejde hver Dag. Naar jeg faar dig og Peter til Hjælp, saa kan vi nok udrette noget. Vi skal tænke paa, at vi har det godt fremfor Jyderne, hvem Fjenden plager hver Dag.«

Breven indeholder forøvrigt mangfoldige Formaninger og Velsignelser.

Det egentlige Rigsdagsarbejde tilfredsstillede imidlertid slet ikke Bojsen, og dertil var hans Evner heller ikke an-

lagte. Da Krigen var endt, og det gjaldt om at finde gode Præster til det befriede Sønderjylland, blev han af sin gamle Kending, daværende Kultusminister *H. N. Clausen*, stærkt opfordret til at drage til *Vilstrup* Sogn syd for Haderslev, da dette Sogn havde Ord for at være det mest tysksindede i Nordslesvig, skønt Laurits Skau havde sit Hjem der. Saaledes kom han til at virke i 9 Aar fra 1850 til 1859 blandt Sønderjyderne. Paa kristeligt Omraade kom de snart til at forstaa hinanden; der havde tidligere været nogen pietistisk Vækkelse, men de tog gerne imod Evangeliet, saaledes som Bojsen forkyndte det. Men Striden mellem Dansk og Hjemmetysk pinte ham hele Tiden. Han var da i sin Manddoms fulde Kraft, og han tog fat med ubøjelig Iver for at vinde sine Tilhørere saavel for det jordiske som det himmelske Fædreland. Foruden al sin Præstegerning i og uden for Kirken, holdt han folkelige Foredrag dels paa Skamlingsbanken, dels i den danske Borgerforening »Harmonien« i Haderslev. Hans vidunderlige Evne til at tale til Hjerterne baade i Alvor og Skæmt har sat sig Vidnesbyrd, som sent eller aldrig vil glemmes. Det var til Afskedsfesten for ham i Haderslev at *Edv. Lembcke* skrev sin herlige Sang: »Vort Modersmaal er dejligt« til Melodien »En dejlig ung Ridder«, som Bojsen særlig yndede. I Vilstrup samlede han de unge Piger i en saakaldet »Dannekvindeskole«, der synes at have været den første Spire til vore Pigeøjskoler.

I 1852 begyndte han Udgivelsen af Tidsskriftet »Budstikken«. Det var vel oprindelig tænkt som et Bindeled mellem ham og den Vennekreds paa Sjælland, som han havde forladt, men det vandt snart en meget stor Udbredelse i hele Landet, ja endog i Norge. Han skrev det aldeles overvejende selv og fortsatte dermed i henved 30 Aar. Budstikken blev en kærkommen Ven i mangfoldige Hjem, den bragte Bud fra Udgiveren med alle hans ejendommelige Evners Synsmaader.

Sidst men ikke mindst skal nævnes, at det var fra Vilstrup, at Bojsen begyndte sin store Virksomhed som

Rejsepræst. Det var den bekendte Bonde og Lægprædikant *Peter Larsen Skræppenborg*, der gav Stødet hertil. Alt i Skørpinge havde denne gjort adskillige Besøg og deltaget i Forsamlingslivet. Efter et heftigt Sammenstød herom med Grundtvig, havde han dog nærmet sig til denne, og fulgte nu med Bojsen paa de lange Rejser. Han havde købt en større Bondegaard i Dons ved Kolding og kom derfra jævnlig til Vilstrup Kirke. Naar Peter Larsen kom kørende med sine store røde Heste, gjaldt det dog ofte en Køretur hele Jylland rundt. Om Formiddagen prædikedes da i Stedets Kirke, om Eftermiddagen holdtes som oftest folkelige Foredrag. Paa disse Rejser ledsagedes Bojsen ofte af en af Døtrene.

Overalt strømmede Tilhørerne sammen i saa store Skarer, at de vanskelig kunde faa Plads. Man tager næppe Fejl i den Antagelse, at næppe nogen Sinde har en dansk Præst været hørt af saa mange Mennesker som Bojsen. Hans Vennekreds var vidt udbredt over Danmark og Norge. Ved »Budstikken«s 25 aarige Jubelaar gav dette sig Udtryk i, at Vennerne fik Maleren *Kyhn* til at udføre et dejligt Billede fra Udsigtspladsen »*Brejdablik*«, det Sted, som Bojsen elskede mest ved Vilstrup Strand. Dette herlige Billede hænger nu paa Rødkilde.

Bojsen var blevet valgt som Suppleant til den slesvigske Stænderforsamling. Men da han ikke billigede Regeringens Sprogtvang overfor de tysksindede, bidrog dette til, at han 1859 søgte tilbage til Kongeriget, hvor han blev kaldet til Stege; det var hans Formand, den gamle Provst *Daniel Smith*, der vinkede ham herover. Smith havde tidligere været Præst i Nærheden af Vesterborg og var der en god Ven af Biskop Bojsen. Dette Forhold har bidraget til, at Frits Bojsen fulgte Kaldet til Møn, hvor han blev til sin Død i ca. 20 Aar.

Tiden paa Møn.

Med Undtagelse af nogen politisk Bevægelse herovre kunde der da næppe paapeges Spor af Aarhundredets aandelige Vækkelse.

De store Præstekald uden Annekskirker blev som oftest besat med ældre Præster, der i Regelen tilhørte Højkirken, saaledes som denne efterhaanden havde udviklet sig fra Rationalismen til Biskop Mynsters Kirkestadé. Vi ved alle, at den ny Tids Vækkelse herovre kom med Bojsen, og det næsten fra den første Gang han tog til Orde.

Af hans Indtrædelsesprædiken, der kan læses hos P. Bojsen S. 267 ff., skal her anføres Slutningen, der er saa betegnende for Bojsens ejendommelige, indtrængende, fængslende og frisindede Maade at prædike paa:

» — — — Saa kommer jeg da nu til eder i Guds Navn, og hvor lidt jeg end kender til eder, kan jeg dog nævne to Ting, som gør, at jeg kommer med Glæde. Jeg véd, det er til danske Folk, jeg kommer, til hvem jeg kan tale om min Kærlighed til det danske Fædreland, det danske Modersmaal og den danske Konge. I ville dog ikke kunne forarges derover, thi denne Kærlighed dele I jo med mig. Dernæst véd jeg, at jeg kommer til frie Folk, som ikke ved nogen udvortes eller borgerlig Lov ere tvungne til at bekende en Tro, I ikke have, ej heller bundne til mig som eders Præst, naar det Vidnesbyrd jeg aflægger, ikke tiltaler eder. Det er paa Danmarks Frihedsdag, jeg er blevet indsat, det er for mig et godt Varsel, thi Frihed elsker jeg fremfor alt i alle aandelige Forhold, og jeg véd, at det er sandt, hvad jeg ogsaa har fundet indskrevet her i Kirken paa en Mindestøtte for en Hædersmand: »Hvor Herrens Aand er, der er Frihed.«

Og dog, hvad hjælper al Danskhed os, hvad hjælper det, at Frihed er os givet, naar vi dog forblive Trælle i Sydens Baand; kun naar Sønnen faar frigjort os, skulle vi være virkelig fri. Det er disse Baand, det gælder om at faa løst, og det mægter kun Herrens Ord, naar det anammes

i Hjertet. Jeg under eder denne Frihed, det er mit inderlige Ønske, at den maa blive eders Ejendom, og derfor skammer jeg mig ikke ved at komme bønfoldende til eder, bedende i Kristi Navn: »Lader eder forlige med Gud.«

Ak skulde du dig dertil lade tigge,
 Det gælder jo din egen Sjæletarv,
 Det er saa ondt i Helvede at ligge,
 Det er saa godt at tage Himlens Arv,
 O hvilken salig Dag du fik,
 Om du begyndte nu i dette Øjeblik.

Til en saadan Begyndelse er denne Dag os given, ikke blot for dem, som aldrig har begyndt, men ogsaa for dem, som have begyndt for længe siden, thi »om igen« det hører netop hjemme i Kristendommen, og at begynde *igen*, som havde man aldrig før begyndt. Men saligt er det at begynde, naar det kun sker i Jesu Navn, og Begyndelsen sker i hans Navn, naar den kun sker med en ærlig Fornøelse af vor Daabs Pagt. Da er det ikke os, som have begyndt, men Gud selv har gjort Begyndelsen ved sin gode Aand, og han vil ogsaa fuldende, hvad han har begyndt til Jesu Kristi Dag. Jeg vil saa gerne hjælpe eder til en saadan Begyndelse og hjælpe eder fremad paa Vejen, om vi kunde naa Maalet med hverandre. Gid I vil modtage mig med Kærlighed, thi den har jeg hidtil fundet, hvor jeg har forkyndt Ordet, og den kan jeg ikke godt taale at savne. Jeg kommer til eder med en god Vilje, thi Gud er mit Vidne, at jeg gerne vil virke til, at hans Menighed maatte blive smykket og prydet som en Brud for sin Brudgom, at den maatte bære liflige Frugter for ham, saa, naar han ser ned til os, denne maatte, trods Landets og Naturens Dejlighed, dog være ham det skønneste og glædeligste Syn.

Det var i gamle Dage, da Esra sørgede for Folkets Synder, græd og nedkastede sig foran Guds Hus. Da samlede en stor Skare af Mænd og Kvinder omkring ham, og de sagde: »Rejs dig, thi denne Sag ligger dig paa Hjerte, men vi ere med dig, vær trostig og gør det!« Ja

mine Venner, denne Sag ligger ogsaa mig paa Hjerte, gid I ville træde til og sige: »Vi ville være med dig, vær du kun trøstig!« Thi vilde I være med mig, da ved jeg, at Vor Herre vilde være baade med mig og eder, og naar han er med os, hvo kunde da være imod os? Saa være Sagen ham befalet, han se i Naade til os og give os sin Velsignelse! — —«

Alle vi ældre, der havde den Lykke, mer eller mindre at komme under Paavirkning af den ejendommelige Forkyndelse, først og fremmest i kirkelig Henseende, men snart ogsaa i folkelig Retning, vi synes sikkert alle, at Taknemmelighedsgælden til ham vokser med Aarene, der gaar, og det er vel Grunden til, at hans Liv og Virken endnu synes os at ligge saa nær.

Naar man nu taler med yngre Folk, der ikke kan huske Bojsen og hans Virksomhed, eller med ældre, aandelig vakte, der senere er kommet til at bo her paa Øen og hører Bojsens Gerning omtalt som noget saa enestaaende, saa møder man undertiden den Indvending: men hvordan kan det da være, at denne Virksomhed ikke nu spores i et meget mere udviklet Kirke- og Menighedsliv herovre? Ja, ogsaa vi, som mindes hin aandelig bevægede Tid, kan komme til at gøre os selv lignende Spørgsmaal. Det er næppe tilstrækkeligt Svar at henvise til, at her i den forudgaaende døde Tid var saa lidt at bygge paa, og at det kun var den svageste Del af Bojsens lange Livsgerning, der faldt her paa Møn. Det kan vel heller ikke historisk godtgøres, hvad Birkedal skriver i samme Anledning: »Luthers Ord om, at Guds Ords Kraft kun holder sig paa et Sted i en Menneskealder, har desværre tidt fundet Stadfæstelse«. (V. Birkedal: »En Ven, skildret af en Ven« S. 27.) Snarere kan man vist finde Forklaringen i, at Bojsen udøvede en saa væsentlig Del af sin Indflydelse gennem hele sin elskelige Personlighed. Derfor, naar han maatte tie, maatte noget visne. Naar han ikke har efterladt sig et mere paaviseligt Samfundsliv, staar dette sikkert i Forbindelse med den Skræk, han i Skørpinge havde faaet for

alt det udvortes Væsen, alt hvad der smagte af Organisation. Han var paa alle Omraader først og fremmest *Frihedsmanden*. Og dog har han sikkerlig mangan Gang kunnet længes tilbage til det inderlige Samliv i Skørpinge. Naar han i det sidste Tiaar af sit Liv med saa megen Iver kastede sig ind i Missionsvirksomheden (se nedenfor), saa var det sikkert ikke mindst for derigennem at vinde et — til Dels ydre — Samlingsbaand mellem alle sine kristne Venner; ja vel ogsaa en Virksomhed, som han kunde efterlade sig; den er da endnu fortsat en Menneskealder efter hans Død.

Men alle vi, som billedlig talt sugede vor aandelige Næring af hans vidunderlige hjertevarme Forkyndelse saavel i som uden for Kirken, vi tvivler ikke om, at de Frøkorn, han fik Lykke til at udstrø, gror deres stille Vækst i Kirke- og Folkeageren herovre, trods alt det, der i Øjeblikket synes at have Overtaget af socialt Kapløb og materielle Nydelser. Alt gaar jo i Bølgegang i Folkelivet, og den Dag kommer sikkert igen, da der vaagner en Trang til mer end »Brød og Skuespil«. Da vil det spores og ihukømmes, hvad en Mand som gamle Bojsen har været og virket. Da vil noget af det Liv, som han har været med til at fremkalde, men som maaske har vokset en stille og af Verden upaaagtet Vækst i de enkelte Hjem, faa Betydning for Udfoldelsen af det kristne Menighedsliv.

Hans præstelige Gerning fortsattes i samme Spor som i Vilstrup. Om hans Prædikestol samledes stadig en stor Tilhørerkreds; man saa der adskillige, der Søndag efter Søndag gennem Aaringer gik milelange Veje for at høre ham. Og det var ikke blot Menigmand i almindelig Betydning, som nu maaske en eller anden overlegent vilde tænke. For at nævne et enkelt personligt Exempel, som det vel nu tor tillades at fremdrage; en saa fremragende Mand som daværende By- og Herredsfoged *H. Hage*, der i flere Henseender og navnlig politisk var Bojsens afgjorte Modstander, saa man Søndag efter Søndag lytte til Bojsens Ord i Kirken. Ja det er bekendt, at Hage under sin sidste svære Sygdom

favne de Bojsen som sin bedste jordiske Ven for Naadebudskabet, han bragte ham.

For dem, der af forskellige Grunde havde svært ved at komme til Kirken, blev der sørget, idet Bojsen holdt Eftermiddagsmøde hver Søndag skiftevis i Sognets Skoler. Jævnlig holdt han ogsaa Bibellæsninger paa Raadhuset. Hans stadige Gang til Sygesengene maa ikke glemmes som den Side af hans Virksomhed, der sikkert var til rig Velsignelse. Han kunde ikke alene tale med de syge, men ogsaa *synge* for dem.

Ved Siden heraf fortsatte han »Budstikken« og fandt dog Tid og Kræfter til yderligere at paatage sig to store Opgaver.

Efter den sørgelige Udgang af Krigen i 1864 havde en af hans Sønner besluttet at oprette en Folkehøjskole for at medvirke til Folkets Genrejsning efter Nederlaget. Planen var at bygge Skolen i Lejreengen mellem de store historiske Minder. Men Faderen anvendte sin Indflydelse saa indtrængende, at Planen blev forlagt til Møn, idet han lovede at gøre sit Bedste for et støtte Skolen. Ikke mindst bidrog hertil hans faderlige Kærlighed til den Kvinde, der skulde være Skolens Moder. Dette Forhold er skildret gribende og rørende i »Budstikken« 1866 S. 377 og hos P. Bojsen S. 337. Saaledes blev *Rødkilde Folkehøjskole* til, og gamle Bojsen holdt Ord. Han talte jævnlig paa Skolen, og da denne en Stund fik vanskelige Kaar, blev han dens egentlige Bærer, ja flyttede endog engang ud paa Skolen for bedre at kunne være sammen med Eleverne. Mangfoldige er de, der aldrig glemmer gamle Bojsen paa Rødkilde Højskole.

Missionen.

Bojsens Frygt for Organisation havde hidtil holdt ham borte fra Hedningemissionen. Det tilfredsstillende ham ikke, at en Bestyrelse sad herhjemme og ordnede alt fra oven, uddannede Missionærer og sendte dem ud. I 1870 meldte

der sig imidlertid en Mand, *E. Löventhal*, med en ejendommelig Opfattelse af Missionen, grundet paa det grundtvigske Syn paa Forholdet mellem det menneskelige og det kristelige. Han følte aabenbart Kald til denne Gerning som Blomst af den kirkelige Anskuelse. Da traadte gamle Bojsen til med sædvanlig Iver og Utrættelighed. Han blev Sjælen i denne Mission, og hertil knyttede han nu sine stadige Rejser, paa hvilke han indsamlede saa mange Penge, at Löventhal kunde underholdes i Indien. Heri mødtes han med den hidtidige Indre Missionspræst *Johannes Clausen*, da i Ryslinge. Der var sikkerlig heri en Genklang fra Forsamlingslivet i Skørpinge, og Bojsen vandt en praktisk Op-gave, der kunde sammenknytte hans kirkelige Venner. Og det lykkedes.

Desuden fortsatte han med sine folkelige Foredrag rundt om, hvor han blev kaldet hen. Der er om disse blevet sagt, at han begyndte gerne med at faa Folk til at le, men endte som oftest med at faa dem til at græde. Ja, hvor mægtede han dog at drage sine Tilhørere! — »Først drage, saa opdrage,« har O. Ricard nylig sagt. —

Deltagelse i Politik.

Vi har ovenfor set, hvorledes Bojsen i de bevægede Aar 1848—50 kom til at tage Del i politisk Virksomhed, og det gentog sig, da han i 1866 blev valgt i Næstved til det sidste Landsting efter Junigrundloven, hvor han stemte imod Grundloven af 1866, som dog blev vedtaget. Men det politiske Liv tiltalte ham ikke. Han mødte kun, naar han udtrykkelig blev kaldet for at værne om sine Idealer. Det samme vedkendte han sig i Skrift og Tale uden for Rigsdagen. Men den politiske Partistrid var ham pinlig, og han led navnlig svært derunder i Stege, hvor han maatte være politisk uenig med sin ellers gode Ven Hother Hage og dennes Kreds. Det er derfor helt ufatteligt, naar *Frederik Nielsen* (den senere Biskop) i biografisk Leksikon S. 477 herom skriver saaledes: »Med ungdommelig Liden-

skab og fast Tro paa Venstres Ret kastede han sig ind i de politiske Stridigheder, og Bølgerne gik ofte saa højt, at Præsten syntes at tabe, naar Politikeren vandt.« Intet kan være urigtigere, ja urimeligere end dette¹⁾! Hvor kan man forene *Lidenskab* med gamle Bojsens hele Sindelag? Den ømmeste, fineste Kærlighed hører ikke ind under dette Begreb, og Had var der visselig ikke Rum for i Bojsens Sjæl. Et tysk Ordspil er oversat saaledes: »Iversyge er en Lidenskab, som med Iver søger, hvad Liden skaber.« Skulde dette kunne ramme her? Nej, Bojsen søgte ikke Striden — endmindre med Iver — og dog fik han Lidelsen bitterlig at føle.

Han var fra Barndommen af, fra Faderens og Reventlovs Skole, Frihedsmand og Bondeven, og dette vedkendte han sig, naar han blev kaldet dertil, men under megen Smerte for *Stridens* Skyld, særlig i Stege. Hans forpinte Sind fandt da den ejendommelige Løsning, at han stemte paa Hage til Rigsraadets Folketing, hvor man fortrinsvis forhandlede de nationale Spørgsmaal, som Hage og Bojsen var mest enige om; derimod stemte hun paa Hages Modstander til Rigsdagens Folketing, der mest beskæftigede sig med indrepolitiske Sager, hvori de to var uenige. Men Venskabet med Hage blev aldrig brudt, og han holdt jævnlig Husandagt i det gamle Hageske Hus.

Bojsens Fremtræden i Striden er skønnest skildret i Herman Ankers Digt:

» — — — Naar han frem til Striden mødte,
selv af Saar i Løn han blodte.
Derfor under mørke Bryn
graadtungt var hans milde Syn.
Men i Striden, som han skulde,
stod han kæk og fast tilfulde,
skont man under Kæmpens Slag
følte Barnets Hjertelag.« —

---

¹⁾ Jeg har herom søgt Opiysning hos dem, der den Gang stod Bojsen nærmest.

Fr. Nielsens forbavsende Fejlsyn har han utvivlsomt hentet fra Datidens nationalliberale Blade, der med megen Heflighed gav Bojsen Skylden for Hages Fald paa Møn. Og heri kan der vel *indirekte* være noget sandt; thi omend Bojsen saa lidt som muligt optraadte paa den egentlige politiske Valplads, saa er der jo næppe nogen Tvivl om, at den baade folkelige og kirkelige Vækkelse, som han bragte med sig, stærkt har bidraget til Folkepartiets Sejr.

Han var national Venstremænd, og det vedkendte han sig altid. Havde han levet nu, vilde han utvivlsomt have været mellem dem, der midt under Verdenskrigen og under den ny Grundlov nærer de største Forhaabninger om det danske Folks Genoprejsning. Kunde han ikke blive et af Forbilerne for det fornyede Folk!

Bojsen folte sig stærkt knyttet til Naturen, navnlig det bølgende danske Landskab *ved Havet*. Han var ikke naturkyndig og saa ikke paa Naturen med en saadans Oje. Men han forstod det Sindbilledsprog, som Land og Skov og navnlig Havet taler til Menneskesjæle. Han har i »Budstikken« givet særlig tre skønne Naturbilleder: Fra Barndomsaarene *Ravnsbybanke* ved Vesterborg Strand, fra Manddommen *Bredablik* ved Vilstrup og fra Alderdommen *Møns Klint*.

Om den skønne Natur paa Møn, navnlig da Klinten, skriver Bojsen bl. a. saaledes: (P. Bojsen S. 277) ». . . Jeg kan nok tale om Møns berømte Klint, thi den kendes vel de fleste Steder i Europa, men elskes højest — og det er yndigt, at jeg kan sige det — af Møns egne Beboere, thi Klinten er deres Stolthed, som en Brudgom kan være det for sin Brud, en Søn for sin Moder, og en ægte Mønbo bliver man ikke, før man har lært at elske Klinten, længes efter den med barnlig Kærlighed, beundre den og højt udtale dens Berømmelse. I den Henseende er jeg godt paa Vej til at blive en ægte Mønbo, thi Klinten og jeg ere blevne meget gode Venner, og jeg har allerede

erfare, at Kærligheden til den stiger ved hver Gang, man ser den, saa naar ikke et andet Sted ved Østersøen var indskrevet paa en ganske særegen Maade i mit Hjerte, da kunde jeg snart frygte for at glemme dette overfor den — ja, jeg ved ikke, hvad Udtryk jeg skal bruge, men maa gribe til et saa stærkt som muligt — mageløse Klint.

Jeg har ikke nær til Klinten, kommer der derfor sjældnere, men det foraarsager kun, at jeg længes saa meget mere efter den. Endnu er der noget besynderlig højtideligt for mig i at komme til Klinten, det er, som jeg skulde aflægge Besøg — jeg vil ikke sige hos en af de fornemme, thi med dem vil jeg ikke ligne Klinten — men hos en af de virkelig store i Aanden; et rigtig inderligt Forhold er endnu ikke fremkommet mellem mig og Klinten, saaledes som med Brejdablik, hvor der ikke var Tale om nogen Slags Undseelse eller Forlegenhed fra min Side, jeg tror heller ikke fra den andens. Maaske kommer jeg aldrig i et saadant Forhold til Klinten, saadan rigtig som en af mine Lige kommer jeg maaske ikke til at betragte den; det bliver snarere det beundrende Kærlighedsforhold, jeg kommer til at staa i til den, men saaledes kan det ogsaa blive godt, maaske allerbedst. Kærligheden vil ikke udeblive, den er allerede kommen, og at jeg i den Henseende er godt paa Vej til at blive en god Mønbo, kunde jeg fornemme, da der var en danskfødt, der roste det saxiske Schweiz paa Klintens Bekostning. Da oprørte Klintehjertet sig i mig, som i denne Betydning ikke er det samme som et Stenhjerte, og jeg er vis paa, at enhver ægte Mønbo vilde forsvare sin Klint mod alt det saxiske Væsen, som fattes, hvad der jo rigtignok er Klintens Prydelse, den ene af Medbejlerne til Ærens Krans: det stolte Hav.

Her paa Mons Østkyst finder en Kappestrid Sted mellem Land og Hav, som man vel vanskelig skal finde Mage til. Landet fremtræder i sit skønneste Smykke, saa jeg ved intet, der fattes til at gøre det fuldkomment. Naturligvis fattes da Skoven ikke; Bøgeskoven er den overvejende, skønt andre Træer, der tjener til at mangfoldig-

gøre Skovens Skonhed ere ogsaa til Stede. Træerne staa lige ud til Klintens yderste Rand, og nogle vove sig saa langt ud, at man kun med Gru kan tænke paa at skulle indtage deres Plads; med lange Rødder dybt ned i Klintens Grund holde de sig fast, men nogle have dog maattet bøde for deres Forvovenhed ved at styrte ned i Afgrunden. Midt imellem disse grønne Træer hæver sig den hvide Klint i saa mangfoldige Skikkelser, at naar man gaar fra et Sted til et andet, er det som Dekorationer paa et Teater, der i et Øjeblik forandres. — — — Tavs staar den hvide Klint med sin grønne Krone, og tavs udbreder det umaadelige Hav med sin blaa Himmelhvælvning sig ved dens Fod, men Spørgsmaalet paatrænger sig her for Alvor: hvem er dog den skønneste, hvem af disse Medbejlere tilkommer Prisen? Det er umuligt at svare herpaa; man kan ikke foretrække den ene for den anden; skulde det være Landet, som her fremtræder i saadan Pragt? Det er umuligt. Skulde det være det magesløse Hav — nej, det er lige saa umuligt, vist er det kun, de to kunne ikke undvære hinanden, »de to kan ikke skilles ad, den ene gør den anden glad og meget liflig favner.« Her er vel heller ingen Kappelstrid i den Forstand, at den ene vil overgaa den anden; de forenes begge om at frembyde saa skønt et Syn, som det menneskelige Øje kan se, de smelte sammen for at danne et Paradis, som maaske i Skønhed kunde taale en Sammenligning med det tabte i Edens Have.

Naar man drager ud til Klinten, tror jeg eller haaber det, at de fleste føle, det er ikke blot en Lysttur, der foretages. Man maa være saa lystig stemt, som man vil, naar man drager igennem Klinteskoven og kommer derhen, hvor de hvide Taarne pege mod Himlen, hvor det umaadelige Hav udbreder sig, saa bliver man alvorlig stemt og føler, at her føres et Sprog, der ogsaa angaar Guds Rige. Det har i det mindste mig megen Lighed med, naar man træder ind i en umaadelig stor Domkirke, staar under de store Hvælvinger og føler sig selv saa lille. Det er netop Indtrykket, man faar under Klintens Hvælvinger eller

mellem dens Taarne eller over for det store Hav, at man er saa lille, ligesom enhver Person, man ser ved dens Fod, bliver næsten usynlig for Øjet. Det er rigtignok i legemlig Forstand, man føler sig saa lille, men det samme Indtryk gaar over paa det aandelige. En saadan Storhed og uden al Pral, thi der er ikke den mindste Pral ved disse tavse Taarne og Hvælvinger eller ved det store Hav — hvilken Modsætning til os Smaafolk, der ikke kunne udrette det mindste, uden vi skulle tale derom, og hvor vi kunne slippe godt fra det, prale deraf, fiske ved enhver Lejlighed efter en Smule Paaskønnelse og Ros, ere saa begærlige efter at høre, hvad *den* synes om os, eller hvad *den* har sagt. Naar man staar paa Klinten, da føler man, at her spørges ikke, hvad Folk synes eller sige, her gøres ikke det mindste for at være dem til Behag, de kunne komme og gaa, som de ville, hverken Land eller Hav rette sig derefter, men forene sig kun om at aflægge et storartet Vidnesbyrd om den Gud, der har skabt dem, lade dette Vidnesbyrd lyde højt for dem alle, ubekymrede for, om de vilde modtage det eller ikke. Land og Hav opbyde al deres Pragt og Herlighed for at optræde i den mest storartede og skønneste Skikkelse, de kappes med hinanden, hvem der kan bedst, men smelte saa sammen til et, for at Vidnesbyrdet kan udgaa fra dem begge som et, men fordoblet i Kraft; her er ikke mindste Tanke om smaalig Misundelse, man faar ikke det mindste Indtryk af, at den ene Stodder ikke kan taale, den anden har to Poser, thi her er intet stodderagtigt, intet smaaligt, usselt Væsen — hvilken Modsætning til de Smaafolk, som gaar deroppe paa Klinten, anstille deres Betragtninger om deres Skønhed og Storhed og ere netop Stodderne, der se skævt til hinanden, misunder hinanden en Bid Brød, kappes om at stikke hinanden ud, hvor de kunne, tænke kun lidt paa at forenes, om at aflægge et Vidnesbyrd i Lighed med det, der aflægges for dem af de store forenede Magter, som kun kappes til Guds, ikke til egen Ære — — — «.

Spørger man nu, hvad der var det karakteristiske for gamle Bojsens Tale, vil jeg benytte en Udtalelse fra Samtiden af en sjælekyndig Mand. Han delte den kristelige Forkyndelse i to Arter; den ene betegnede han som *Aandstalc*, der forkyndte Evangeliet som Guds Aabenbaring fra oven som Profeterne i Israel, og tænkte derved først og fremmest paa Grundtvig. Den anden Art kaldte han *Sjæletalc*, der henvender sig til Menneskesjælenes mangfoldige Erfaringer i Kampen for at naa fra neden opad til det samme Maal. Den mest udprægede Ordfører for denne Tale var gamle Bojsen. Han kendte Strømningerne i Menneskesjæle og kunde være Vejleder og Trøster for mange.

Den samme Forskel kan maaske udtrykkes ved et Billede: Forkynderen af første Art stiller sin Prædikestol paa Toppen af en Banke og taler til og ud over den samlede Menighed, der flokkes ned ad Skraaningerne. Er Ordene stærke nok, vil de genlyde viden om Lande og blive forende i Aandslivet. Sjæletaleren stiller sin Prædikestol ved Foden af Bakken, og Tilhørerne lejrer sig op ad Skraaningene. Der bliver da en nær Forbindelse mellem Taler og hver enkelt Tilhører; der kan tales i den jævne daglige Sprogtone; men naar Ordene griber, saa kan Øjnene tindre og Hjerter banke; dette er at tale fra neden opad, og det var Bojsens sjældne Gave.

Sygdom og Død.

Men efterhaanden svækkedes Kræfterne. Da han var naaet over de 70, kom der Bud efter ham paa samme Maade som Faderen og den ældste Broder. Herom beretter han selv i Budstikken saaledes: (P. Bojsen S. 332). »Det var om Aftenen den 29. Januar 1879, at der var Møde i Forsamlingssalen paa Rødkilde. Højskoleforstander Andersen havde holdt et Foredrag om Luthers Levned, og jeg havde lovet, om jeg kunde finde paa noget, da endnu at yde et lille Bidrag samme Aften. Det faldt mig da ind, at det nok kunde gaa an at fremdrage et Stykke, som for mange

Aar siden havde staaet i »Budstikken«. Min Tanke faldt da paa Damokles Sværdet, som jeg meget godt mindedes, at jeg en Gang havde skrevet om i Budstikken. Hvad det egentlig var, der bragte mig til netop at drage dette frem, vidste jeg ikke den Aften og véd det vel egentlig heller ikke nu, men det kom nu saaledes, og jeg tænker, det skulde saaledes komme, og jeg tror nok, at saaledes som det kom, og saaledes som *det* kom, der fulgte efter, fik det en mere end almindelig Betydning, og jeg tror endog, at det kan faa en saadan for dem, der nu læse det bag efter — — —«. Derefter fortalte han Sagnet om Damoklessværdet og anvendte det paa Synden og Døden, der hænger som et Sværd over hvert Menneskes Hoved. Saa fortsætter han saaledes: (P. Bojsen S. 334) »Nu hænger Sværdet over mit Hoved, og vi vide, at Haaret vil briste, og Sværdet træffer os maaske i denne Stund, maaske i denne Nat. Vilde man saa sige: Hvorledes kan da nogen af os lægge sig til Hvile med Fred og Ro, nu Natten forestaar? saa vil jeg dertil svare: Vi faa bede Gud derom for Jesus Skyld; Damokles maatte tigge og trygle Tyrannen om at lade ham slippe for den Fare, der truede ham. Vi have ikke en Tyran, men en Gud, fuld af Naade og Mis-kundhed, som selv siger: »Kald paa mig paa Nødens Dag, og jeg vil høre dig, og du skal prise mig«. Hvordan det saa end staar til med os, saa lad os følge denne hans kærlige Formaning, og naar vi da gaa til Hvile i denne Aftenstund, om da end Haaret skal briste, og Sværdet skal træffe os, saa har det mistet sin Braad, skal ikke føre til Døden, men til Livet — — —«. Om Natten fik han sit første Anfald, der lammede hans højre Side.

I Løbet af Aaret maatte han standse «Budstikken» og nedlægge sit Embede. Han flyttede da ud til Rødkilde, hvor han boede i to Aar. I Efteraaret 1881 flyttede han til København, og der døde han 17. September 1882. Hans Jordefærd foregik den følgende Søndag, 24. September; Kisten var da ad Sovejen fort til Stege. Herom synger en fynsk Kvinde saaledes: (P. Bojsen S. 340).

»Der sejler hen en Snække i Dag under Ø,
 Dens Ladning er en Gave til gamle Danmarks Skjød,
 Og Morgenrøden hilser den gyngende Baar,
 — Den hilste ham i Kisten i mer end syvti Aar . . .

Og Dannebrog sænker vemodig sin Flig:
 — Kun nødig vil det skue de danske Heltes Lig —
 Langt heller det ønsked, fra Mastens høje Top
 At se som før ham løfte sit Øje stolt derop.

»Den stærkeste Herre« han gav sig glad i Vold,
 Og han gav ham baade Rustning og Glavind og Skjold.
 Guds Menighed i Norden den tjente han tro,
 Hos den skal varmt hans Minde i mange Slægter bo.

Saa ton da Kirkeklokke, fra Kysten derud,
 Og send til gamle *Bojsen* det sidste Sondagsbud!
 Til Fædrejords blode og moderlige Favn,
 Du solvklare Bolge, du bære ham i Havn!«

Modtagelsen i Stege var overordentlig gribende. Vaabenbrødrene, hvis Æresmedlem han var, bar Kisten til Kirken og til Graven.

Her er ikke Plads til at gengive de mange Taler og Sange i København i Helligaands Kirkens Kapel, i Stege Kirke og ved Graven. Det fortjener maaske at anfores, at Digteren *Hostrup* udtalte, at *Bojsen* havde været en Digternatur, skønt han hverken dannede Rim eller Vers.

Et uhyre stort Følge var samlet omkring Graven, og her traadte Sviger sønnen *Herman Anker* fra Norge frem og remsagde følgende Digt:

Tungt at sænke ham i Støvet,
 tungt at være ham berøvet.
 Saadan Fader, saadan Ven,
 som vi aldrig faa igen.

Har end Støvet sit nu krævet,
 Tak dog, Gud, at han har levet.
 Sødt vi mindes, skønt i Graad,
 alt hans Levned, al hans Daad.

Naar han frem til Striden mødte,
 selv af Saar i Lon han blødte.
 Derfor under mørke Bryn
 graadtungt var hans milde Syn.

Men i Striden, som han skulde,
 stod han kæk og fast tilfulde,
 skønt man under Kæmpens Slag
 følte Barnets Hjertelag.

Fuld af Tro hans Taler vare,
 godt han kunde Gaader klare,
 lifligst dog hans Tale klang,
 naar fra Hjertets Dyb den sprang.

Husk og Smilet gennem Taarer,
 trøstig over det, som saarer,
 som naar Solskin under Regn,
 regnbufarver Stovets Egn.

Har end Støvet sit nu krævet,
 Tak dog, Gud, at han har levet;
 sødt at mindes, skønt i Graad,
 alt hans Liv og al hans Daad.

Den følgende Dag var der Mindefest paa Rodkilde.

Ved Rødkilde Højskole har gamle Bojsens mange Venner hele Landet over rejst ham en Mindestøtte med en velignende Portrætmedaillon, udført af Carl Smith, og med bl. a. følgende Indskrift:

»Præsten,
Budstikkens Udgiver.
Folkehøjskolens Ven,
Danmarks varme Søn

F. E. BOJSEN.

— — —

Den banker dristigt paa,
Som bær godt Budskab«.

Paa sin Hustrus Grav har Bojsen sat disse Ord:

»Gud velsigne Dig«.

Lad mig slutte paa samme Maade: Gud velsigne gamle
Bojsens Minde iblandt os!

Benyttede Kilder er:

P. Bojsen: Budstikkens Udgiver, Præsten F. E. Bojsens Liv og Levned.
København 1889.

V. Birkeadal: Fritz Bojsen, en Ven, skildret af en Ven. Kbhvn. 1884.

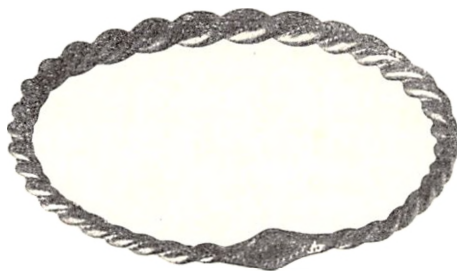
N. A. Jensen: Godt Mod. Kbhvn. 1910, og Bojsens endnu levende Børn.

Portrættet er udført efter *Konstantin Hansens* Maleri af 1860 (Original til
Grundlovsbilledet). Nu paa Rødkilde.

=====

Guldring fra Vikingetiden, fundet ved Rytsebæk paa Møn.

At »Guld og Sølv og anden Skat, der findes i Jorden og efter Ploven« eller paa anden Maade, og »som ingen kendes ved«, som den gamle Lovbestemmelse udtrykker sig, er *Danefæ* og som saadant skal afgives til *Kongen* eller i vore Dage til Nationalmuseet paa det offentlige Vegne, er en gammel Retsregel, der efterhaanden er velkendt for de fleste. Saaledes blev ogsaa hurtig den smukke Guldring, som Kunstmaler *Gottschalks* Søn *Jon* i August Maaned 1914 fandt i Stranden ved Rytsebæk paa Sydmoen, efter at Drengen havde afgivet den til Gaardejer *Anton Rasmussen*, hos hvem han havde Ferieophold, af denne hurtigt afgivet til Møns Herreds Kontor for derfra at viderebefordres til rette Vedkommende.

Ringen fra Rytsebæk $\frac{2}{3}$.

Det var en smukt sluttet *Armring* af lyst Guld, dannet af 2 trinde, glatte Guldstænger, tykkest paa Midten, afsmalnende mod Enderne, sammensnoede med en tynd Streng af 2 Guldtraade, samlede mod Enderne i en tyk

Plade af rhombisk Form, paa Ydersiden prydet med smaa, indstemplede Kredse. Ringen er let oval, indvendig 0,068—0,75, udvendig 0,078—0,085 m i Tværmaal. Den samlede Tykkelse naar paa Midten 0,65 cm. I sin Helhed har Ringen efter alt at dømme Oltidsformen bevaret. Den har regelmæssig og smuk Overflade, ligesom den er uden kendelige Ridser. Kun Forbindelsespladerne er en Smule skrammet. Ringen vejer 73.4 Gram og blev af Møntguardeinen sat til en Værdi af 180 Kr. Guldets Værdi er saaledes ca. 2,45 Kr. pr. Gram og saaledes af fin Kvalitet. Rent Guld sættes sædvanlig til 2,80 Kr. pr. Gram. Beløbet udbetaltes gennem Herredskontoret til Jon Gottschalk som rette Finder, medens et Beløb af 20 Kr., som Museet udbetalte udover Metalværdien i Paaskønnelse af omhyggelig Behandling og hurtig Indmeldelse, tillagdes Gaardejer Anton Rasmussen.

Jon Gottschalk fandt Ringen lidt ude fra Strandkanten, hvor han vadede i Leg med en anden Dreng. Den laa 4 Alen (2.5 m) fra det nuværende Land, paa et Sted, som for ikke længe siden var tørt Land, idet det først ved Højvande i Maj 1914 blev bortslikket af Havet. Om hvorledes den fra først af har ligget, og om der mulig har ligget andre Genstande sammen med den, kan saaledes ikke oplyses. Da den blev fundet, laa den frit fremme paa Havbunden, med ca. 2 Fod (c: 0,6 m) Vand over. Findestedet er opgivet at være ud for Matr.-Nr. 4, Rytsebæk, Damsholte Sogn, Mønbo Herred.

Ringe af denne Form er i og for sig ikke helt sjældne; dog er Rytsebækringen af de smukkeste i sin Art. Med Afvigelser i Enkelthederne, især i Maaden hvorpaa Enderne samles, foreligger saadanne Ringe bl. a. baade i den store Skat, der for faa Aar siden fandtes ved Rerslev i Nærheden af Hashø, og den ligeledes meget betydelige Skat, der 1874 fremdroges ved *Mandemarke* paa Møn. Mest er de udforte i Sølv, sjældnere i Guld. Formen er endogsaa gengivet i Bronze, sikkert ved Efterligning af Ringene af ædelt Metall. Af lignende Form kendes ikke faa Ringe fra det nordlige og østlige Europa. Nogle af de danske er sik-

kert udførte i Danmark, andre maaske ikke. Hos os kendes disse Ringe hidtil ikke fra Grave, men kun dels enkeltfundne, dels i Skattefundene fra Vikingetiden, nærmere ca 950 e. Kr. F.

En Kopi af Rytsebækningen, fortræffelig udført i Sølvsmed Georg Jensens Værksted i København, opbevares i Stiftsmuseet i Maribo. *H. K.*

Landsbyskoler i Tryggevælde Amt før 1814.

Af **Laurits Pedersen.**

III. Under Kristian VI.s Skoleforordning 1739—1814.

I. Skoleforordningen af 23. Januar 1739.

Christian VI. nærede ligesom sin Fader en varm Interesse for Almuens Undervisning i Kristendomskundskab. 1735 befaler han Præsterne at holde Katekisationer i Kirkerne*), og Aaret efter indfører han Konfirmationen. I Hovedsagen var disse Bestemmelser kun en Optræskning af tidligere Paabud og Lovfæstelse af gammel Skik og Brug, helt ny var kun den højtidelige Bekræftelse af Daabsløftet, som nu knyttedes til den offentlige Overhøring forud for de unges første Altergang.

Ved Konfirmationsforordningen af 1736 bestemtes det, at »Bornenes Konfirmation og Indvielse samt offentlige Eksamen og Prøvelse skal være *en almindelig Pligt*, som alle Børnene i Menigheden, ingen undtagen, skal nødvendig være bunden til«, og den Omstændighed, at ingen kunde blive gift uden at være konfirmeret, bidrog i højeste Grad til at skærpe dette Paabud. Da det endvidere hed i Forordningen, at »ingen Børn maa til Konfirmation antages med mindre de tilforn ere holdte til Skole og underviste i de nødvendigste Kristendoms-Stykker«, var hermed i Virkelig-

---

*) Sabbatsforordn. 12—3—1735. § 7 Smlgn. Rskr. 22—2—1737 og 1—5—1739 samt Reglement 26—4—1754 Art. 4.

heden indført *Skoletvang*, hvad Kristendomsundervisningen angik*), og videre gik den senere Skoleforordning ikke, idet Undervisningen i Skrivning og Regning var frivillig, et Forhold, som vedblev indtil 1814.

Det bør i det hele taget erindres, at det i Pietismens Tid og forud for denne ikke er et *pædagogisk* Krav om en Undervisning med en almindelig Udvikling af Børnenes intellektuelle Evner som Maal, der fører til Skolers Opretelse. Hovedhensigten er Tilfredsstillelsen af det *religiøse* Krav om Ungdommens Oplæring i Kristendomskundskab. Ved Siden heraf møder man i Købstæderne det *praktiske* Livs Krav om den Færdighed i Skrivning og Regning, som var nødvendig for Handels- og Haandværkerstanden, og et *socialt* Krav om Omsorg for fattige, hjemløse og vanartede Børn, som faldt Samfundet til Besvær.

At Ønsket om Undervisning i Læsning og Skrivning kom fra to forskellige Sider, medfører, at der i Købstæderne oprettes to skarpt adskilte Arter af Skoler: *Læseskoler*, i hvilke der kun undervistes i Katekismus og Læsning, og *Skrive- og Regneskoler*, hvor Børnene tillige kunde lære at skrive og regne. Skrive- og Regnemesteren betragtedes som en Slags Haandværksmester, der efter Lavstidens sociale Opfattelse maatte have Eneret til sit Haandværk, og det var derfor aldeles forbudt Læsemestre at undervise i Skrivning og Regning, for at de ikke derved skulde berøve Skrive- og Regnemestrene noget af den Fortjeneste, der retmæssig tilkom dem.***) Men selv i Skrive-skolerne, hvor alle fire Fag maatte dyrkes, øvedes Børnene i den første Tid kun i Katekismus og Læsning, først i de senere Skoleaar fik de Undervisning i Skrivning og Regning, for hvilken der ydedes betydeligt højere Skolepenge. Endvidere maa erindres, at Læseundervisningen faldt ganske sammen med Katekismusundervisningen. En dansk Læse-

---

*) Konfirmationsforordn. 13—1—1736 § 1 og 2, Skoleforordn. 23—1—1739 § 37. Videre om Konfirmationen i Forordn. 25—5—1759 og Plakat 27—2—1784.

**) Laurits Pedersen: Almueundervisn. i en dansk Købstad. S. 52—57.

bog eller en Bibelhistorie eksisterer ikke før i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Ved Undervisningen brugtes kun ABC, Katekismus og Katekismusforklaring, og hvad ABC'en angaar, var dennes Indhold et Par Sider med Bogstaverne og Staveøvelser og derefter kun Katekismens Hovedstykker. Emnet var altsaa det samme, hvad enten man kaldte Faget Læsning eller Børnelærdom*. Man skelner da ogsaa hyppigere mellem »Udenadslæsning« og »Indenadslæsning«. Undervisningen begyndte med den førstnævnte, og langt fra alle naaede at faa lært at læse indenad.

Paa Landet som i Byerne skred Undervisningen efter gammel Skik og Brug fremad i samme ufravigelige Orden: Udenadslæsning af Katekismus og Forklaring, Indenadslæsning af samme, Skrivning og Regning. I de verdslige Fag skulde der kun undervises, »naar Forældrene det begære«. Og selv om man ikke altid udtrykte det saa skarpt som i Fundatsen for Prins Carls Skoler, hvori det hedder, at »Tiden ikkun forspildes« ved Skrivning og Regning, saa gjaldt det dog for alle Landsbyskoler, at disse Fag »ikkun agtes som et tilføjet Værk«. Endnu ved 1800 var der adskillige Landsbyskoler, i hvilke der slet ikke undervistes i disse Fag, og Biskop Balle var ret godt tilfreds, naar han ved en Skolevisitats kunde notere: »en Del skriver« eller »3—4 skriver godt«; om Regning var der kun meget sjældent Tale.

»Børnene bør saa længe undervises«, hed det i Kristian VI's Skoleforordning, »indtil de i det mindste kan læse færdig i Bog og vøed deres Kristendom saaledes, at Præsten skønner, at de fra ordentlig Skolegang kan befries«. Dette var Skolens Maal, som hvad Læsefærdigheden angik kun mangelfuldt naaedes. Undervisningen i Skrivning og Regning var for Læreren et Bierhverv, til hvilket han vistnok havde Eneret**, og for Børnene en faglig Uddannelse, der kun attraaedes af dem, der kunde vente senere i Livet at faa særlig Brug for disse Færdigheder, og paa

*) Laurits Pedersen: Almueundervisn. i en dansk Købstad. Side 93 o. flg.

**) Saaledes maa uden Tvivl Forordningens § 38 opfattes.

Landet var disses Tal yderst ringe. Kristian VI's Landsby-skoler var altsaa hovedsagelig Kristendomsskoler, mere naaedes ikke og tilsigtedes heller ikke for det store Flertal af Landsbyens Børn.

Kravet om Ungdommens Kristendomsundervisning var som bekendt rejst af Reformatorerne, men det blev Pietisterne, der 200 Aar senere gennemførte det. Fra Reformationstiden havde man ved Katekisationer i Kirkerne og ved Degnelæsning om Søndagen forud for Gudstjenesten stræbt at bibringe Ungdommen den kristelige Bornelærdom. Kristian V.s Danske Lov udvidede Degnelæsningen, saa at denne ogsaa skulde foregaa paa Hverdage, en Dag om Ugen for hver Bys Ungdom*). Disse Bestræbelser forslog dog ikke, og hvor det kunde lade sig gøre, søgte man derfor allerede fra Reformationstiden at faa oprettet Skoler, hvilket man dog kun tænkte sig Muligheden af i Købstæderne. Oprettelsen af Kristendomsskoler for Ungdommen ansaas for et Vorherre velbehageligt Arbejde for Guds Riges Udbredelse, og som vi har set af den forudgaaende Artikel var der i det 17. og Begyndelsen af det 18. Aarhundrede adskillige Herremænd, der byggede Skolehuse og skænkede Gaver til Skoler. Ved Oprettelsen af Rytter-skolerne opfyldte Frederik IV. paa den smukkeste Maade den ham som Godsejer paahvilende Kristenpligt. Og Kristian VI. gik videre i samme Spor. 1732 gav han straks sin Tilslutning til Biskop Worms Forslag om Opførelsen af 11 Skoler paa Soro Akademis Gods**), og 1736—37 bestod han selv Opførelsen af 9 grundmurede Skoler paa Krongodset i Odsherred***) Trods lysende Eksempler slog den private Offervillighed imidlertid ikke til.

I 1735 og de nærmest følgende Aar begyndte Kongen da ved Magtbud at gennemføre sine Planer med Hensyn til Kristendomsundervisningen. Ved Sabbatsforordningen be-

*) Dsk. Lov 2—15—2 og 6—3—6. Forordn. 24—8—1708 § 22.

**), Kanc. sjæll. Miss. Nr. 180. 18—4—1732.

***) Sjæll. Rtskrkont. Kopibog 1735—37. Kgl. Befaling af 25—2—1735.

faledes det Præsterne at katekisere ca. en halv Time hver Søndag, og ved Konfirmationsforordningen blev Tilegnelsen af den kristelige Børnelærdom gjort til Pligt for alle. 1737 lod Kongen Erik Pontoppidan udgive sin bekendte omfangsrige Forklaring til Luthers Katekismus, og Aaret efter blev det bestemt, at denne Bog skulde bruges over hele Landet, saavel i Skolerne som ved Konfirmationsundervisningen*). Allerede i 1735 havde Kongen som nævnt ladet indhente Oplysninger om Skolevæsenets Tilstand overalt i Danmark og Norge, og efter at en dertil nedsat Kommission, der 1737 udvidedes med Missionskollegiets Medlemmer og fik Grev Joh. Ludv. Holstein til Formand, havde behandlet det indkomne Materiale og udarbejdet Forslag, udstedte Kristian VI. den 23. Januar 1739 sin bekendte Forordning om Skoler paa Landet i Danmark samt en tilsvarende for Norge, begge ledsagede af Instrukser for Skolemestrene.

Hovedindholdet af de for Danmark gældende Bestemmelser var følgende:

Degnene, som forud var forpligtede til at undervise Ungdommen i Børnelærdom, skal for Fremtiden holde ordentlig Skole Sommer og Vinter. Er Degnen »ubekvem« til at undervise, skal han selv lønne en Stedfortræder. Er han tillige forsømmelig i sit Degneembede eller »fører forargeligt Levned med »Drukkenskab, Sværgeren og Banden og anden Ugudelighed, skal han afsættes. For at faa Degneembederne besat med duelige Skoleholdere bestemtes det, at ingen Student i Fremtiden maa blive ansat som Degn, uden at han forud har tjent som Hører ved en latinsk eller dansk Skole. Skönt duelige og skikkelige Studenter efter Danske Lov skal foretrækkes til Degneembederne, maa Menighederne dog ikke bebyrdes med nogen »til Skolehold utjenlig Degn, fordi han er Student«, men gudfrygtige og veløvede ustuderede Pesoner skal foretrækkes for uduelige Studenter. Ved Degneboligerne skal tilbygges 2 til 4 Fag, hvori en bekvem Skolestue kan indrettes.

*) Rskr. 22—8—1738.

I udstrakte Sogne, hvor Degnen ikke kan overkomme Undervisningen alene, skal der antages *Skoleholdere* og bygges saa mange ny Skolehuse, som Kongen efter Stiftsøvrighedens Forslag bestemmer. Hvor Afstanden ikke tillader Opførelsen af det tilstrækkelige Antal Skolehuse, skal Skoleholderen »gaa fra en By eller Gaard til den anden« og holde Skole, saaledes at Ungdommen hvert Sted faar mindst 3 Maaneders Undervisning.

Skoleholderen skal være mindst 22 Aar, og forud for hans Ansættelse skal Provsten undersøge,

- 1) om han »kan tydelig undervise Børn i at læse«,
- 2) om han forstaar sin Katekismus og kan katekisere,
- 3) om han har gode Vidnesbyrd om ulasteligt Forhold, at han »ej bander, lyver eller er tilgenegen til Drukken-skab, Liderlighed eller Ufredelighed«, samt
- 4) om han »skriver og regner saa godt, som i hans Skole behøves«.

Mangler han noget i disse 4 Stykker, især de 3 første, maa han ikke antages, med mindre ingen bedre er at faa, og der ikke er det mindste at sige mod hans Levned.

Lærertilønnen fastsattes til 6 Rdl. halvaarlig samt 5 Tdr. Rug og 7 Tdr. Byg for en Skoleholder, medens Degnen, der beholdt Degneembedets Indtægter, skulde nøjes med et Løntillæg paa 6 Rdl. aarlig. Begge fik dog desuden fri Græsning paa Bymarken for indtil 2 Køer og 6 Faar samt 25—30 Bønderlæs Tørv eller Brænde i Forhold dertil. — Af formuende Forældre betaltes endvidere 2 Skilling ugentlig for et Barn, der kun lærte at læse, og 4 Sk. for Skrivning og Regning. Fattige Børn havde gratis Undervisning, og Børn »af slet Vilkaar« lærte Kristendom og Læsning gratis, men betalte for Skrivning og Regning. Uoplyste »unge Folk«, som Sognepræsten ikke kan tage til Guds Bord, og som Skoleholderen derfor maa læse med Onsdag og Søndag Eftermiddag, betaler herfor aarlig: en Karl 1 Mark og en Pige eller Dreng 8 Skilling.

Naar en Skoleholder skal antages, foreslaar Præsten saa mange dertil delvise Personer, som han kender. Blandt

disse udvælges en af Provsten i Forening med vedkommende Kirkepatron (eller for Kongens Godser Amtmanden). Grever og Friherrer maa paa egen Haand indrette Skoler og beskikke Skoleholdere efter Aftale med Biskoppen.

Tilsynet førtes i første Række af Sognepræsten, der under en Mulkt paa 1 Rdl. hver Sde eller hver 14de Dag skulde overhøre Børnene i Skolen. Fortier Præsten nogen Skolemesters Forsømmelse, kan han yderligere af Bispen idømmes en Bøde paa 1 til 4 Rdl. Iøvrigt førtes Tilsyn af Kirkepatronen, Herredsfogden, Provst, Amtmand og Biskop. Provsten kan afsætte udelige Skoleholdere. Naar de højere tilsynsførende ikke er enige, kan Skolesager indankes for General-Kirke-Inspektionskollegiet.

Skolehusene skulde være indrettede som Rytterskolerne, dog maatte de være opført af Bindingsværk med klinede Vægge, 8 à 10 Fag god Bondebygning med Egestolper og Fodstykker, men iøvrigt Fyrretømmer, og Straatag. Skolestuen skal deles midt igennem »med et Tralleværk med Dør og Nøgle saaledes, at Dreng- og Pigebørn hver kunde sidde for sig, og ej løbe sammen, om end Skoleholderen gik ud af Skolen«.*) Til hvert Skolehus skal høre en Kaalhave. Ved Skolehusets Opførelse skal Husmændene besørge Haandlangerarbejde, og Bønderne skal udføre al fornøden Korsel, levere Halm til Taget og Ler og Vender til Væggene samt indhegne Kaalhaven. Iøvrigt skal Kirkepatronen forestaa Opførelsen, men hans Udgifter til Materialier, Inventarium og Haandværkernes Løn reparteres af Amtmændene.

I hvert Sogn oprettes en *Skolekasse*, hvis Indtægter skulde fremkomme paa følgende Maade:

1. Hver Fastelavnssøndag og Mikkelsdag udsættes et Bækken for Kirkedøren, og Præsten opmuntrer Menigheden til at yde Bidrag.
2. Ved Brudevielse, Barnedaab og Begravelse ombæres en Tavle i Kirken.

---

*) Den lille Kommissions Indstilling 28—12—1736. Rigsark.

3. Ved alle Gæstebud og Sammenkomster i Sognet ombæres en Fattigbøsse.
4. Mulkter for at bande og buldre »for Tingtiden eller udenfor Tinghuset« samt Boder for Helligbrode henlægges ligeledes til Skolekassen.
5. Desuden svares til samme Kasse af Haandværksfolk i Sognet fra 8 Sk. til 1 Mk. hvert Kvartal, af Husmænd og Inderster fra 4 Sk. til 1 Mk. og af hver ugift Karl 3 Sk., og hver Dreng eller Pige 2 Sk. halvaarlig.
6. Endelig henlægges de saakaldte Lysepenge, der var bestemt til Alterlys, til Skolekassen.

Forsaavidt som denne Skolekasses Indtægter ikke kan strække til, lignes de manglende Penge indenfor hvert Stift paa det fri Hartkorn, medens Kornafgiften lignes paa det ufri Bøndergods.

Pengespørgsmaalet blev en Anstodssten for Loven. Skolekassens Midler rakte ikke vidt, da det vanskeligt lod sig gøre at inddrive de mange Smaabelob. Udgiften maatte da lignes paa Hartkornet. Men allerede kort efter Lovens Udstedelse maatte Kommissionen, som havde udarbejdet den, selv gøre Kongen bekendt med den »notable Omstændighed«, at Udgifterne vilde blive saa store, at Hartkornet ikke kunde bære dem uden at ruineres. Kongen maatte da ved Plakat af 29. April 1740 indskrænke sine Fordringer. Det blev nu overladt til Proprietærerne selv at bestemme, hvor mange Skoler, der skulde bygges, og hvad Skoleholderne skal nyde i Løn, idet Kongen »formoder, at de behandler Skoleholderne saaledes, at disse ikke skal gøre deres Arbejde sukkende«. For yderligere at tilfredsstille Godsejerne udstedte Kongen 30-3-1742 et Reskript, hvorved disses Kaldsret udvidedes, medens Præsternes Indstillingsret bortfaldt.

Hvad *Skolegang* og *Undervisning* angaar slutter Fordringens Bestemmelser sig nøje til de for Rytterskolerne gældende. Den væsentligste Forskel var, at Skolepligtens Indtræden forandredes fra 5 til 6 Aars Alderen. Skoletiden fastsattes til Kl. 7—11 og 2—6 om Sommeren og 9—12

og 1-4 om Vinteren. Den Tilladelse, der ved Rytterskolerne gaves til at holde Børn over 8 Aar hjemme den halve Dag, forandredes nu til, at Børnene »i Høstens og andre travle Tider« maatte blive hjemme hveranden Dag. Forsømmelser straffedes som nævnt for Rytterskolerne, men der tilføjes, at Skoleholderen for hvert Barn, der udebliver, skal have 4 Sk. ugentlig, og det dobbelte, hvis Forældrene er formuende. Bestemmelsen om, at Børnene skal behandles ens og med Mildhed, gentages, men det tilføjes, at »aaabenbar Ugudelighed med Banden, Lyven, Skælden og forsætlig Trodsighed og Ulydighed« skal straffes med Ris i de andre Børns Paasyn.

Ved hver Skole skulde være en Bibel samt ABC-Bøger, Katekismer, Katekismeforklaringer, Davids Psalmer Ny Testamenter og Salmebøger og »2de sorte Tavler til Informationen« samt »2de Blækhorne og 2de stærke Lini-aler til de Børns Brug, som lærer at skrive«.

Hvorlænge Skolegangen skulde vare, var ikke bestemt fastsat. For Rytterskolerne gjaldt, at Børnene kunde fritages, naar Præsten fandt dem saa vel underviste, at han kunde tage dem til Alters. Efter Kristian VI's Forordning kunde Præsten allerede før Konfirmationen fritage dem for Skolegang om Sommeren, men det tilføjes, at de efter Konfirmationen, saalænge de er ugifte, og Præsten eragter det fornødent, skal mode ved de offentlige Katekisationer i Kirken.

Om Resultatet af Kristian VI's Skoleforordning meddeler Hofpræst Bluhme, der selv var Medlem af den Kommission, der udarbejdede Lovforslaget, at der foruden de tidligere eksisterende Skoler — i Danmark omtrent 600 — er oprettet over 1000 Skoler i hvert Kongerige. Er dette rigtigt, og der er næppe Grund til at tvivle herom, saa har denne vor første Skolelov ikke været af mindre Betydning for sin Tid end Skoleloven af 1814 for det 19de Aarhundrede. Set fra et kirkeligt Synspunkt maatte det være et overraskende Fremskridt. at man nu naaede, hvad Reformationens Folkelærere end ikke havde turdet drømme om, en

Skole i hvert Sogn, hvor Ungdommen kunde tilegne sig den kristelige Børnelærdom. Og for senere Fremskridt paa Skolevæsenets Omraade var det et uvurderligt Grundlag, der var skabt, idet Skolernes og Skoleholdernes Antal var bleven tredoblet, og samtlige Embeder havde faaet en blivende Karakter. At Skoleembederne var daarligt lønnede og derfor ofte blev besat med uduelige Personer, og at Undervisningen mest bestod i Katekismuslæsning, gjorde Udbyttet af Skolegangen ringe. Men i saa Hensende var Forholdet ikke bedre forud, og det bør ikke glemmes, at der blandt den fattige, stavnsbundne Bondestand næppe var Jordbund for andre aandelige Interesser end de religiøse. Det blev Oplysningstidens Mænd forbeholdt at skaffe Bonden bedre Kaar og hans Børn en bedre Undervisning.

II. Skoleforordningens Virkning i Tryggevælde Amt.

Foruden den oftere nævnte Indberetning om Skoleforholdene paa Landet af 1735 blev der afgivet en lignende 1742, for at man kunde komme til Klarhed over, hvorledes Forordningen var gennemført. Endvidere blev der ved Nedsættelsen af den store Skolekommission (1789—1814) indhentet ny Indberetninger om Landsbyskolernes Tilstand, og disse giver altsaa Oplysning om, hvad der var opnaaet i Løbet af de 50 Aar, Kristian VI.s Skolelov havde været gældende. Disse Indberetninger er desværre kun brudstykkevis bevarede i de to Skolekommissioners Arkiver, men ved at gennemgaa Provste- og Amtsarkiverne samt Stiftsøvrighedens Arkiv og Bispearkivet, har det for Tryggevælde Amt været muligt at faa en nogenlunde fuldstændig Oversigt over Skolevæsenets Tilstand ved de nævnte Tider.

a. Skolernes Oprettelse, Antal og Beliggenhed. Skolevej.

Af største Betydning for Skolernes Oprettelse var Godsejernes Stilling til Sagen, og det maa siges, at den i Tryggevælde Amt var meget velvillig. Baade ved Bestemmelsen af Skolernes Antal og ved Fastsættelsen af Skole-

husenes Størrelse synes man at have været efter Tidernes Krav rundhaandet. Fra *Vemmetofte* meddelte man endog-saa, at man helt vilde give Afkald paa de Ydelser, Forordningen paalagde Befolkningen til Skolekassen og Skoleholderen, og kun tage Lysepengene til Hjælp. Om *Vallo* Stift hedder det derimod, at det har været meget langsomt til at oprette Skoler. »Vallo Stift er for højt til at kende Kancelliet over sig.« Mindst Interesse synes Skolesagen dog at have mødt hos Oberstløjtnant Beenfeldt, der 1721 havde overtaget Lystrup. Grubbernes gamle Skole i *Kongsted* lod han ved Skoleholderens Død forfalde, og Skolehuset blev anvendt til »syndig, liderlig og for alle Guds Børn vederstyggelig Brug«. Det blev nemlig nu »et almindeligt, endskønt upriviligeret Krohus, hvor al Ugudelighed af Fylderi og Drukkenskab, Dobbelt og Kortenspil, Klammeri og Slagsmaal og Guds Navns Vanhelligelse ved blodige Eder og Banden, ikke alene paa Søgne-; men endog Søn- og andre Dage forøves, Gud til højeste Fortørnelse og Guds Børn til største Anstød og Forargelse«. Da Beenfeldt 1742 havde faaet opført et lille tarveligt Skolehus i *Rode*, som, skønt det var »opklinet med Ler«, endnu ikke var »bekvemmt at bo udi«, foreslog han, at Skolen ikke skulde sættes i Gang, men Børnene henvises til at søge Dalby Skole. Han forklarede, at Beboerne var saa faa, at hver Gaard vilde komme til at svare »6 Skpr. Korn og et Læs af Hø og Halm, hvilket falder en Bonde byrdeligt og i deres arme Tilstand ligesaa umuligt«. Amtmanden nægtede dog at gaa ind paa Forslaget.

Præsterne arbejdede som oftest ivrigt for at faa oprettet saa mange Skoler som muligt. Sognepræst Judicher i Vollerslev-Gjorslev Sogn var saaledes ikke tilfreds med at faa en Skole i sidstnævnte By, men vilde ogsaa have een i Vollerslev. »Her er foruden Vollerslev By«, siger han, »som bestaar af 14 Gaarde og 12 Huse, en Del omliggende Skovhuse, Møllen, Fløjterup By og Herregaarden, hvor der og findes vankundige Tjenestefolk, som behøver Undervisning. De vil straks undskyldte sig med at gaa den lange

Vej til Gjorslev Skole; overalt bør vi ikke se paa det nærværende, men paa den tilkommende Tid. Om der nu er nogen i Skovhusene, som ikke har Børn, saa kan der dog komme flere, eftersom Vorherre kan velsigne med Børn« Trods dette Argument fik han dog ingen Skole i Vollerslev. Iøvrigt var den af Præsterne, hvis Arbejde betød mest for Skolesagen, den fremragende, dygtige Provst *Lyder Roed* i Herfølge, hvis klare og omhyggelige Indberetninger giver mange interessante Oplysninger om Forholdene.

Vi har af denne Artikels første Afsnit set, hvormange forskellige Kilder Forordningen gav Anvisning paa for at skaffe Midler til Skolers Indrettelse, og dog fandt man hist og her paa endnu mere ejendommelige Udveje. I Karise Sogn havde man to Rytterskoler i Karise og Alslev, men ønskede en Skole til i *Pebringe* for Ungdommen af Pebringe, Olstrup, Totterup og Kaalager, som »er opvokset i megen Vanvittighed«, da den har for langt til Karise Skole, »og imellem den og dennem er Vaad og Vand«. Man foreslog da, at Karise Kirkelade kunde nedrives og flyttes til Pebringe, og at de henved 30 Rdl., som Kildeblokken mellem Karise og Pebringe modtager hver St. Hans Aften, kunde anvendes til Bygningens Opførelse, Forslaget blev dog ikke gennemført.

Naar Fordelingen af Skolerne mellem de forskellige Byer undertiden kan tage sig lidt mærkelig ud, maa man ikke glemme to Omstændigheder, som paa den Tid var at tage i Betragtning. Først det, at Jorderne ikke var udskiftede. Der var saa godt som ingen Udflyttere, samtlige Gaarde og Huse laa samlede i Landsbyerne, der derfor havde en betydelig Størrelse. Det var da forbundet med betydelige Ulæmper, naar en stor Landsbys Ungdom brød op for i samlet Flok at begive sig paa Vandring en Fjerdingvej eller mere til Skolen i Nabobyen. »Man kan lettigen slutte, hvad de undervejs tager dennem for«, hedder det. Da man 1789 ønskede en Skole til i *Magleby* Sogn, hvor der var 162 Børn, foreslog man derfor, at der skulde være to Skoler i Magleby, og protesterede mod at faa den ene

henlagt til Klippinge, da denne By kun havde 30 Børn, og derfor i saa Fald et større Antal af Maglebys Børn maatte henvises hertil. Af samme Grund foreslog man 1789 to Skoler i *Stroby*, hvor der var 150 Børn. Intet af disse Ønsker blev opfyldt. Derimod blev der 1742 indrettet saadanne Dobbeltskoler i *Roholte* og *Fakse*. Sidstnævnte Sted satte man Degnen til at hjælpe Skoleholderen. I Roholte var der forud en Degneskole, og her blev antaget en ugift Medhjælper og indrettet en ekstra Skolestue*).

At lægge en Skole mellem to Byer tilfredsstillede ingen af Parterne, og desuden mente man heller ikke at kunne byde Skoleholderen at bo i Ensomhed ude paa Marken. *Himlingøje* og *Taarnby* havde hørt til Valløby »af Navn uden Gavn«, og der herskede derfor »stor Vanvittighed blandt Børn, Tyende og Gamle«. Det blev da foreslaet at lægge en Skole midt imellem Himlingøje og Taarnby; men herimod tager Præsten i Haarløv, Samuel Stenlos, stærkt til Orde: »Det vilde blive meget vanskeligt og besværligt for en Skoleholder at bo saa ene midt paa Marken, da han ikke kan have Raad til som andre i andre Stænder, der ellers kunde være lige med ham, at holde Folk, Hest eller Vogn. Det vilde blive til en Hinder for at faa dygtige Skolemestre efter Forordningen, eller om man fik en saadan en, dog gøre ham snart træt og ked af sit Embede; thi saadanne er dog gerne af et honet og civil Væsen og kommen af skikkelige Folk og kan derfor ikke handles med som Bonderfolk, man kan slenge eller føre hen i en Gaard eller Hus, og kan sige til: Vil Du ikke, saa skal Du, etc., det kunde og blive besværligt for ham at faa sin fornødne Pleje, særdeles om Vinteren, og at komme til By og Kirke«.

En anden Vanskelighed for Fordelingen var de *daarlige Veje* og *Vandløb*, som gjorde det vanskeligt for Børn at komme frem om Vinteren. *Smerup* var »en liden By

*) Det kan i denne Forbindelse nævnes, at man henholdsvis 1800 og 1801 i Havnlev-Lilleheddinge og Stroby-Varpelev Sogne noterer mange Forsømmelser »formedelst Udskiftningen«.

og en liden Ungdom« og kunde derfor ikke faa sin egen Skole. Da »Vejen om Vinteren er slem mellem Byerne, er aftalt med Degnen (i Spjellerup), at han om Vinteren skal holde Skole for Ungdommen og Børnene hos Klokken i Byen (Smerup), saalænge Vejen er slem, og de stakkede Dage vare, som regnes ultimo September til 1ste Juni«. Om Sommeren gaar Børnene til Degnen i Spjellerup eller Skoleholderen i Store Torøje, »hvilken de helst vil«.

»Om Vinterdagene er det ikke muligt, at Børn kan komme til *Herfølge* fra 3 Byer, nemlig Egøje, Vidskølle og Tessebølle for en Aa, som forvolder, at Børn hverken kan komme frem eller tilbage, især i Tølob, og naar Trane-musse Vandmølle gaar, som gør at Vandet er højt og farligt«, skriver Lyder Roed i sin Indberetning 1739. . Egøje fik da sin egen Skole, og de to andre Byer henvistes til en Skole, som opførtes ved Gunderupgaard. Men Klagerne udeblev ikke. 1792 androg Bonderne om, at Gunderup Skole maatte flyttes til Vidskølle og en ny Skole oprettes i Tessebølle, »da Forældrene daglig foraarsages Bekymring for deres Børns Liv» paa Grund af Skolevejen. Abbedissen paa Vallo modsatte sig Ønsket, men Provsten erklærer, at Præsterne i Herfølge i mange Aar har ønsket det anførte. »Gud og Hvermand ved, at Vejen til Gunderup fra Vidskølle er den værste, som tænkes kan«. Børnene maa derfor gaa til Skole ad en Sti og paa et smalt Stykke Træ, et Kvarter bredt og uden Rækværk, gaa over Aaen. »At de hertil ej er druknede, har alene sin Grund i Forældrenes Forsigtighed«. Fra Tessebølle er »den rette Vej aldeles impassabel«. De skyder derfor Genvej over en Enghave. Denne «den bedste Vej» er næsten $\frac{1}{4}$ Mil, og der er »ofte Vand og Dræk til Knæerne«. »Det gaar dem da som Vedskøllerne. Fornødenhed lærer dem at blive hjemme om Vinteren, og Forpagteren at gaa til Hove om Sommeren«.

I *Bjeverkov* Herred fandtes 1735 ialt 5 Skoler i Valløby, Bjeverkov, Skrosbjerg, Haarlev og Herfølge, og det foresloges at oprette 4 ny i Lidemark, Enderslev, Alke-

strup og Gjorslev. Under Forhandlingerne i de følgende Aar steg Kravene saa betydeligt, at der 1742 var oprettet ialt 13 ny Skoler. 1789 var Skolernes Antal yderlige forøget med 4, saa der ialt var 22 Skoler i Herredet.

I Faxe Herred fandtes 1735 ialt 9 Skoler, nemlig Rytterskolerne i Værløse, Karise, Alslev, Dalby, Kæderup og Frerslev, Prins Carls Skoler i Spjellerup og Stubberup og den gamle Skole i Fakse. Der stilledes Forslag om 4 ny, i Kongsted, Roholte, Ulsø og Pebringe. 1742 var der 16 (17) Skoler og 1789 var Antallet vokset til 21.

I Stevns Herred havde man 1735 ikke mindre end 12 Skoler, nemlig 8 Rytterskoler og 4 af Prins Carls. Der stilledes kun Forslag om en ny Skole i Lyderslev, og der kom heller ikke flere. 1789 var der kommet 4 ny Skoler til, saa Antallet var 17.

I hele Tryggevælde Amt var det samlede Antal Skoler 1735 26, 1742 47 og 1789 60*).

III. Skolehuse og Inventar.

Om *Skolehusene* giver nedenstaaende Overslag, som 1739 vedtoges af de Godsejere, der skulde opføre Skolerne i Tryggevælde Amt, Oplysning. Nogen Tegning er ikke bevaret for Tryggevælde Amt, men i Følge Forordningen skulde Indretningen være som i Frederik den IV's Skoler, og de Tegninger, man andensteds har bevaret, viser, at Grundplanen var nøjagtig den samme, kun var de to smaa Kamre i Skoleholderens Lejlighed forøget med et Fag. Det var dog ikke alle Skolehusene i Tryggevælde Amt, der blev paa 10 Fag. Enkelte Steder nøjedes man med 6 eller 8 Fag. Grunden hertil har sikkert ofte været den,

---

*) Til Sammenligning kan anføres, at der i hele Sjælland 1735 fandtes 193 Skoler og 1742 408. Tilvæksten var altsaa 215, men den faldt højest forskelligt paa de forskellige Herreder, da de forhaandenværende Skoler var meget ulige fordelt. Ikke mindre end 4 Herreder havde 1735 slet ingen Skoler, og 3 andre havde kun hver een, hvorimod andre var lige saa vel forsynede som Stevns Herred, nemlig Barse, der havde 13, og Øster-Flakkebjerg, der havde 21 Skoler.

som anføres for Ringsbjergs Vedkommende, at man har benyttet et gammelt Gadehus, hvilket var bleven tilladt ved Plakaten af 1740. De raa og brændte Sten, der nævnes i Overslaget, er uden al Tvivl til Skorsten og Bagerovn. De lerklinede Vægge nævnes ikke, da Bønderne maatte skaffe Materialet til dem, og Husmændene udføre Kliningen. Efter Tidens Forhold var Kristian VI's 10 Fags Skolehuse rummelige, men solide var de ikke, og de er sikkert alle forsvundne, medens Rytterskolerne og en enkelt af Prins Carls, der var opført af Bindingsværk med Mursten, har holdt sig. Det solideste Skolehus i hele Tryggevælde Amt var dog det i *Bjevverskov*. Det var en gammel Kirkelade, en 7 Fags grundmuret, middelalderlig Bygning med 18 Tm. tykke Mure, der først blev nedrevet 1879. En ejendommelig Type af en senere Tids Skolebygninger har vistnok den 1780 af Grev A. G. Moltke til Bregentved opførte Skole paa *Haarlev Overdrev* været. Den gik under Navnet »Lerskolen« og har da sandsynligvis været bygget af stampet Ler, denne billige Bygningsmaade var en nyere Opfindelse, som anvendtes i en lidt senere Tid ved Opførelsen af Skoler paa Krongodserne*).

Overslag paa et Skolehuses erforderende Bekostning**),

som efter den allern. udgaaede Forordning de dato 23. Jan. 1739 skal bestaa af 10 Fag Bondebygning, dog at sættes udi Fod, og noget højere til Lof-

---

*) Bygningen, som først blev nedrevet 1911, har følgende Indskrift: »Det bestandige Mindesmærke paa den Taknemlighed, jeg er Gud skyldig for alle de mig fra min Ungdom beviste Velsignelser, samt for den rige Velsignelse, han har lagt til de af mig foretagne Indretninger til Agerdyrkingens Forbedring ved Grevskaftet Bregentveds Hovedgaardens og Bønderbyers Marker, har jeg Gud til Ære og Ungdommen til Undervisning i deres Kristendom samt andre dem nyttige Kundskaber, stiftet denne Skole paa denne Dag, jeg fylder min Alders halvfjerdsindstyvende Aar den 10 November 1780. A. G. Moltke«.

***) Af Arkiv f. Komm. f. Skoler p. Landet i Danm. og Norge 1737—45. R. A.

tet en et ordinære Bondehus; og bliver da samme Hus 25 Al. langt, 10 Al. bredt; hvorudi afdeles 2de Fag til Stald og Fourage paa 5 Al. lang; saa bliver og de 2de Gavler af Langhalm tækket.

29 4 $\frac{1}{2}$ Al. Egestolper à 2 Mk. 4 Sk.	10 Rd.	5 Mk.	4 Sk.
29 Løsholter à 1 Mk. 4 Sk. (?)	6 -	» -	12 -
90 Al. Fodstykker à 24 Sk.	22 -	3 -	» -
11 Fyrrebjælker à 3 Mk.	5 -	3 -	» -
2 Tylter Sparrer à 2 Rcl.	4 -	» -	» -
1 Tylt 7 Stk. til Hanebjælker à Stk. 10 Sk.	1 -	5 -	14 -
11 Tylter Lægter à Tylten 3 Mk. 4 Sk.	6 -	3 -	» -
1 $\frac{1}{2}$ Tylt Fyrretræ til Skillerum og udvendige Dør- stolper à Stk. 24 Sk.	4 -	3 -	» -
Arbejdsløn à Bindet til Tømmermanden 1 Rdl, 2 Mk. Til Skorsten og Bagerovn 400 brændte Mursten à 3 Mk.	14 -	4 -	» -
2600 raa ditto à 1 Mk.	2 -	» -	» -
Arbejdsløn til Murmesteren	4 -	2 -	» -
1 Stolpe til Hammer i Skorstenen	6 -	4 -	» -
1/2 Læst Kalk	» -	2 -	8 -
For Huset at tække	2 -	1 -	8 -
8 Tylter Lægter til Vægge-Hæle à Tylten 24 Sk.	4 -	» -	» -
10 Tylter Fyrrebrædder til Loft à 10 Mk.	2 -	» -	» -
For Loftet at lægge à Tylten 3 Mk. 8 Sk.	16 -	4 -	» -
7 Vindueskarne à 1 Rdl. 1 Mk.	5 -	5 -	» -
1 $\frac{1}{2}$ Tylt-Brædder til Skillerum (mellem Køerne og Faarene) à 1 Mk.	8 -	1 -	» -
14 Vinduer à Stk. 3 Mk. 8 Sk.	2 -	3 -	» -
Beslag til samme Vinduer	8 -	1 -	» -
3 Tylter Brædder til Døre og Karne à 10 Mk.	6 -	4 -	» -
9 Døre at gøre med Karne à 4 Mk.	5 -	» -	» -
Beslag til Dørene og Laasene med Tilbehør	6 -	» -	» -
2 lange Borde vil koste	19 -	» -	» -
4 lange Bænke.	4 -	» -	» -
4 mindre ditto	2 -	» -	» -
4 Hylder	1 -	2 -	» -
1 $\frac{1}{2}$ Tylt Brædder til Tralværk à 9 Mk.	1 -	» -	» -
900 Lægtesøm à 2 Mk. 8 Sk.	2 -	1 -	8 -
700 Loftesøm à 28 Sk..	3 -	4 -	8 -
1 Jærn-Bilægger	2 -	» -	4 -
1 Brønd med Brøndværk og Krog, enten den nu skal sættes af Sten eller Tømmer og Brædder, vil koste	13 -	2 -	» -
	20 -	» -	» -

Summa 226 Rdl. » Mk. 2 Sk.

Her foruden behøves til en Degneskole, som bedst vil bestaa af 4 Fag pr. advenant imod en anden ny Skole, efter foranførte Beregning, naar consideres den Menage paa en Degneskoles Opbyggelse kan være, à Faget 21 Rdl., der andrager til 84 Rdl.

At saaledes er det retteste og billigste, som vi kunne skønne, tilstaa med vore Hænders Underskrift.

Fakse. d. 12. Aug. 1739.

(Underskreven og tiltraadt af de Proprietærer, der skal opføre Skolerne. En Del af disse tilføjer en Bemærkning om, at de forventer, at senere Reparationer af Skolerne bekostes af Skolekassen.)

Inventar var der ikke meget af i Skolestuen. Saavidt man kan slutte fra de faa bevarede Grundplaner, var de to lange Borde, der hver for sig var forsynede med en lang Bænk paa hver Side og en kort for hver Bordende, altid efter gammel Bondeskik anbragt langs Væggen, dog aldrig mod Skorstensvæggen, hvor Ovnene havde sin Plads. Da Tralværket skulde skille Drengene fra Pigerne, maa de alt-saa have haft hver sit Bord. Bordene og de lange Bænke hvilede paa Pæle, som var rammet ned i Gulvet.

Hvad Skolens øvrige Materiel angaar, kan vi indskrænke til at gengive to kortfattede Inventarielister fra Slutningen af Aarhundredet. Her findes ikke engang de reglementerede 2de sorte Tavler, 2de Blækhorn og 2de stærke Linialer. Skrivemateriellet kunde man undvære. — Slutningsordene: »Videre fandtes ikke«, giver et klart Indtryk af den tomme fattige Skolestue, hvor »en Stump opslaaet Bræt« eller en laset Bog noteres som Værdigenstand.

Liste over Skoleinventar 1786*).

Da Skoleholder Fr. Randrup d. 23/2 1786 afleverede *Hellested* Skole til sin Eftermand Studiosus Marcus Pahl, fandtes der følgende:

- a) I Skolen: 2 lange Borde,
4re lange Bænke,
1 Stump opslaaet Bræt til Boghylde,
1 stor Kakkelovn med Skruer.
- b) I Stuen næstved: 1 gammel Inventarii Kakkelovn, revnet i begge Sider og ovenpaa.

*) Stevns Herreds Provsti i Diverse Dok. 1697—1801.

- c) Bøger: 1 vei conditioneret Bibel,
 1 Arndts sande Kristendom løs i Bindet,
 1 Psalmebog,
 1 gammel Skriver-Tavle.

Videre fandtes ikke i Hellested Skole — — — —.

I *Arnoje* Skole, som Randrup den følgende Dag overtog efter Golich Lund, fandtes:

- a) I Skolen: 1 stor Jærn Kakkel Ovn, ubeskadiget, uden Skruer,
 2 lange Borde, det ene gammelt og beskadiget,
 4re Bænke, deraf nogle for korte.
- b) I Stuen næstved. Intet.
- c) Bøger: 1 vel conditioneret Bibel,
 1 ældre dito, løs i Bind og Blade,
 1 ny Testamente, vel conditioneret,
 1 Psalmebog.

IV. Skoleholdere. Børn. Undervisning.

Der var i Skoleforordningen udtalt Tvivl om, at alle Degne egnede sig til at være Skoleholdere, og det var derfor tilladt at ansætte ustuderede endogsaa i Degneembeder. Hovedvægten var lagt paa, at Skoleholderen førte sædelig Vandel og kunde »foregaa Børnene med et kristeligt Eksempel i at gøre med dem korte efter deres Begreb og deres Tilstand indrettede Bønner, som ej just oplæses af en Bog; hvoraf den fattige Ungdom kunde lære selv at foredrage Gud sin Nød«.*) Alt andet lige skulde dog Studenter foretrækkes. Det blev som nævnt oprindeligt paalagt Præsterne at give Indberetning om Personer, som egnede sig til at være Skoleholdere. Vi har bevaret Fortegnelse over de i Bjeverskov Herred til Skolehold delige Personer, afgivet 1737 af Provst Lyder Roed efter Stiftsovrighedens Ordre. Det berettes i den, at der i hele Herredet »ikke findes mere end 2de saadanne. 1. En Studiosus, navnlig Frederik Steensen, som er et skikkeligt Menneske og meget vel kan betros en Skole« og »2. En verdslig Person. navnlig Hans Mikkelsen, som og er skikkelig

*) Den lille Skolekomm.s Bstænkning 28—12—1736.

og duelig til Skolehold, men vilde ikke gerne flytte fra Sliminge, som han i saa lang Tid er vant til Steden, og afholdt af Byfolkene, tilmed er han krogrygget og skrøbelig, undser sig derfor at komme iblandt fremmede, men ønskede at de høje Herrer vilde lade ham blive ved den i Sliminge opbygte Skole«*).

I 1742 var af de 42 Skoleholdere i Tryggevælde Amt, som man har Oplysning om, 16 ustuderede, 22 Studenter og 2 Teologer. Af 11 Skoleholdere i Stevns Herred 1742, var kun de 4 ustuderede, hvorimod der 1785 af 16 var 11 ustuderede. For de andre Herreder haves ikke Materiale til Sammenligning; men det er ikke usandsynligt, at man mere og mere er kommen bort fra at foretrække Studenter, i hvert Fald var man 1756 paa Vemmetofte slaaet ind paa den Praksis ikke at tage nogen til Skoleholder, som ikke kunde en Profession. Det er kun yderst sjældent, at man faar Oplysninger om de ustuderede Skoleholderes Bierhverv eller tidligere Livsstilling, men det fremgaar dog, at der i 1820erne blandt Stevns Herreds Skoleholdere var en Væver, en Skrædder og en forhenværende »Thehandler og Toldbetjent«.

Nogle Træk af de studerede Degnes Livsførelse vil vise, at det ikke var saa ganske uden Grund, at man stillede Kravet om Uddannelse i anden Række.

Degnen i Holtug og Magleby blev tiltalt ved Provsteret for »papistisk Tøjeri bedrevet i Storeheddinge d. 26. September 1740« og maatte i Kirkens Kapel skriftlig forpligte sig til »i al Sagtmodighed, Ædruelighed og stille Vandel at foregaa andre med et godt Eksempel, og ingen Banden lade høre af sin Mund, og aldrig spotte andre Folks Andagt og Gudfrygtigheds Øvelse«. Om Daniel Musæus i Lyderslev skriver Provsten (1793) til Biskop Balle: »Naar der møder Musæus Modgang eller Sorg, griber han straks til Flasken som det bedste Middel«. I Hellested havde man altid været særlig uheldig med sine Degne. Det var

---

*) Stiftsøvriigh. Ark. Korresp. for 1820 Pakke Nr. 43 Bjevskov Herred.

i alles Minde, hvorledes Peder Syvs samtidige Daniel Ottesen 1685 var bleven tiltalt for Landemodet og fradømt sit Embede, fordi han havde villet stikke sin Kone ihjel med en Kniv. Og om den senere Frederik Rasch vidste man, at han havde været drukken ved en Ligbegængelse i Kirken, hvor han forvirrede Tjenesten ved sin Sang og under Prædikenen, Guds Ord til største Foragt, med de skændigste Midler forargede Menigheden«. Men værst var det dog nok med ham, man fik 1786 — Marcus Pahl hed han. Han drev det 1791 til »ved et Bryllup i Møllen« at drikke »offentlig Præstens Skaal i Samfund med Fandens og hans Oldemors«*), og iøvrigt kalder Biskop Balle ham »et dumt og stolt Menneske, som bestiller intet og gør kun Fortræd«.

Vanskeligheden ved at faa duelige Skoleholdere laa i den ringe Lon, der var forbundet med Embederne. Foruden Bolig, Brændsel og Græsningsret havde Skoleholderen kun en ringe Pengeløn. Ved Rytterskolerne, der stadig var mellem de bedst lønnede, var denne som nævnt 24 Rdl. Som et Eksempel fra en senere Tid kan nævnes, at Skoleholderen i Store Torøje, hvis Embede ingenlunde hørte til de daarligste, 1802 foruden Bolig, Brændsel og Græsning for 2 Køer kun havde 37½ Rdl. i Pengeløn samt 5 Skp. Sædeland og en Kaalhave paa 1 Skp. Land. De Indtægter, Betalingen for Undervisningen og Skolemulkter gav, synes at have været ganske ubetydelige. 1745 skriver Sjællands Stiftsovrighed da ogsaa i en Indberetning: »Intet hindrer Skolevæsenet uden nu og da Mangel paa Skoleholdere. Og formedelst den altfor liden Løn, hvormed de paa en Del Steder ere aflagte, hvilken endda ved enkelte Proprietærers Vrangvilje urigtig betaales, har mange Skoleholdere forladt Skolerne; nogle er løbne derfra, og saaledes Skolerne hist og her staa ledige, ja vel af Mangel paa bedre Subjekter ved saa ringe Lon kan være slet forsynede«**).

*) A. Petersen: Sjæll. Stifts Degnehist.

**) L. Køch: Den dsk. Landsbysk.s Hist. S. 24. 25.

Dygtige Studenter lokkedes ikke af de slet lønnede Embeder, og man maatte derfor nøjes med ueksaminerede, som ofte ved at drive et Haandværk kunde tjene lidt ved Siden af Embedet. Det var da ogsaa at foretrække at faa en Skoleholder som Væveren Daniel Christophersen i Store Torøje, der »forretter sit Embede med Flid og fører et kristeligt Levned«, eller som Ole Hansen i Nielstrup, der skønt Bondekarl katekiserer »ganske fornuftigt« og »forretter sit Embede med megen Flid og Troskab« fremfor »en gammel vranten Attestatus«, som Myhlensort i Spjellerup, »der ikke tager sig Embedet nærmere, end han højlig nødes til«.

Der var dog store Mangler ved de ustuderede. Lars Hansen i Skørpinge »kan give taabelige Spørgsmaale«, Møller i Hovby »forstaar næppe at give et eneste fornuftigt Spørgsmaal«, og Gregers Spleth i Frøslev »synes noget enfoldig«. Naar det ikke var rent galt med Evnerne, slog Tilsynet sig dog oftest til Rø med det stadig gentagne: »Han gør, hvad han kan« — »forretter Embedet efter bedste Evne« — »upaaklagelig«, naar det blot kunde tilføjes »lever skikkelig«.

En stor Vanskelighed var de gamle udslidte Skoleholdere, som da der ikke var nogen Pension i Vente for dem, hang ved Embedet til deres Død. Hyppig drejer det sig om gamle, dygtige Mænd, som nu var ganske affældige. Lund i Arnøje »har i sin Velmagt forrettet sit Embede troligt og godt, men har for nogen Tid paa Grund af Alderdom og Svagelighed intet kunnet udrette efter Ønske«. Irgens i Hojerup fortjente 1787 »megen Berømmelse«, men 1798 er han 80 Aar og »kan ikke holde Skole mere«. Ikke desto mindre træffes han endnu 1800. Børnene har da kun »ringe Kundskab«, og den gamle Degns »tiltagende store Svaghed og især Tunghørighed gør ham næsten uduelig til Embedet«. Ikke desto mindre sidder han der endnu ved Visitatsen i 1801. Han er da over 82 Aar og »næsten ganske døv«.

Var der end mange uduelige Personer mellem det

18de Aarhundredes Skoleholdere, saa bør det dog ogsaa fremhæves, at det ikke var saa ganske faa, der fik et godt Vidnesbyrd, i hvilket man af og til sporer Forstaelsen af, hvilken Udholdenhed der præsteredes af den, der under de trange Kaar i et langt Liv samvittighedsfuldt udførte sit byrdefulde Hverv. Det hedder saaledes om Student Johannes Faber i Lund: »Han forretter sit Embede saa godt han kan, lever uforargelig i stor Fattigdom og Usselhed med en heroisk Koldsindighed«. Om den gamle Student Jens Chr. Find i Hellested, der var 80 Aar og holdt sig en Substitut, hedder det: »Han kan ikke holde Skole, men hans Flid og Troskab i Skolearbejdet spores endnu«*).

Det er i det 18de Aarhundrede Fattigdom, der lyser en i Møde saavel fra Skoleholderens trange Stue som fra selve Skolestuen. Og ikke mindre stærkt vilde Indtrykket af de trange Kaar være, om man kunde se for sig Landsbyernes Ungdom, som sled sin Dag hen paa den umalede Fyrretræs Skolebænk. Provst Lyder Roed giver 1739 en udmærket Skildring hentet fra Christen Skeels gamle Skole i Herfølge:

»En Del af Bønderne udenbys er fattige og formaar ikke at forsyne deres Børn med saadan Føde altid, som de kunde tage til Skolen med sig, hvilket de med Taare haver beklaget, naar jeg i deres Huse haver admoneret dem om deres Børns Forsømmelse, med dette Tillæg: Naar Hovposen var forsynet, vorder ej mere end en Ske Grød tilbage eller tørt Brød, som de undsaa sig ved at bortsende Barnet med til Skole, men var Skolen i Byen, kunde Barnet bedre blive forsynet hjemme. — En Del af de formuende udenbys foregiver, at det er dem lige saa kostbart at sende et Barn til Skole med Mad — [thi de fattige lokker det fra dem] — som en Karl til Hove«

Det var de samme fattige Børn, der ved Vintertid maatte kæmpe sig frem over Aaen, hvor Vandet var højt

---

*) De fleste her citerede Vidnesbyrd er tagne fra en Embedsbog for Stevns Herreds Provsti, især fra Aarene 1785, 1787, 1798, 1800

Børn fra en Landsbyskole i det 18. Aarhundrede.
Efter et Relief paa Frederik IV.s Kiste i Roskilde Domkirke.

og farligt, naar Tranemusse Vandmølle gik. Og naar de endelig havde stridt sig frem, og med en Skefuld Grød eller et Stykke tørt Brød i Madposen sad paa Skolebænken, laa der for dem paa Bordet Pontoppidans bekendte: »Sandhed til Guds frygtighed udi en eenfoldig og efter Muelighed kort, dog tilstrækkelig Forklaring over sal. Morten Luthers liden Catechismo, indeholdende alt det, som den, der vil blive salig, har Behov at vide og giøre«.

At lære denne 227 Sider store Bog udenad var Skolegangens store enkle Maal. Hver for sig tog de fat paa Lektielæsningen, og naar en Lektie var lært, blev de enkeltvis hørt og fik en ny Lektie for. Skoleholderen i Kamstrup ved Roskilde skildrer 1802 Dagens Arbejde paa følgende Maade: »Hver Morgen holder jeg først Morgenbon med Børnene, dernæst begynder jeg at høre dem i den fra forrige Aften ansatte Lektie, dernæst giver jeg en frisk Lektie, som jeg igen Kl. 11 begynder at høre dem, saa mange som kan den, og saaledes forholder jeg mig og om Eftermiddagen«.

Ensformigt gik Arbejdet Time efter Time med Katekismuslæsning og Lektiehøring; men den af Hensyn til den uregelmæssige Skolegang nødvendige Enkeltmandsundervisning havde den store Fordel, at hver Elev selv saa Resultatet af sit Arbejde.

Og naar man erindrer, at Landsbyskolens Opgave dengang kun var Kristendomsundervisning, bør man være forsigtig med at underkende Resultaterne. Som en Prøve paa, hvad der kunde naas, citerer vi Balles Beretning om en Visitats i Strøby-Varpelev Sogn 1786:

»Især havde tvende Personer, en Karl Lars Pedersen og en Pige Ellen Jensdatter ved flittig Kirkegang og Bibel-læsning bragt det saa vidt, at de kunde besvare mig Spørgsmaai, som ellers ikke forefalder paa Kirkegulvet. Sproget fraegnet var det snart en hel Attestats. Sandeligen er Bonden ikke Taabe, fordi han klæder sig i Vadmel«.

V. Oversigt over Landsbyskolerne i
Bjerskov

Sogn	Skoler	Oprettet Aar	Skoleholder 1742
Valloby-Taarnby S.	Valloby	1731 af Sofie Magdalene Fra 1742 Degneskole	Degnen Jens Jørgen Mar- tens, studeret
	Taarnby	1/6 1742 af Vallo	Joachim Erlow, ustuderet
Bjerskov-Lidemark S.	Bjerskov	1723 af Gabel.	Mads Rafn, stud.
	Lidemark	Nytaa 1742.	Herman Barmeyer, stud.
	Kylerup	»En Nebenskole« oprettet »for kort Tid siden« (1780) af Grevinde Schack	
Enderslev-Vraaby S.	Enderslev	Nytaa 1742. Degneskole	Degnen Jørgen Busch, studeret
	Vraaby	1742	Anders Abraham, ustud.
	Skrosbjerg	1722—25, kgl. Ryttersk.	
Haarlev-Himlingøje S.	Haarlov	1722—25, kgl. Ryttersk.	Peter Krøyer, studeret
	Haarlov Ovdr.*)	1780 af Grev A. G. Moltke	
	Himlingøje	»Begyndt i et andet Hus fra Nytaa 1742«	Frands Dahl, studeret
Herfølge-Sædder S.	Herfølge	1641 af Christen Skeel Fra 1742 Degneskole	Degnen Jacob Dessington, stud.
	Egoje	Nytaa 1742 Christen Skeel Skole i Herfølge flyttet hertil	Mathias Seest, stud.
	Gunnerup	Nytaa 1742	Jens Nielsen Bang, ustud.
	Aashøje	Nytaa 1742	Tobias Borrebye, stud.
	Sædder	Nytaa 1742	Henrich Ørsløw, Substitut, stud.
	Ringsbjerg	Nytaa 1742	Herman Heinrich Apiarius, ustud.
	Ålkestrup		

Tryggevalde Amt i det 18de Aarhundrede.
Herred.

Skolebygning 1742	Skolebygning 1789	Skoleholder 1789	Børnetal fra 5—15 Aar 1789	Anmærkninger
Det gamle Skolehus, Bindingsværk. Mur og teglhængt, henflyttet til Degneboligen »Indrettet som Rytterskole« God Bondebygning 10 Fag i Fod	8 Fag, Skolestuen 2 Fag, mandelig Stand, kan rumme 40 Børn 10 F., Skolest. 3 F., kan rumme 50 Børn	Mangler i Indberetningen	58 59	
Bjerskov Kirkelade Grundmur. 7 Fag 10 F. god Bondeb. gn. i Fod	7 store Fag. Skolest. k. r. 50 B. Opbyggt for 9 Aar siden 10 Fag, Skolest. 3 Fag, k. r. 30 B. 9 Fag, Skolest. 3 F. k. r. 20 B. »Gammel og i slet Stand«	Mangler i Indberetningen	62 48 36	
3 Fag god Bondebygning i Fod, bygget til Degneboligen 10 Fag god Bondebygning i Fod	Bygget til Degneboligen. Skolestuen 2 Fag, k. r. 40 B. 10 Fag. forsvarlig Stand, rummelig til Børnene.*) Ryttersk., god Stand, k. r. 50 B.	Mangler i Indberetningen	103 38 62	*) Ved 1840 12 F. Bindingsv., klinede Vægge.
Under Opførelse. God Bondebygning, 10 Fag i Fod	Ryttersk., Skolest. 3 Fag, k. r. 50 B. Navnes ikke i Indberetningen 1789 Nogenledes Stand, 9 Fag, Skolest. k. r. 34 B.	Mangler i Indberetningen	66 37	*) Nedrevet 1911. Gik under Navnet Ler-skolen, var mulig opført af stampet Ler.
Indrettet Skolestue i Degneboligen 10 Fag god Bondebygning i Fod 10 Fag god Bondebygning i Fod 10 Fag god Bondebygning i Fod	Taget 4 Fag af Degneboligen, hvortil 3 er Skolestue, k. r. 50 B. »Ikke gammel, men fugtig« 8 Fag, Skolestuen 3 Fag, k. r. 34 B. Nogenledes i Stand, Skolestuen 3 Fag, k. r. 34 B. God Bygning, Mur- og Bindingsværk, teglhængt, Skolestuen 3 Fag, k. r. 24 B. 10 Fag, Skolest. 3 Fag, k. r. 24 B.	Mangler i Indberetningen	87 67 73 31 41	Ved 1840 fandtes desuden Skoler i Vedskolle og Tusse-balle.
»Indrettet af Gadehus«, 8 Fag Bondebygning, uden Fod	11 Fag, Skolest. 2 Fag, k. r. 30 B. »Er i slet Stand«, 8 Fag		49 26	

Sogn	Skoler	Oprettet Aar	Skoleholder 1742	Skolebygning 1742	Skolebygning 1789	Skoleholder 1789	Børnetal fra 5-15 Aar 1789	Anmærknin- ger
Gjorslov- Vollerslev S.	Gjorslov	Nytaaer 1742. Degneskole	Degnen Ole Andersen, stud.	Tilbygget 5 Fag Bonde- byggn.	Skolestuen 4 Fag, kan rumme 45-50 Børn. Indrettet af Grev Schack i et Bondehus en Skole- stue paa 2 Fag, kan rumme 20-24 Børn.	Mangler i Indberetningen	47	
	Vollerslev							
	Slimminge	Nytaaer 1742. Funderet Grevinde Schack	Hans Michelsen Beyer, ustud.	6 Fag Bindingsværk	6 Fag, Skolest. 3 Fag, k. r. 50 Børn.		71	
Lellinge S.	Lellinge	Nytaaer 1742. Degneskole	Degnen Peder Busch, stud.	Et aparte Hus, nær hos Degneholigen, til Skole- stue, 4 Fag Bondebyggn.	Skolehuset ligger straks ved Degneholigen, er i god Stand, bestaar af 3 Fag, Skolestuen 2 Fag, kan rumme 30-40 Børn	Mangler i Indberetningen	50	

Fakse Herred.

Sogn	Skoler	Oprettet Aar	Skoleholder 1742	Skolebygning 1742	Skolebygning 1789	Skoleholder 1790	Børnetal 1789	Anmærknin- ger
Spjellerup- [Smerup] S.	Spjellerup	{ 1649 af Karen Krabbe. 1719 forbedret af Prins Carl	Johan Chr. Find, studeret	Bindingsv., Eg. Mursten 5 Fag, Skolest. 2 Fag		Myhlensort, Attestaus		
Fakse S.	Fakse	1641 af Rasmus Svendsen	Jacob Pragh, ustuderet.	Den gamle Skole (Bin- dingsværk og Mursten) er »for engt«, derfor tillagt »et Hus lige næst op til, som er byggt paa Skolens Grund og hører Skolen til»		Humbro		1840 fand tes tillige en Skole i Kissendrup.
	Værlose	1722-25 kgl. Ryttersk	Svend Hansen Lund, stud.		[For Fakse Herred er Indberetningen af 1789 kun bevaaret for to Sogne]	Anders Dal		
	Stubberup	1719 af Prins Carl	Hans Valbye, ustud.	Bindingsværk, Eg. Mur- sten, 5 Fag, Skolestuen 2 Fag		Rasmus Nielsen		
	Houby	Nytaaer 1742	Lars Jørgensen, ustud.	Er klinet op med Ler og er 6 Fag»		Møller		
	Vallebo	Nytaaer 1742	Michel Rull, ustud.	Er klinet op med Ler og er 8 Fag		Kastrup		
	Vivede	Nævnt 1790				Morten Skade		
Karise- Alslev S.	Karise	1722-25 kgl. Ryttersk.	Jens Kirketorp, stud.			Storchel		
	Store Linde	Nævnt 1790				Børge Olsen		
	Alslev	1722-25 kgl. Ryttersk.	Jørgen Krabbe, ustud.			Jensen		
	Taagerup	Nævnt 1790				Christen Hansen		

Sogn	Skoler	Oprettet Aar	Skoleholder 1742	Skolebygning 1742	Skolebygning 1789	Skoleholder 1790	Børnetal 1789	Anmærknin-ger
Roholte S.	Roholte	? Degneskole	Degnen Andreas Quist. Skoleholder Jens Hul, ustud.	Degneskolen udvidet, saa Degnen kan have Medhjælper.		Degnen Bay		1840 fandtes ny Skolen. Skolest. alene 5 Fag.
Kongsted S.	Kongsted	Peder Grubbe fra før 1682 til efter 1721. Fra 1742 Degneskole	Degnen Simon Mørch, stud.	Degnehølligen udvidet med 4 Fag, som med 1 Ler er opklinet.	Skolestuen, 3 Fag, kan rumme 50 Børn, naar den bliver forsynet med 1 Bord og 2 Bænke	Degnen Schütz	140	1789 foreslaas ny Skoler i Lestrup, Borup og Astrup. 1840 fandtes Skoler i Lestrup, Taane-mark og Borup.
	Eskildstrup	1742 Skolehus, men intet begyndt.	Hans Holst, ustud.	6 Fag, opklinet med 1 Ler.	9 Fag + Tilbygning paa 2 Fag til Skoleværelse. Skolestuen 3 Fag, kan rumme 30 Børn, naar den bliver forsynet med 1 Bord og 2 Bænke	Textor	144	
Ulso-Frerslev S.	Ulso	Marts 1742 Degneskole	Degnen Just Bouchorst, Attestatus	Degnehølligen + Tilbygget 2 Fag skikkelig Bindingsværk og Mursten.	Skolestue 3 Fag, Forstue og Skorstien iberegnet og er 60 Al. og kan rumme 50 Børn	Degnen Johansen	34	Frerslev horer til Fakse Herred indtil 1775.
	Nielstrup [Frerslev]	1783 af Gisselfeldt 1722-25 kgl. Ryttersk.			4 Fag, Skolestuen 1 1/2 Fag 36 Al., kan rumme 26 Børn	Ole Hansen	30	
Dalby-Thureby S.	Dalby	Maj 1722 kgl. Ryttersk.	Vakant	Opklinet med 1 Ler -- ikke endnu bekvem at bo udie		Schousboe		
	Hofter	Nævnt 1790				Weisman		
	Rode	1742 Skolehus under Opførelse af Oberstløjtnant Beenfeldt				Hytten		
	Kæderup	Juli 1723 kgl. Ryttersk.				Nyegaard		
Øster-Egede Sogn	I Øster Egede Sogn var der 1742 ingen Skoler, men Børnene henvistes til at søge andre Sognes Skoler. »Aas By skal søge Skole i Dalby, Atterup og Heidegaardene skal søge Skole i Værløse, Nyrop skal søge til Fakse By. Ungdommen i Ø. E. Sogn er advaeret ved Nytaar at søge de Skoler, som enhver Bys Ungdom er anvist, men har endnu ingen Fremgang haft, siden Vejen til de anviste Skoler er for lang«.							

Øster-Egede var fra 1671 Anneks til Vester-Egede i Tybjerg Herred men overgik først ved Rskr. 24—12—1802 til Tybjerg Herreds P. ovsti. I Indberetn. 1789 er det dog opført under Tybjerg Herred.

Stevns Herred.

Sogn	Skoler	Oprettet Aar	Skoleholder 1742	Skolebygning 1742	Skolebygning 1789	Skoleholder 1785	Børnetal 1789	Anmærknin-ger			
Storeheddinge-Højerup S.	Storeheddinge Landskole	1722. Kgl. Ryttersk.	Peter Chr. Winter, ustud.	9 Fag Grundmur. Skolestuen 3 Fag, kan rumme 60 B. si det højeste.	Ligel.	Søren Starup, ustud.	86	1824 »bor oprettes Skole i Renge«.			
	Højerup	1722. Kgl. Ryttersk.	Henrich Christopher Bugge, studiosus			Mathias Irgens, Degn	70				
Hellested S.	Hellested Arnøje	1722. Kgl. Ryttersk.	Knud Mølle, studiosus	Ligel.	Ligel.	Degnen Jens Chr. Find, stud. Lund, ustud.	Ialt 209	1789 foreslaas ny Skole i Tostrup og Barup.			
		1722. Kgl. Ryttersk.	Joachim Kohl, studiosus								
Lilleheddinge-Haunlev S.	Lilleheddinge	1722. Kgl. Ryttersk.	Rasmus Munch, studiosus	Ligel.	Ligel.	Hans Haasse Chr. Seest, ustud.	72	1824 var Filialskolen i Skorpinge nedlagt.			
	Haunlev	1722, af Prins Carl	Vakant						5 Fag Bindingsværk, Eg. Mursten, Skolestuen 2 Fag, kan rumme 30 Børn	Jørgen Jensen, ustud.	56
	Skorpinge	Efter 1742, men for 1785, af Vemmetofte			6 Fag, Skolest. 3 Fag, kan rumme 30 Børn	Niels Lund, ustud.	28				
Holtug-Magleby S.	Holtug	1723. Kgl. Ryttersk.	Mouritz Chr. Petersen, ustud	Ligel.	Ligel.	Jens Andresen, studiosus	112	1789 foreslaas ny Skole i Raaby.			
	Magleby	1721. Kgl. Ryttersk.	Søren Palle, ustud.						9 Fag, Grundmur, Skolestuen 3 Fag, k. r. 60 Børn	Greger G. ogsten, ustud.	162
Stroby-Varpelev S.	Stroby	1723. Kgl. Ryttersk.	Peder Jensen, ustud.	Ligel.	Ligel.	Peter Otto Røhr, ustud.	150	1789 foreslaas en Skole til i Stroby.			
	Varpelev	1718 af Etatsraad Lindencrone til Gjorslev.	»Ingen Skole desværre, desuden er Vejen lang og besværlig, helst om Vinteren, som hinder Skolegangen«						8 Fag. Skolestuen 3 Fag, Mur og Bindingsværk, Tegtag, kan rumme 40 Børn	Rasmus Høglant, stud.	46
Lyderslev-Froslev S.	Lund	Før 1719, af Prins Carl	Hans Roed, studiosus	Ligel.	Ligel.	Johannes Faber, stud.	54	1789 vil Grev Moltke indr. en ny Skole i Lejers-tofte. Ifl. kgl. Reskr. 24/11 1796 opretter Moltke 1796 en Hjælpe-skole for smaa Børn i Lejers-tofte; Skolens skaf underholdes af Lyderslev Degne-kald med 20 Rdl-aarlig. Den tilkommende Degn i Lyderskov skal undervise i begge Byer.			
	Lyderslev	1741	Degnen . . . studiosus						1719 8 Fag, nu kun 6 Fag, hvoraf 3 Fag er Skolestue, kan rumme 40 Børn.	Daniel Musæus, stud.	76
	Froslev	1719, af Prins Carl.	Ledig						»Degnen i Lyderslev har selv maattet indrette et Værelse i sin Bolig, 2 Fag bred og 3 Fag lang, hvori kun kan rummes lidt over 30 Børn«	Gregers Spleth, ustud.	86
[Spijlerup-] Smerup S.	Store Toroje	1719, af Prins Carl	Lorentz Storm, Attestatus	Ligel.	Ligel.	Daniel Johs. Christophersen, ustud.	62				
	Smerup	Oprettede efter 1742, men for 1785							5 Fag Bindingsværk, Eg. Mursten, Skolestuen 2 Fag, k. r. 40 B.	Rasmus Nielsen, ustud.	30
	Lille Toroje								Bygget af Bymændene, er 4 Fag, Skolestuen 2 Fag kan rumme 30 Børn	Hemming Clausen, ustud.	22
					6 Fag, Skolestuen 2 Fag, kan rumme 24 Børn						

Kilder: Arkiv f. Komm. f. Skolev. paa Landet i Danm. og Norge 1737—45. 4 Pk. Høi Indb. 1735 og 1742. — Sjæll. Bispark. Dok. vedr. d. dsk. Skolevæsen 1735—51 og 1752—1817. 2 Pk. [L. A.] — Sjæll. Stiftsovrigh.'s Ark. Korresp. før 1820. Pk. Nr. 41. 42. 43. [L. A.] — Ark. f. Skolekomm. 1789—1814, særlig Besvarelser af Kanc. Cirk. 14—11—1789 (1 Pk. 1789—90.) [R. A.] — Gen. Kirke-Insp. Koll.'s Ark. Visitatsberetn. fra Bisperne 1738—91. [R. A.] — Kanc. 1 Dep. Bisp.'s Visitatsberetn. 1800—31. [R. A.] — Trykkevælde Amts Ark. Sager ældre end 1780 Nr. 281—84. Pk. 1. Skr. Nr. 10. 43. 63. 72; do. 1780—1808 Litr. L. (Skolevæsen), særlig Aarene 1789—90. [L. A.] — Fakse Herr.'s Præste- og Degnebog. [L. A.] — Embedsbog for Stevns H.'s Provst. c: 1780—1802. [L. A.] — Bjeversk. H.'s Provsti. Indk. Sager 1733—99 og 1800—1808. [L. A.] — Lidemark-Bjeverskov Skolekomm.'s Forhdlprot. 1807—50. [L. A.] — Schacks Fundat. III. 195. 196. (Varpelev). — Brasch. Vemmetofte S. 79 o. flg. — Kgl. Rskr. 21—10—1796 (Lejerstofte); do. 11—2—1791 (Storeheddinge-Højerup); do. 6—9—1799 (Strøby-Varpelev); do. 5—9—1800 (Holtug-Magleby).

Borgemester Mogens Tuessøns Badstue i Næstved.

Et lille Bidrag til Næstved Bys Historie

ved

Hugo Matthiessen.

Ordet *Badstue* rummede for Middelalderens Mennesker Indbegrebet af jordisk Velvære, Livslyst og Nydelse; thi ikke alene spillede denne Institution en overordentlig vigtig Rolle i hele Datidens Sundhedspleje, da Bade ansaas for den virksomste Beskyttelse mod Sot og Plage, en enestaaende Kilde til Vederkvælgelse og Rekreation, men Livet i Badstuerne formede sig saa broget, fornojeligt og behageligt i det daglige Livs ensformige Regelmæssighed, at Besøget der blev en af de ivrigst søgte og lettest tilgængelige Forlystelser, Tilværelsen bød, ja næsten en Livsfornødenhed for alle Samfundslag.¹⁾

Paa Slotte og i rige Borgerhjem, i Klostre og i Hospitaller indrettedes der Baderum, medens der for Folkets store Masse opfortes offentlige Badstuer, som fra det 13. Aarhundrede blev almindelige i vore gamle Købstæder.

Denne stærke Udvikling af Badevæsenet er karakte-

---

¹⁾ Om Middelalderens Badevæsen i Danmark: C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie 1497—1536, IV. 1. Afd. 268; F. V. Mansa: Bidrag til Folkesygdommenes og Sundhedsplejens Historie i Danmark, 1873. S. 169 ff, 179 ff; Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden (illustr. Udg.) II 331 ff.

ristisk for Middelalderen ikke alene her i Norden, men over hele Evropa.

Høje og lave dyrkede til Overmaal Badets Glæder og søgte Vederkvælgelse og Helse i Badstuernes halvørke, ophedede Rum, hvor Dampen, som laa tyk som en Taage, fik Sveden til at briste af Huden Porer og risle i Strømme af de nøgne Kroppe.

Dampen frembragtes i Regelen ved, at Badstuemanden eller hans Hjælpere udgød Vand over gloende Stene, og for at forhøje Indvirkningen paa Huden brugte Gæsterne rigelige Afvaskninger med Lud og bearbejdede Kroppen med de skarpe, smaa Birkeris, som var uundværlige i hver velordnet Badstue i Norden.

Herhjemme foretrak Folk den varme Damp, men ogsaa Karbade og de nødvendige Afskylninger med koldt Vand brugtes naturligvis, og den Omstændighed, at Storstedelen af Datidens Sundheds- og Skønhedspleje varetoges i Badstuerne, hvor Badskæren besørgede Haarskæring, Barbering, Frisering, Ligtorncoperationer, lettere Saarbehandling, samt sidst og ikke mindst de uundværlige Aareladninger og Kopsætninger, bidrog yderligere til at lokke Godtfolk til Huse.

For Gæster, som ønskede en Forfriskning under Badet, der stundom strakte sig over mange Timer, var baade Mad og Drikkevarer rede, og paa Træsnit og lignende Billeder fremstilles de badende ofte velfornøjede anbragt i Kar, over hvilke der er lagt et Bræt paa tværs, bærende Serveringen.

Paa denne Maade udviklede Badstuerne sig i Tidens Løb til at blive formelige Forlystelsessteder, Beværtninger, hvor man i Forening med Badet kunde nyde Mad og Drikke, og betegnende for Badstuens Betydning var det da ogsaa, at man ved »Badstuepenge« forstod det samme, man nu om Dage vilde kalde Drikkepenge.

Den store sanitære Vigtighed man tilskrev Badene, indeholdt naturligvis i saa from og godgørende en Tid en Opfordring til at sørge for, at saa mange som muligt blev delagtige i dette Gode.

Det ansaaes derfor for en Barmhjærtighedssag at lade ogsaa Samfundets Ulykkelige, Stoddere, Syge og elendige Mennesker, faa Adgang dertil, og heraf udviklede sig i Middelalderen den Skik, at fromme Folk i Testamenter og Gavebreve henlagde visse Pengesummer, som skulde anvendes til at skaffe fattige Mennesker gratis Bad, en Kærlighedsgerning, som paa Dommens Dag vilde veje til Fordel for Giverens Sjæl.

Den Slags Bade bar derfor det karakteristiske Navn »*Sjælebade*«.

Om Morgenen naar Badstuerne lukkede op, forkyndtes det i Udlandets Byer — og muligvis ogsaa her hjemme hos os — lydeligt for alle Stadens Borgere.

I Paris udraabte saaledes Badstuesvendene ved Dag gry i Gader og Stræder, at nu var Badene varme og rede til at modtage (Gæsterne¹), i flere tyske Byer indbød Bademændene ved gjaldende Hornsignaler om Morgenen Publikum til deres »Stuer«²), og andet Steds bekendtgjordes Sjælebadene for Fattigfolk ved Udraabere, som hamrende paa en Kobberpande drog Byen rundt.³)

Næppe var Signalet lydt, før Godtfolk strømmede til, direkte fra Sengen, kun iført Badelagen — eller stundom i den varme Tid helt nøgne, som Vorherre havde skabt dem, — vandrede Familiefædre med Kone og Børneflok i Procession over Gaden til Badstuen. Ganskevist forbød Politiet i Velanstændighedens Navn slig Optræden og søgte at bekæmpe den overalt almindeligt yndede Skik, at de to Konbadede paa samme Tid og i samme Rum, mentrods Øvrighedens Indgriben vedblev Badelivet at florere under de mest tvangfri Former.

I Flensborg Stadsret af 1284 fastsattes 2 Dage om

---

¹) A. Franklin: La vie privée d'autrefois. Les soins de toilette (Paris 1887), p. 12, 16.

²) G. Zappert: Über das Badewesen mittelalterliche u. spätere Zeit I 73 (Archiv für Kunde oesterreich. Geschichtsquellen XXI 1859); Moritz Heyne: Fünf Bücher deutscher Hausaltertümer III (1903), 52,

³) Zappert a. St. 74.

Ugen som Badetid for Kvinder og 2 andre for Mænd, og hver Person — Karl eller Pige —, som gik i Bad med det andet Kon, skulde som Straf have Klæderne forbrudt.¹⁾

Men den Slags Paabud kunde dog ikke hæmme Udviklingen, Mænd og Kvinder søgte ogsaa her i Norden Bad sammen²⁾, og uden Tvivl har Forholdene svaret nøje til Udlandets, hvor Badstuerne efterhaanden kom i stærkt Vanry som Arnesteder for Utugt og Udsvævelser.

Særlig da Konssygdommene begyndte at grassere, viste Badstuerne sig som farlige Befordrere af Smitten, og alle Vegne loftede der sig derfor advarende Stemmer, som bekæmpede de offentlige Badstuer.

Her hjemme tog Povl Helgesen kraftigt til Orde mod den lurende Smittefare, de husede, thi »hvad Skade der er afkommen i nogle Aar, have vi alle set og kunne det nu dagligen begræde, dog det er nu for silde med mange«.

Han raader derfor til Oprettelse af flere Badstuer, saa at Syge og Karske ikke var henviste til at bade til Hobe i samme Hus til stor Fare for hele Samfundet.³⁾

Grebne af Rædsel over de uhyggelige Sygdomme, som aad om sig i Købstæderne og Aar for Aar bortrev Mennesker i Mængde, gik Folk imidlertid den modsatte Vej og skyede mere og mere Badstuerne, hvis for saa søgte Rum lidt efter lidt affolkedes.

Allerede før Reformationen maatte den gamle Bybadstue i Ribe lukke, og i Løbet af 16. Aarhundrede fortsattes Udviklingen, Middelalderens blomstrende Badeliv havde faaet et dødeligt Knæk og sygnede Aar for Aar stille hen.

Et talende Vidnesbyrd om den store Rolle, Badstuerne spillede i Middelalderens Købstadliv, er den haardnakkede

¹⁾ Thorsen: Slesvigske Stadsretter, 112.

²⁾ Troels-Lund II 336 f.

³⁾ Povl Helgesens danske Skrifter, udgivne af Brandt I 151. (En kort Undervisning om hvore kranke, mijslige, saare, arme og fattige Mennesker skulle trakteres og besorges).

Sejghed, hvormed netop de Gadenavne, som hidrorte fra dem, har holdt Stand Aarhundred efter Aarhundred lige til vore Dage, medens Storstedelen af de øvrige Betegnelser for Gader og Stræder — prisgivne Godtfolks Luner — har skiftet Gang efter Gang.

Selvom den gamle Badstue, som Byens Borgere søgte for fem eller seks Aarhundreder siden, forlængst er lagt ode og hvert Spor af den forsvunden til sidste Sten, har Mindet om den dog formaaet at bide sig saa fast, at Gadenavnet trofast har levet videre fra Slægt til Slægt.

Meget almindeligt var det jo at give Gaderne Navn efter de Institutioner, Bygninger, Broer, Kirker og Klostre, langs hvilke de løb, eller hvortil de førte. Skibbro-, Raadhus-, Kirke-, Graabrodre-, Sortebrodre-, Helligaands- og Klosterstræde findes saaledes i de fleste gamle Byer, og ret naturligt kom da ogsaa en saa almen kendt og af alle Byens Borgere brugt Indretning som den offentlige Badstue til at give Navn til det Stræde, hvori den laa.

I Udlandets store Stæder, f. Eks. en By som Paris, hvor der fandtes en Mængde Badstuer spredt over hele Staden, dobtes hver enkelt med et Helgennavn, og hver Gade antog derefter Navn af den »Stue«, den husede¹⁾.

Andet Steds, f. Eks. i Lybæk, hvor der allerede i Slutningen af det 13. Aarhundrede fandtes en i hver Gade, gik man derimod den modsatte Vej og lod hver »Stue« opkalde efter den Gade, hvori den laa²⁾.

Her hjemme hvor de smaa Købstæder som Regel havde nok i en enkelt offentlig Badeanstalt, lod det sig imidlertid meget vel gøre at lade »Stuen« bestemme Strædets Navn³⁾, al Tvivl var jo i dette Tilfælde udelukket, og trods alle Tidernes Omskiftelser hævder *Badstuegyder* og

¹⁾ A. Franklin: La vie privée d'autrefois. Les soins de toilette (Paris 1887), S. 9 ff.

²⁾ Pauli: Lübeckische Zustände im Mittelalter I (1847) 42.

³⁾ I Tyskland findes ogsaa en Mængde »Badstuegader« (»Germania« XV 264).

Badstuestræder derfor endnu i vore Dage sejrrigt deres Plads i en Række af vore gamle Byer.

I *København* fandtes fra omkring 1380 en »*Strandbadstue*« i det lille Stræde, som ogsaa nu gaar under Betegnelsen *Badstuestræde*, medens en anden Badanstalt, den saakaldte »*Vombadstue*«, laante Navn til en længst forsvunden Gyde i den vestlige Del af Byen.¹⁾

Roskilde havde forhen baade et *Store* og et *Lille Badstuestræde*²⁾, som begge uden Tvivl forte til og var opkaldt efter den Badstue, som endnu i Aaret 1682 nævnes der i Nabolaget, omdannet til Rektorbolig³⁾, og nuværende *Badstuegade* i *Ribe* kan føres tilbage til den ved Aaen opførte »*Brostue*«, som Kommunen 1403 købte og derefter drev for egen Regning.⁴⁾

Badstuegyde i *Horsens*, et malerisk lille Stræde, som skærer sig langs Klosterkirkegaardens Mur ned mod den nu tildækkede Aa, nævnes allerede i Aaret 1261⁵⁾, og *Badstuegade* i *Aarhus* gemmer muligvis Mindet om den »*Stue*«, Kong Hans plejede at gæste under sine Ophold i Staden, ved hvilke Lejligheder der i hans Regnskaber blandt andet figurerer Udgiftsposter til den Tønde tysk Øl, »som vor uddrukken i Badstuen i Aars«. ⁶⁾

Ogsaa i *Nakskov*, *Vordingborg*, *Svendborg* og *Assens* møder man den Dag i Dag et *Badstuestræde*, og i *Nyko-*

¹⁾ O. Nielsen: *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse* I 293 f.

²⁾ Jakob Kornerup: *Roskilde* i gamle Dage, Side 109. Samme Forfatter mener, at det gamle Navn for Gullandsstræde i samme By, Dampstræde, ogsaa skyldes en middelalderlig Dampbadstue (S. 109).

³⁾ 1682 nævnes Rektor, Mag. Peder Schades Bolig, kaldet Badstuen (*Roskilde Grundtaxt 1682*, Rigsarkivet). 1687 fik Rektoren Tilladelse til at nedrive dette lille Hus, som laa yderst ved Stranden (*Sjællandske Tegnelser* 21. Febr. 1687. R. A.)

⁴⁾ P. N. Thorup: *Efterretn. om Byen Ribe*, 2. Saml., Program 1833, S. 5 f, 33 f; Kinch: *Ribe Bys Historie* I 265. — Gadens ældste Navn var *Sudergade*.

⁵⁾ *Scriptores rerum Danicarum* V 513.

⁶⁾ *Danske Magazin* 4. Række I B. 89, 173.

bing paa Falster er det nuværende *Bastebrostræde* uden Tvivl kun samme Forkortning af det oprindelige Badstuebrostræde, som ogsaa forekommer i *Ystad*. I Grundplanen hos Resen kaldes det 1677 da ogsaa ved sit rette Navn: *Badstubro Stræde*.¹⁾

I *Slagelse* alene har Formen *Stenstuegade* holdt sig til vor Tid, men allerede 1385 nævnes dette (Gadenavn her²⁾ og skyldes sikkert Tilstedeværelsen af en Badstue, der ogsaa gik under Benævnelsen *Stenstue* eller slet og ret *Stue*.³⁾

I andre af vore ældre Købstæder vil man derimod forgæves spejle efter et Gadenavn, afledt af Badstuen, og dog vil man ogsaa for deres Vedkommende i adskillige Tilfælde ved at søge længere tilbage i Tiden kunne efterspore et nu forsvundet Badstuestræde.

I *Malmø* hed saaledes nuværende (Graabrødregade 1532 – 97 *Gl. Badstuestræde*⁴⁾, og Navnet blev i *Kjøge* forhen baaret af en lille, nu udslettet Gyde, som løb ned mod Aaen⁵⁾.

Blandt de gamle Byer, hvor man nu forgæves søger det paa Gadehjørnerne⁶⁾, er ogsaa saa ærværdig en Stad som *Næstved*, men underligt vilde det unægteligt være, om netop denne By, hvor Livet i Middelalderen har udfoldet sig frodigere og rigere end i de fleste andre i Landet, hvor grundmurede Bygninger i forholdsvis rigt Tal endnu er et synligt Minde om hine Tidens Blomstring⁷⁾, helt skulde savne et Træk, der saa karakteristisk afspejler en Side af Fortidens daglige Liv.

¹⁾ Resen: Atlas Danicus, Uldall fol. 186. Kgl. Bibl.

²⁾ Ældste danske Arkivregistraturer IV 243 f.

³⁾ I de nordtyske Byer forekommer ofte »Stavenstrate«.

⁴⁾ A. U. Isberg: Anteckninger om Malmø stad, 1876, Side 30.

⁵⁾ A. Petersen: Kjøge Bys Historie, S. 27.

⁶⁾ I *Randers* nævnes 1484 en *Badstue-Eng* ved Byens Grav. (M. Galthen: Beskrivelse over Randers, 1802, 48). I denne Forbindelse kan nævnes, at en Gade, Løjborggyde, der førte ned til Vestergrave, 1552 kaldtes Løjbroff og Løgbroff (Stadtfeld: Beskrivelse over Randers, 17). Løj, løg = Vask, Bad.

⁷⁾ Om Næstveds gamle Bygninger, Vilh. Lorenzen: Næstveds borgerlige Bygningskunst til ca. 1850 (Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring IV 1912).

Endnu er der i Næstved bevaret en Række morsomme og ejendommelige Gadenavne af god gammel Klang som Ramsherred, Kindhestegade, Myntergade, Købmagergade og Compagnistræde, men mange andre er ved Skæbnens Ugunst forsvundne, Polsestræde, Krumspøt, Peblingestræde, Snabertun, Fattigbod- eller Stodderstræde og adskillige andre findes nu ikke mere, og blandt de Navne, som for længe siden er gaaet i Glemme, forekommer da ogsaa — som man kunde vente — et Badstuestræde.¹⁾

I Aaret 1417 nævnes nemlig en Ejendom ved Købmandsgaden (platea mercatorum) i »*Koffmanns badstuestræde*« mellem den Jord, som tilhørte Helligaandshuset og Stedet, hvor *den gamle Badstue* havde ligget, og 1488 omtales de samme Lokaliteter igen i Skovklosters gamle Gavebog.²⁾

Allerede da havde der altsaa i Næstved været en Badstue, som atter var ryddet bort, og hvorom Mindet kun levede i et Gadenavn, men med de Hjælpekilder, som staar til Raadighed, lader det sig ikke mere med fuld Visshed fastslaa, hvor dette Badstuestræde har ligget. Saa meget synes imidlertid sikkert, at det maa have været et lille Tværstræde ved nuværende Kjøbmagergade, som er en forvansket Form af det oprindelige *Købmannegade* (platea mercatorum)³⁾, og usandsynligt er det ikke, at enten Myntergade eller maaske snarere Compagnistræde i Middelalderens Slutning har huset denne Badstue og derfor baaret Navnet »Købmandenes Badstuestræde«.

¹⁾ Om Næstveds middelalderlige Topografi, C. Listov: Næstved i Middelalderen, Indbydelsesskrift for Herlufsholms Skole 1872. Som vigtige Kilder til Gadenavnenes Historie bør St. Peders Kirkes Regnskaber anføres, sammenholdte med Planerne hos Resen og Pontoppidan.

²⁾ Scriptorum rer. Danicar. IV 377.

³⁾ Listov anf. St. 13 f. Endnu i Slutningen af 16. Aarhundrede bar Gaden sit oprindelige Navn »Kiøffmandegaden« (St. Peders Kirkes Regnskab 1578, Landsarkivet for Sjælland). 1576: Købmandsgade (Kancelliets Brevbøger 18. Aug. 1576, S. 81). I det 17. Aarhundrede forvrænges Navnet til Købmagergade, en Forandring, som er saa meget mere vildledende, som jo ogsaa dette Gadenavn (Slagtergade) er af middelalderlig Oprindelse andet Steds.

Beliggenheden ved Aaen var jo ret naturlig for en Badstue, hvor det var magtpaaliggende at have let Adgang til Vand, og næsten alle Vegne vil man derfor se »Stuerne« anbragte enten paa Pæle direkte over Vandet eller i umiddelbar Nærhed af Strand eller Aalob. Et for vore gamle Købstæders Topografi ejendommeligt Træk er det saaledes, at næsten alle Badstuestræder løber ned til Havn eller Aa, saaledes i København, Ribe, Aarhus, Horsens, Nakskov og Nykøbing paa Falster.

Rimeligvis er Badstuen i »Købmændenes Badstuestræde« i Næstved blevet afløst af en anden, som fik Plads længere mod Vest ved Broen over Susaaen, i hvert Fald ejede Skovkloster 1420 en saadan, og samme Aar klagede det over, at der uden Abbedens Samtykke mellem den store Bro og *Badstuen* var opsat en Bygning paa en Grund, som i firsindstyve Aar havde henligget ubebygget.¹⁾

Bedst Besked ved vi dog om den *trede Badstue*, som henimod Slutningen af det 15. Aarhundre blev opført ved Myntergaarden i Nærheden af Aaen, og som muligvis har givet den Fjerding af Byen, hvori den laa, Navnet *Stueklintfjerding*, som siden har holdt sig i Aarhundreder.²⁾

I Aaret 1484, den 22. Februar, udstedte nemlig Mogens Tuessøn, Borgmester i Næstved og Kirkeværge til St. Peders Kirke i samme Stad, med sin Hustru Elnes Vilje og Venners og Slægts fulde Jaord og Tilladelse et Gavebrev, der baade : Henseende til Form og Indhold er et ejendommeligt Udtryk for hine Tidens Fromhed og Gavmildhed mod Kirken.

»Gud alsommægtigste til Lov, Hæder og Værdighed, milde Mø Jomfru Marie, Sancto Petro og alle gode Guds

---

¹⁾ *Scriptores rerum Danicar.* IV 370.

²⁾ De tre andre Fjerdinger hed: Brofjerding, Møllefjerding og Norrefjerding (*Listov a. St.* 71). Muligvis kan dog ogsaa den ældste Badstue i Købmanne Badstuestræde have givet Stueklintfjerding, hvori den laa, Navn.

Helgen til Ære og alle mine Forældres og forskrevne min Hustrues Venners Sjæle til Hjælp og Trøst, og alle vi i nogen Maade ere pligtige godt for at gøre og alle christne Menneskers Sjæle til Ro og Salighed«, — skænkede han ved dette Gavebrev *St. Peders Kirke* det nye *Stenhus*, han nylig havde ladet bygge Syd for St. Peders Kirkegaard, bestaaende af syv Boder og Boliger, hver med sin Kælder under, tilligemed *den nye Badstue*, han havde ladet bygge nede udi Myntergaarden, med Gaardsrum og »det nye Hus fore Badstuen stander«.

Til denne rige Gave knyttede den fromme Borgemester dog det Vilkaar, at Sognepræst og Kirkeværge til St. Peders Kirke skulde bestyre de 7 Stenboder og Badstuen saaledes, at Indkomsterne kunde anvendes til Afholdelse af Ottesang, Aften- og Nattesang i Kirkens Kør alle søgne Dage, hvilket hidtil ikke havde fundet Sted. Dette Savn skulde for Fremtiden afhjælpes ved denne Gave, Sangen skulde forrettes i St. Peders Kirkes Kør paa samme Vis som i Roskilde Domkirkes og besørges af fire Præster og to Peblinge, Kirkeværgerne skulde holde Alterstagerne med Voxlys, som skulde brænde under Gudstjenesten, Kirkens Klokker lønnes for at lade Klokkerne tone, og dermed skulde man blive ved — »til evig Tid«.

Paataleretten, i Fald Sognepræst og Kirkeværge forsømte denne Gudstjeneste og ej overholdt Gavebrevets Bestemmelser, lagdes i Hænderne paa Domkapitlet i Roskilde, Abbed og Konvent i Skovkloster, samt Borgemester og Raad i Næstved, som hver modtog en Genpart af Dokumentet.¹⁾

— Den Dag i Dag ligger Mogens Tuessøns gamle Stenboder Syd for Kirkepladsen, en Række lave Huse med svære Mure og høje Tag, sammen med Mester Gotskalks Stenhus dannende én i sin Art enestaaende Ramme om den imponerende Kirkebygning.

Men hvert Spor af Badstuen syntes forlængst udslettet

---

¹⁾ Gavebrevet er trykt i Danske Magazin I 269 ff.

hvert Minde om den helt gaaet i Glemme, da et Tilfælde i Foraaret 1915 atter bragte dens Mure frem for Dagens Lys. —

Antagelig har St. Peders Kirke efter 1484 ved en Badstuemand drevet den Badstue, den havde faaet i Gave, andet Steds fra ved man i hvert Fald at baade Kommuner og gejstlige Stiftelser saa deres Fordel i at have en offentlig Badstue i Drift, og i Middelalderens sidste Tid, da Bademanien var i fuldt Flor, har en saadan Forretning sikkert kunnet kaste klækkeligt af sig.

Men da Badstuegangen i Løbet af det 16. Aarhundrede lidt efter lidt gik af Brug og den ene offentlige Badstue efter den anden, saa sig nødsaget til at lukke, fordi Folk — grebne af Skræk for den Smittefare, de rummede, — begyndte at sky dem, har Mogens Tuessøns Badstue vel delt Skæbne med de fleste andre og er efterhaanden gaaet istaa.

I 1580erne ses den saaledes at have været lejet ud til *Jacob Pottmager*, der vistnok har brugt den som Værksted en Anvendelse, hvortil en Badstue paa Grund af sine gode Ovne og sin mere afsides Beliggenhed tæt ved Aaen maa siges at have været vel egnet.¹⁾

Men efter at Pottmageren var flyttet derfra, kom der paany en trang Tid for Kirken. Nogen Badstuemand, som turde vove Forsøget og atter aabne Forretning i det gamle Hus, meldte sig ikke, og Aar efter Aar stod Bygningen tom og ubeboet hen, hvad der paaførte St. Peders Kirke et Indtægtstab, som var ret føleligt, saa vist som den af Grunden beregnede Jordskyld — 15 Mark om Aaret — var en efter Tidsforholdene ingenlunde uanselig Sum²⁾.

Da en Række Aar var hengaaede paa denne Maade, uden at der viste sig nogen Lejer, blev Kirken endelig tvunget til at gore noget alvorligt for atter at bringe Regnskabet paa Fode og hindre, at Bygningen stod og forfaldt.

¹⁾ Næstved St. Peders Kirkes Regnskaber 1584—85 (Landsarkivet for Sjælland).

²⁾ St. Peders Kirkes Regnskaber 1591—94. Jordskylden af Badstueboden var 3 Mark.

1598—99 foretoges der da en grundig Hovedistandsættelse af det gamle, grundmurede Hus.

Hos Hr. Jens i Lille Næstved indkøbtes 340 Tagsten, Spærværk og Lægter fornyedes, Badstuens Hvælvinger blev nedbrudte og erstattede med et Bjælkeloft, det Indre afdeltes med nye Skillerum, og Bygningens hele Indretning ændredes fuldstændigt.

Samtidig blev den lille, til Badstuen hørende *Bod*, »det nye Hus fore Badstuen stander«, Mogens Tuesson — som ovenfor nævnt — ligeledes havde skænket til St. Peders Kirke, en Bindingsværksbygning, som antagelig fra første Færd har været Badstuemændenes Bolig, grundigt sat i Stand, og de to sammenstødende Huse — Bod og Badstue — ved lerklinede Skillerum af Bindingsværk afdelte i 6 Lejligheder, »Boder«, 3 i hvert Hus, og hver Bod forsynet med egen Dor. Badstuens oprindelige Vinduesinddeling forsvandt ved denne Lejlighed, idet ogsaa nye, antagelig større Vinduer, brødes ud af de svære Mure.

Samtidig repareredes Tjørnegærdet udenom Badstuen, og Havejorden, som horte dertil, fordeltes mellem de 6 Lejligheder, i hvilken Anledning de 4 Borgere, som røgtede dette Hverv, stillede deres værste Torstmed for 2 Mark Øl paa Kirkens Regning.¹⁾

Alt i alt kostede Ombygningen St. Peders Kirke 166 Mark, men den gamle Badstue og Boden, — »*de seks Badstueboder*«, som de for Fremtiden hed — skulde nu i deres nye Skikkelse atter kunne gøres rentable, beregnede som de fra nu af var til Udlejning til 6 forskellige Familier. Men allerede det første Aar — 1599 — gjorde Værgen den sorgelige Erfaring, at ogsaa denne Ordning kunde medføre Ubehageligheder for Kirkens Kasse, da han bedrøveligt maatte betro Regnskabsbogen, at Lejeren Knud Hjulmand var rømt af Badstueboden uden at betale de 3 Mark, han var Kirken skyldig i Husleje.

Desvære er der i det 17. Aarhundrede store Huller i

¹⁾ St. Peders Kirkes Regnskaber 1598—99.

den ellers saa anselige Række af Regnskaber for St. Peder i Næstved, saa det ikke lader sig gøre Skridt for Skridt at følge den gamle Badstues Skæbne, men da Kilderne fra 1679 atter begynder at flyde, ses det, at Badstuebodernes Antal er gaaet ned til det halve, idet der kun nævnes 3 Badstueboder. Det gamle, af Borgemester Mogens Tuesson opførte Bindingsværkshus var altsaa med andre Ord da forsvundet, og kun den egentlige, grundmurede Stenstue stod tilbage med sine 3 Boliger, beboede af Borgerne Niels Post, Michel Hanson Smed og Anders Grim, af hvilke de 2 første hver betalte 2 Daler 2 Mark, den sidste kun 1 Daler 1 Mark i Husleje om Aaret til St. Peders Kirke.¹⁾

I disse Regnskaber nævnes det udtrykkeligt at Badstuen laa ved Aaen, og nærmere Oplysninger om den giver den i 1682 forfattede Grundtakst over Næstved By, hvor »de tre Badstueboder« omtales som et brandmuret Hus, »som er gammel«, 20 Alen langt og 13 Alen bredt, 1 Loft højt og med 12 Alen Jord ud fra Boligerne og 3 Alen for Enden af Huset mod Aaen.²⁾

Endnu 1761 laa i »østre Side af Myntergade« et gammelt grundmuret Hus, som tilforn har været kaldet Badstuer«, Navnet synes da at have været ved saa smaat at gaa i Glemme, og Bygningen var paa dette Tidspunkt gaaet over i privat Eje, idet Murmester Jørgen Lange — ikke mere St. Peders Kirke — anføres som Ejer.³⁾

Fra da af synes alle Kilder at tie om Borgemester Mogens Tuessons Badstue, og i Lobet af sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede er den gamle Bygning antagelig fuldstændig nedbrudt, da jeg i hvert Fald efter 1800 intet Spor af den har kunnet finde i Arkiverne.

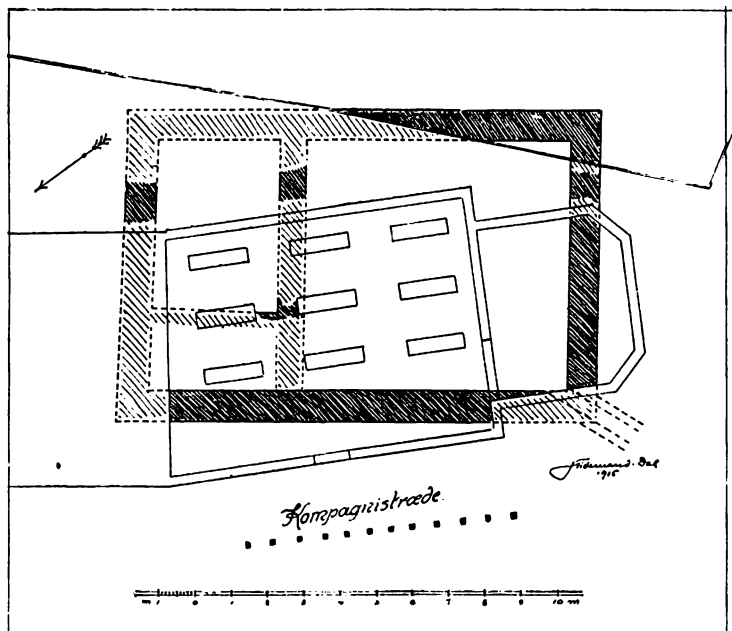
Da det sydligste Hus paa Ostsiden af Compagnistræde, Hjørnet af Gasværksvejen, i Vinteren 1914—15 omdanne-

¹⁾ St. Peders Kirkes Regnskabsbog 1679.

²⁾ Næstved Bys Grundtaxt 1682 (Rigsarkivet)

³⁾ Næstved Brandtaxationsprotokol 1761 (Landsarkivet).

des til Brug for Vandværket, opdagede man ved Gravning inde i Bygningen en svær, af Munkesten opført Mur, som strakte sig paa langs indenfor Husets vestre Væg, følgende denne, men med en Hældning i mere østlig Retning end den nuværende Gadelinje.

Den fundne Længdemur, der delvis afdækkedes i en samlet Længde af 12 Meter, flugtede mod Nord videre ind under Nabohuset i Compagnistræde, saa ethvert Forsøg paa at efterspore den her naturligvis var udelukket. Derimod kunde den mod Syd følges, til den dannede et Hjørne med en søndre Mur af samme Tykkelse og Karakter, strækkende sig under Huset paa tværs af dette og videre ind paa Gasværkets Grund¹⁾.

¹⁾ Foruden Arkitekt Tidemand-Dai skylder Museet ogsaa Hr. Murermester Aagaard Tak for adskillige Oplysninger om de inde i Huset fundne Murester, som ikke længere kunde afdækkes, da Museets Udsending kom til Stede.

Efterat Hr. Arkitekt Tidemand-Dal havde givet Nationalmuseets 2. Afdeling Meddelelse om dette Fund og indmaalt de fremkomne Fundamenter, og efterat Gasværksudvalget med megen Forekommenhed havde givet Museet Tilladelse til at fortsætte Gravningen ind paa Gasværkets Terræn, hvor der var Haab om at finde Fortsættelsen af Sydturen, foretoges der i Foraaret 1915 en mindre Udgravning.

Denne synes paa alle afgørende Punkter at bekræfte, at de fundne Bygningsrester er de sidste Minder om Borgemeister Mogens Tuessons Badstue.

Søndre Mur kunde i Gasværksbestyrerens Have følges helt til Afslutningen i det Hjørne, den dannede mod Øst med østre Længdemur, saaledes at dens Maal fra Hjørne til Hjørne bestemt kunde konstateres som 8,40 Meter.

Østre Langmur kunde indenfor Gasværkets Grund fremgraves i en Længde fra Hjørnet af 7,60 Meter, men da den derpaa flugtede videre ind under Nabohusets Gaardsplads, maatte den øvrige Undersøgelse af praktiske Grunde begrænses temmelig føleligt.

Et Hovedformaal blev det derfor at faa Murenes — og dermed Bygningens — Totallængde konstateret, og selv om det paa Grund af de Vanskeligheder, Forholdene stillede i Vejen for en fuldstændig Udgravning, ikke lykkedes at finde det nordøstre Hjørne, stødte man dog i en Afstand af 13 Meter fra søndre Mur paa et meget svært Fundament af store Kampesten, som uden Tvivl markerede Pladsen for den afbrudte Nordmur. Denne Formodning vandt yderligere Støtte ved, at Gravninger i ret vid Udstrækning i Fortsættelse af østre Murflugts Linje¹⁾ havde godtgjort, at den ikke kunde have strakt sig ud over det fundne Kampestensfundament.

Undersøgelsen har saaledes til Resultat givet Fundamentet af en langstrakt, firsidet Bygning med Længdeakse i N. Ø.—S V., liggende lidt skraat for den nuværende Gaderetning, saaledes at den gamle Bygnings Vestsiden om-

¹⁾ Der var her gravet en Kalkkule, men ikke iagttaget Spor af Bygningsrester.

trent har flugtet med Compagnihusets Østside mod Mynterstræde.

Bygningens Maal, Bredde 8,40 Meter, Længde ca. 13, stammer temmelig nøje med de i Grundtaksten af 1682, samt i Brandtaksationen af 1761 opgivne Maal for Badstueboderne, idet disse her opgives som værende henholdsvis 20—21 Alen og 12—13 Alen.

Murene, der var opførte af røde, brændte Munkesten¹⁾ i middelalderligt Skifte i en ydre og indre $\frac{1}{2}$ Sten tyk Skal om en Kerne af Mørtel og Sten, var alle Vegne, hvor de blottedes, særdeles ensartede og smukt murede med flade Rygfuger af haandslaaet Kalk og stod gennemgaaende i en Højde af 3 Skifter over Kampestensgrunden. Hele Murtykkelsen var mellem 80 og 90 Centimeter.

Langs den østre Langmurs Yderside mod Syd afdækkedes der Dele af en sammenhængende Pikning af smaa og store Marksten, lagte i Ler, en Brolægning, som strakte sig videre ind under Gasværkets Terræn, og hvori der langs Muren iagttoges en tydelig markeret, forsænket Aflobsrende — ca. 10 Centimeter dyb, ca. 20 Centimeter bred — med jævnt skraanende Fald mod Aaen. Rendestenen, der havde en Længde af 3,70 M, udgik fra en i Muren anbragt, skraatstillet, flad Kampesten, som var indsat i overste Skifte af denne og synes at have dannet Aflob for en Spildevandskanal gennem Muren²⁾.

Af ikke ringe Interesse var endvidere den Omstændighed, at Bygningen laa i gammel Aabund, hvad der antagelig har gjort det nødvendigt at styrke dens Grundvold ved at nedramme Pæle. Boringer syntes at vise at dette

¹⁾ Murstens Dimensioner 28×9—10×12—13.

²⁾ I Følge en senere indkommen Beretning fra Hr. Arkitekt Tidemand-Dal fandtes der om Sommeren ved Gravning i Compagnistræde en Aflobsrende i Bygningens sydvestre Hjørne. Den havde et stærkt Fald, var i Bunden lagt med 4 Rader Sten, samt overdækket af større, flade Sten. Disse Aflobsrender synes ogsaa at tale for Bygningens Anvendelse som Badstue. Ogsaa i Compagnistræde fandtes en gammel Brolægning, ca. 70 cm under den nuværende.

var Tilfældet, og i alle Fald fandtes der baade i Compagnistræde og faa Alen ud for Sydmuren i Gasværksvejen en Række Pæle, der muligvis er Rester af et tidligere Bolværk¹⁾, thi med Vished vides, at Susaaens Leje forhen har ligget adskilligt nordligere end nu.

Blandt andet fremgaar dette af et Fund, som 1894 gjordes et Stykke østligere paa Gasværkets Grund, da man ved Grundgravning til en Gasbeholder umiddelbart Øst for denne fremdrog et gammelt, klinkbygget Skibsvrag, som omgivet af et tykt Lag Tørvemasse stod sænket paa Aaens gamle Bund af Ler og Flintesten.

I Grunden til selve Gasbeholderen fandtes i Tørvelaget et firsidet System af nedrammede, firkantede eller runde, forneden tilspidsede Pæle af Bøg og Eg²⁾.

Da disse Fund laa i omtrent lige Linje øst for Badstuens søndre Mur, taler Sandsynligheden for, at ogsaa denne Bygning enten helt — eller maaske snarere delvis — har været bygget ud over Aaen fra første Færd i Lighed med, hvad der ogsaa andet Steds synes at have været ret almindeligt for vore gamle Badstuer i Købstæderne.

I hvert Fald fremgik det af Undersøgelsen, som hæmmedes af Grundvandet, der allerede 1 Meter under nuværende Jordoverflade vældede rigeligt frem, at Terrænet er gammelt, dyndet Aabred, som i Tidens Lob er opfyldt.

1682 siges det utrykkeligt, at der ud for Badstuens søndre Gavl var 3 Alen Jord ud til Aaen³⁾, allerede da er Vandløbet saaledes trængt mere mod Syd, men dette udelukker jo ingenlunde, at det to Aarhundreder tidligere, da Mogens Tuesson byggede sin Badstue, kan have ligget adskilligt længere mod Nord.

Om Bygningens Indretning gav Udgravningen —

¹⁾ En samlet Pælerække fandtes saaledes i Compagnistræde ca. 2 Meter fra det nuværende Hus's Facade (Tidemand-Dal). Pælene var firsidede, tilspidsede forneden og af Egetræ.

²⁾ Vragdelene indbragtes til Nationalmuseet. Fundberetning af Vilhelm Boye i Nationalmuseets Arkiv.

³⁾ Næstved Grundtaxt 1682 (Rigsarkiv).

skarpt begrænset som den paa Grund af Forholdene naturligvis maatte blive — kun saare faa Oplysninger.

I dens Indre afdækkedes et Par spinklere Skillerumsfundamenter med Munkestensmur, men en gennemført Undersøgelse kunde ej iværksættes.

Ad anden Vej vides det, at Badstuen kun har været 6 Alen høj ¹⁾, overspændt med Hvælvinger²⁾ og dækket af et Tag af Munketagsten, af hvilke en Mængde Brudstykker sammenmed Rester af yngre Vingetegl fandtes i Fylden³⁾.

Under den store Istandsættelse 1598—99 brødes der større Vindusaabninger i Muren i Stedet for de gamle, som antagelig har været faa, smaa og hojtsiddende, thi fra Udlandet ved man i hvert Tilfælde, at Badstuernes Rum kun havde sparsomt Dagslys, og at Lægerne derfor tog til Orde mod de smaa Vinduer, man brugte i disse Bygninger⁴⁾.

Nogle enkelte Skaar af rhinsk Renaissance-Stentøj, som opsamledes i de underste Fyldlag, er maaske et sidste Minde om de gamle Næstved-Borgeres glade Pokuleren i Badstuen, medens de sorte Lerskaar, Kakelstumper, Brudstykker af bruntglasserede Potter og Pottestjærter, som spækkede Jorden langs Østmuren over og *under* Rende-
stenen, synes at være Efterladenskaber af hin *Jakob Pottmager*, der — som foran anført — nogle Aar holdt til Huse i Bygningen. Lertøjets Tidspræg stemmer i alle Tilfælde ret godt hermed.

Alt det anførte taler saaledes afgjort for, at de fundne Murrester virkelig er identiske med den af Borgemester Mogens Tuessøn opførte og 1484 til St. Peders Kirke skænkede Badstue, og kun paa et enkelt Punkt kunde det synes, som om denne har ligget andet Steds, om end umiddelbart i Nabolaget.

I Aaret 1761 siges det nemlig, at Badstueboderne laa

¹⁾ Næstved Brandtaksation 1761 (Landsarkivet).

²⁾ St. Peders Kirkes Regnskaber 1598—99.

³⁾ Under Istandsættelsen 1598—99 indkøbtes der nye Tagsten.

⁴⁾ Zapert anf. St. I 86,

paa Myntergades *østre Side*¹⁾, medens den fundne Bygning nu ligger i Compagnistrædes *østre Side*.

I Mogens Tuessons Gavebrev anfores det, at Badstuen havde Plads i »Myntergaarden«.

Her synes altsaa at være en Uoverensstemmelse, men denne er dog heldigvis — naar man undersøger Sagen nøjere — af den Natur, at den i Virkeligheden snarere bliver en Bekræftelse paa Formodningens Rigtighed.

Fælles for de gamle Kortplaner over Næstved By²⁾ er det Træk, at hverken Compagnistræde eller Myntergade er fort igennem lige til Aaen, idet begge Gader standser brat paa Halvvejen — omtrent paa det Sted, hvor de nu løber sammen og under Compagnistrædes Navn rækker ned til Susaaen.

Men som ovenfor paavist flugter den fundne Bygnings vestre Langmur saaledes, at dens Fortsættelseslinje kommer til at falde omtrent sammen med Compagnihusets Østmur³⁾.

Badstuen synes at have ligget ret isoleret ved Aabrededen, thi naar St. Peders Kirke-Regnskaber regner alle Kirkens Ejendomme op, fordelte paa Gader⁴⁾, nævner den Badstueboderne for sig selv »*ved Aaen*«.

Vejen derved har som det synes været fælles for baade Myntergade og Compagnistræde og navnløs, som den oprindelig har været, har den i én Periode laant Navn af

¹⁾ Brandtaxation 1761.

²⁾ Resens Atlas, Kobberstik, samt Tegningen i Uldall fol. 186 (kgl. Bibl.); Tegningen, Thott fol. 692 (smtds); Stikket i Pontoppidans Danske Atlas. En haandtegnet Plan 1658 i Arnemagneanske Samling paa Universitetsbiblioteket (Copi i Nationalmuseet) er saa unøjagtig og fejlfuld, at der kan ses bort fra den.

³⁾ »Scenere er man ved Nedlægning af en Kloakledning langs den nuværende Bygnings Østside stødt paa den gamle Bygnings Nordmur, samt dens Sydмур og et 730 mm. tykt Skillerum. Mellem dette og Nordmuren. samt udenfor sidstnævnte stødte man ca. 700 mm. under nuværende Terræn paa Gulv af Munkesten paa Fladen. Gulvet syntes at have Fald paa tvers af Bygningen«. (Meddelt af Arkitekt Tidemand-Dal).

⁴⁾ Ogsaa Myntergade nævnes,

den første, medens den senere, da Gadelinjen flyttedes længere mod Vest og den blev en naturlig Fortsættelse af Compagnistræde, naturligvis opslugtes af dette.

— Et lille Stykke middelalderligt Næstved er ved denne Undersøgelse kommet for Dagen, en Stump af Byens gamle Bebyggelse klarlagt, — alene dette er et Resultat, men dobbelt værdifuldt bliver det, naar Tilfældet som her har været saa naadigt at ramme just i et Brændpunkt for svundne Tiders Byliv, der alene i Kraft af Navnet levende fremmaner Mindet om et af de mest brogede, ejendommelige Kapitler af Middelalderens Kulturhistorie.

„En Pokkers Degn“.

Albert Hansen Hofmann, Degn i Snesere fra 1737-75

(Af **Lærer Jensen, Snesere**).

At Præster og Degne, skont de var hinandens Medarbejdere, ikke altid enedes godt, men til Skam for dem selv og deres Embede ofte levede i Strid og Ufred med hinanden, indeholder de i Landsarkivet fra Bispearkivet oversendte Indberetninger fra Provsterne mange Vidnesbyrd om, lige fra Reformationstiden til Slutningen af det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, da Degne-Institutionen ophævedes; men kun faa har dog drevet deres Stridbarhed saa vidt som Degnen i Snesere, Hr. Albert Hofmann, der var Degn hersteds fra 1737—75; thi han laa ikke alene i Strid med sine Sognepræster, men med sine Provster, med sin Formands Enke og med Kirkens Ejer. Om denne Mands Meriter indholder Indberetninger og Skrivelser i Landsarkivet en Mængde Oplysninger, som desværre ikke kaster noget flatterende Lys over hans Liv og Levned, men tillige viser, at han i mange Maader var en begavet og kundskabsrig Mand. Vi skal i det efterfølgende stræbe at give en sandfærdig Skildring af denne Mands Liv og Virksomhed, da vi formener, at den kan have kulturhistorisk Interesse for Nutiden.

Albert Hansen Hofmann, eller som han almindeligt skriver sig Albert Hofmann, er født i Kallehave Degnebolig ved Vordingborg den 11te Juli 1705 og er Son af Degnen dersteds, Hans Albertsen Hofmann (død 1710) og Hustru

Cathrine Nielsdatter Humble. Sandsynligvis er Moderen kort efter Mandens Død flyttet til Vordingborg, da vi ved, at Sonnen kom i Vordingborg Latinskole, hvorfra han 1724 i en Alder af knapt 19 Aar dimitteredes som Student med »et smukt Testimonium«.

Kort efter rejste han til København, hvor han var Lærer ved flere private Skoler, hvad vi erfarer af hans Ansøgning til Kongen af 14de Marts 1737, thi heri anfører han, at han i 13 Aar »har informeret i private Skoler adskillige smukke Folks Børn, baade i deres Christendom saa og i Sprog og Videnskaber«. Om det nu er ved sin Duelighed som Lærer, han har henledt Opmærksomheden paa sig, vides ikke, men han har sikkert erhvervet sig høje og formaaende Velyndere, der har anbefalet ham til Kongen (Kristian d. 6te), thi da Snescere Degnekald blev ledigt ved Degnen Hildebrandt Gabrielsen Bisgaards Død den 29de Maj 1737, indgav han straks Ansøgning herom til Biskop Worm og blev anbefalet hertil af Kongen, da Biskoppen i Fortegnelsen over Ansøgerne til Embedet har anført, »at han har kaldet Studiosus Albert Hofmann paa Kongens skriftlige Anbefaling og tilkendegivne Vilje«. »Hofmann kom saaledes til et af de største og bedste Degne-Embeder paa Vordingborg Amt«*), skriver Provst Terpager i Mern senere — men han fandt sig langtfra fornøjet, da han ankom. Degneboligen var i en yderlig slet Tilstand, formentlig fra 1575, da Snescere fik sin første Sædedegn, hvorfor han straks efter Tiltrædelsen skrev til Provsten og anmodede ham om at formaa Bisgaards Enke til »at gøre nogen skikke-

---

*) Snescere Degne-Embede var efter Formanden, Bisgaards Optegnelser 1737: 85½ Trave Korntiende, og i Smaaredsel 125 Brød, 10 Boster Flæsk, 60¼ Gaas i Julerente, 11 Ol og 8 Snese Æg til Paaske og 1 Rdlr. og 20 Skilling, samt i Højtidsoffer 20—24 Rdlr. til hver Højtid; desuden horte til Embedet en Jordlod af Hartkorn efter Matriklen af 1688 paa 2 Tdr. 4 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. samt Anpart i Byens Skov med 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskyl. Bisgaard havde til 1736 en under Vordingborg Slot hørende Kirkejord med 2 Tdr. 7 Skp. 1 Alb. Hartkorn samt 1 Fdk. 1¼ Alb. Skovskyl.

lig Reparation *paa den gamle forraadnede* Skrummel Bygning«.

»Men Provsten vilde ikke engang lade Boligen besigtige, endmindre hjælpe mig til at opnaa Bygningshjælp«, klager Hofmann. Dernæst var han ikke fornøjet med de Embedet tillagde Enge. Bisgaard havde, som det fremgaar af foranstaende Note, havt en Jordlod paa næsten 3 Tdr. Hartkorn i Leje, der tilhørte Vordingborg Slot, men denne havde han i sin Alderdom frasagt sig, og efter Cammer-Collegiets Ordre af 14de Marts 1736 var Jorden til Degnestavnen bleven opmaalt i Dagene 18de—21de Juli 1736 og fraskilt de nævnte Jorder, men Hofmann paa-
staar, »at Degnebolet var blevet forurettet, da de bedste Enge kom til Kirkens (Slottets) Jord«. — Men heller ikke heri fik han Provstens Medhold, »dermed var intet at gøre«.

Kort efter sin Kaldelse var han bleven gift med Skoleholder Hans Michelsen Thims Datter i Ørslev ved Vordingborg, Louise Elisabeth (Faderen blev vistnok senere Degn i Kallehave, da hans Enke ved Datteren Cathrines Daab 1741 benævnes Mdm. Thim i Kallehave), men hun og gamle Bisgaards Enke Pernille Elisabeth Høffding (død i Ørslev ved Slagelse 3die Februar 1740) kunde kun daarlig forliges, saa der var stadig Kiv og Ufred i Naadensaaret, mens gl. Pernille boede sammen med de unge Degnefolk i den elendige Degnebolig med de smaa og usle Værelser, og da Pernille ikke frivillig vilde ofre noget paa Bygningens Istandsættelse, ej heller ved Provstens Mellemkomst blev tvunget dertil, saa blev Forholdet mellem Degnefolkene værre og værre — og Befolkningen tog den gamle Enkes Parti, thi Bisgaards havde været meget afholdt af Beboerne, som han og Hustru havde levet sammen med i ca. 40 Aar; men det forstod Hofmann, som havde levet saa mange Aar i dannede Kredse i København, ikke at gøre sig. Derom har vi hans egne Ord i den af Biskop Hersleb forlangte Indberetning af 1738 om Degne-Embedernes Indtægter,

thi her skriver Hofmann: »Han (Bisgaard) forstod at omgaaes Bønderne, men enten jeg faar lidet eller meget — han naaede langt fra de af Bisgaard opgivne Indtægter — saa tør og vil jeg icke beflitte mig paa anden Omgang, end den kan bestaa med en god Samvittighed, idet jeg tiener icke som den, der vil gierne teckis Menneskene, men som en Christi Tienere«.

Rivningerne forte nu til, at da Degnetraven til Embedet leveredes i Høsten 1737, bemægtigede Hofmann sig den altsammen og vilde icke dele efter Lovens Bydende med Bisgaards Enke, men slig Uret vilde dog gl. Pernille icke finde sig i, hun klagede til Provsten, Hr. Terpager i Mern, som ved en i den Anledning nedsat Provsteret, for hvilken Hofmann dog icke fandt det Umagen værd at møde, dømte ham til at betale Bisgaards Enke $\frac{3}{4}$ af Degnetravens Værdi. Denne Dom vilde Hofmann icke modtage, han indankede Sagen for Stiftets Landemode i et skarpt Indlæg, af Prokurator Horn i Vordingborg, men Landemodets Protokol for 1738 udviser, at han icke fik Medhold idet sammes Punkt 3 udtaler:

»Degnen i Snesere Alberth hofmann contra Prousten i Baarse Herred, Hr. Terbager:

»Citanten, som mødte i egen Person, begierede, at Prokurator Horns Indlæg maatte oplæses, som og skete. — Degnen blev adspurgt, om han vilde efterleve Prouste-Rettens Dom, men svarede: fordi han den icke vilde efterleve, derfor hafde han indstefnet sagen. Biskoppen raadte endnu Alberth hofmann at se Sagen i mindelighed forligt og afgjort«. Da dette var umuligt, er derpaa kendt: »Degnen Alberth Hofmann har icke villet tilstaa sin formands Enche Elisabeth, afgangne Bisgaards, en Del af Degnetrafverne for dend Tiid hendes Mand hafde tient, icke heller ved nogen slags imellem handling villet beqvemme sig til mindeligt og billigt forliig, hvorfor han er stefnet til Prouste Ret, som hans Rette forum, fra hvilken han icke hafde mindste foye at unddrage sig, da det af et kongeligt Reskript til Hr. biskop Worm af 22de July 1721, som i

Stiftet er bleven kundgiort, er klart, at Degnens Indkomster skal anseis som Løn, saa kand Albert hofmann ej med nogen foye eller skin paastaa løn uden fra dend tiid, han har faaet Embedet — det og dernæst er bevist og in confessio, at Hildebrandt Bisgaard haver forestaaet Embedet til sin Dod den 29de Maj 1737, altsaa fra Høst til Høst at reigne, fortient $\frac{3}{4}$ deel af Kornlønnen. Endelig det icke af Albert hofmann er bleven nægtod, at Degnetrafverne det Aar beløber til 85 $\frac{1}{2}$ trafve biug, saa bor Albert hofmann til afgangne Hildebrandt Bisgaards Enche erstatte og betale $\frac{3}{4}$ Deele af fornefnte Aars Degnetrafver efter uvillige Mænds Sigelse om trafvernes giftighed i skieppen det aar, og det bereignet efter det aars Kircke-Kiøb i den Egn, hvorimod der godtgjøres ham de $\frac{3}{4}$ Deele Pension til Vordingborg Skole af Degnekaldet. — Angaaende Juulerenten haver det ved Prouste Rettens domb sit forblifvende, og som da Albert hofmann aldeles Temere (hen i Vejret) har indstefnet sigen til Landemode, saa bor han betale sin Contrapart prosessiens omkostning med 10 Rdlr. og til Justits Cassen efter forordningen af 23. December 1735.

Om Landenodsdommens Retfærdighed kan der ikke tvistes, thi Hofmann maatte kunne forstaa, at han ikke kunde tilkomme Løn for længere Tid, end fra hans Tiltrædelse af Embedet, hvad han desuden var meddelt af den nedsatte Provsteret. Man forbauses derfor over, at han og hans Sagfører saa ubesindigt vover at indstevne Sigen for Landemodet, haabende der at faa en mildere Dom end Provsterettens. Man skulde næsten tro, at hverken Hofmann eller hans Sagfører har kendt det kongelige Reskript af 22de Juli 1721 angaaende Embedslønnens Fordeling mellem For- og Eftermand, eller har Hofmann troet, at den ham formentlige overgaaede Uretfærdighed angaaende Bisgaards Enkes Forpligtelse til at aflevere Boligen i ordentlig Stand tilligemed de mulig andre Uretfærdigheder, han kan være vederfaret af gl. Pernille Bisgaard, skulde faa Indflydelse paa Processen og mildnet Dommen? Vi kender ikke Prokurator Horns Indlæg, det eksisterer næppe mere, men der maa

dog sikkert have været nogle Grunde af Værdi, som kunde tale i Hofmanns Favør, ellers maatte hans Appel med Rette betegnes som uklog, ja dumdristig.

Hofmanns Ubesindighed medførte saaledes et for ham forsmædeligt Nederlag og gjorde ham næsten vild og af-sindig. Fattig, som han var og uden Forstand paa Landvæsenet, bekendtgør han samme Aar 3die Søndag i Advent ved Opslag paa Kirkedørene rundtom i Herredet, at han til Paasken 1739 vil afstaa for en tolerant Betaling og aarlig Afgift Sneseer Degnebolig med Jordlod af 2½ Td. Hartkorn, Degnetraven og Højtridsredselen til Jul og Paaske — og han beder Lysthavende melde sig hos ham. Provst Terpager indberetter i Skrivelse af 24de December s. A., altsaa straks efter Opslaget, Sagen til Biskop Herslev som stridende mod Landemodets Beslutninger af 1712 og 33, naar den høje Øvrigheds Tilladelse ikke er erhvervet — hvad Hofmann rimeligvis ikke har fundet fornødent — og om Bortforpagtning af Jord, Bolig og Embedsindtægter blev der ikke Tale, det blev pure nægtet ham. — Det er sikkert, at Aarsagen til, at Hofmann ønsker at bortforpagte sin Jord og usle Bolig m. m. er den yderste Fattigdom. Han havde, som han skrev til Provsten, »næsten hverken at bide eller brænde«. Boligen var til Dels nedfalden, og han skriver ironisk til Provsten, at han maatte trækkes med sin Kone for at redde et Løsholt, som hun havde bemægtiget sig til at koge Maden ved«. Der er vel noget drilagtigt i denne Fremstilling, men den illustrerer godt Boligens Slethed og hans egen Fattigdom. Da gentagne Ansøgninger til Provsten om at anbefale ham til Kirkesessionen om dennes Hjælp til Degneboligens Reparation og Fornyelse kun havde ført til, at denne havde givet ham det Svar: »enten opbygger og reparerer han den selv, eller den gør det paa hans Bekostning«, saa klager han i de mest jammerfulde Udtryk til Biskop Herslev og beder ham i en Skrivelse af 14de Novbr. 1744 at anbefale ham til Rentekammeret om Hjælp til Ombyggelsen af sin elendige Degnebolig — og da det ikke heller lykkedes, fik han den

Ide, at Kirkens daværende Ejer, Københavns Borgmester, Justitsraad Peder Helt, var pligtig til efter Kristian d. 5's Lov Artikkel 9 at opbygge hans Degnestavn og foreslaar Justitsraaden at benytte Tømmeret fra den faldefærdige Snigaard paa Bakken syd for Aaside hertil, og han gør selv Akkord med Møllersvenden i Askov Mølle Jens Schiebsted, som tillige var Tømrer, om at opbygge den, men det vil Justitsraaden ikke, og da Hofmann skriver flere uartige Breve til ham i den Anledning, klager Justitsraaden til Provst Terpager over Degnen. I et af disse Breve af 7de Oktober s. A. slutter Hofmann saaledes: »O, du min Gud, at du tier dertil; ja nu tier du, men der kommer en Tid, da du viltale, og alle mine Modstandere faar tie!« Provst Terpager, som ligeledes regaleredes med adskillige Breve i samme Aand, skriver 14de Novbr. s. A., »at han (Hofmann) regner hverken Justitsraad Helt eller ham for en Skilling, det er med ham som med galne, de bilder sig ind at være klogere end alle andre«. Paa Biskoppens Foranstaltning tvinges Hofman til et personligt Møde og Forhandling med Provsten i Baarse Præstegaard d. 30te December s. A. Om dette Møde skriver Provsten i Brev af 5te Januar 1745 til Biskoppen: »Jeg tvang ham vel til at indgaa paa at reparere sin Degnestavn, men om han holder sit Løfte, ved jeg ikke, thi saa selvklog, optinastre og uartig et Menneske, tror jeg aldrig, der er til«. Og Provsten tog ikke fejl i sin Tvivl om Hofmanns Løfte, der blev ikke begyndt paa nogen Reparation af Degneboligen, thi han ansøgte nu Kongen om Fritagelse for at opbygge den, »som han i sin store Armod ikke evnede«.

Imidlertid solgte Justitsraad Helt som Kirkens Ejer Bygningerne af Snigaard, der havde været Enkesæde til Snesere Sognekald, men ikke havde været beboet i flere Aar. Ved Auktionen i Juli 1745 købtes de imidlertid ikke af Degnen, som vel heller næppe vilde være i Stand til at betale dem, men af Sognefoged Jens Nielsen i Snesere, som deraf opførte den søndre Længe i sin Gaard, hvilken først nedreves i Foraaret 1894. Hans Ansøgning om Hjælp fra

Rentekammeret til Degneboligens Opførelse havde alt den 5te Januar 45 indbragt ham en Reprimande, og han maatte give Provsten Lofte om ikke oftere at besvære Rentekammeret med slige Memorialer; men da han næppe har undladt dette, udvirkede Rentekammeret en kgl. Resolution af 19de December s. A., som paabød: »Degnen Hofmann skal under Straf selv opbygge sin Degnebolig, entholde sig fra videre Ansøgning, saa og reprimanderes for utilbørlig Skrivemaade«. Vel prøvede Hofmann endnu en Gang i en ydmyg Replik af 20de April 1746 at anraabe Kongen om Fritagelse for Degneboligens Nyopførelse, men den blev gennem Kabinettssekretær Schrøder alvorlig afvist. Hofmann saa sig saaledes nødt til selv at bekoste Ombygningen af sin Bolig, og det blev den ogsaa, men hvorledes Midlerne hertil tilvejebragtes vides ikke, troligt er det, at Sognebeboerne har hjulpet deres fattige Degn hermed; thi at det var Fattigdom og ikke ren Chikane af Hofmann, naar han kæmpede saa haardt for at faa Hjælp saa af denne saa af hin til sin Degnegaards Nyopførelse, bevidner selve Justitsraad Helt i et Brev til Bispen, hvori han skriver: »Hofmann er saa fattig, at han og hans ikke har mere end det, de kan skjule sig i og hvile sig paa, skønt han har et af de bedste Degnekald i Vordingborg Amt, jeg forstaar det ikke, uden at det maa komme af Degnens stridige Opførelse mod alle Mennesker«.

At denne 9aarige Kamp (1737—46) for at erholde Hjælp til Ombygning af hans »forraadnede Skrummel Bygning« af Degnebolig maatte avle Bitterhed i den fattige Degns og hans Families Hjerter, er let forstaaeligt; særlig vendte hans Vrede sig mod Provst Terpager, som var hans stejle Modstander, og som vistnok ved sin formaende Indflydelse hos Biskop Hersleb kunde have hjulpet den fattige Mand til nogen Hjælp, enten hos Kirkesessionen eller Rentekammeret; ogsaa Justitsraad Helts Optræden kan næppe billiges. Som Kirkens daværende Ejer havde han en moralsk Forpligtelse efter Kristian d. 5tes danske Lov overfor Degneboligens Vedligeholdelse, og det havde været

ham en billig Maade at hjælpe den fattige Degn paa, ved, som denne anviste, at forære ham Tommeret fra den faldefærdige Snigaard. Naar ingen af Delene skete, maa det vel nok tilskrives hans uhøflige Optræden mod dem; han kom nemlig ikke som ydmyg Supplicant, men som den, der mente sig berettiget til Hjælp, vel ogsaa stolende paa sine tidlige Velynderes Hjælp. Det er da forstaaeligt, at disse, som det maa forekomme ham, rimelige Ønsker, der ikke blev bønhørt, avlede Trods og Egenraadighed hos ham, men derved forspildte han sine Foresattes Velvilje, ja frembragte en stærk Uvilje imod ham. Hadet mellem ham og Provst Terpager slukkedes ikke, selv efter 20 Aars Forløb. Dette viser sig endnu 1764; da nemlig Degnene i Baarse Herred gennem Provsten, ifølge Bestemmelse paa Sct. Johannes Landemodet d. A., i en Omgangsskrivelse strengt paalagdes at ombære Provstetasken, der af Degnene betragtede som Haan og Nedværdigelse, og ligeledes opfordredes til at vise større Iver ved Indsamlingen af Collektpengene, ja næsten stempledtes for at stjæle deraf, skrev Hofmann paa nævnte Rundskrivelse den 29de Juli et Svar, hvori han beder Provsten vise ham den Lov, som paalægger Degnene dette foragtede Arbejde, da han »ikke før agter personligt at besøge den«. Endmere hvast var hans Genmæle mod Degnenes Pligt til Indsamling af Collektpenge, for hvis Lidenhed fra to, dog ikke nævnte, Sogne, Degnene næsten beskyldtes for at stjæle, saa der blev næsten intet til Uddeling blandt de fattige, skriver han: »Collektpengene gaar jo gennem saa mange Hænder, fra Degn til Præst, til Provst, til Bisp, saa det er ikke let at sige, hvor de forsvinder«. Han raillerer over, »at skønt ingen er nævnet, føler de sig alle trufne, de har det ligesom Apostlene hin Skærtorsdag Nat: »de ser paa hinanden og spørger: »Er det mig? men vi haaber, at en Johannes maa faa Besked om de to skyldige, saa de øvrige kan staa rene i Menneskenes Øjne.«

Da Rundskrivelsen kom tilbage til Provsten med Hofmanns Paategning, der ganske vist var den

mest bidende af samtlige Herredets Degne, skønt disse var af lignende Art, kastede Provsten sin strænge Vrede alene over Sneseredegnen og klager i Brev af 4. Novbr. til Biskoppen over dennes uartige Kritik af Landemodets Beslutning og fortsætter: »Han er en velstuderet Student, men er opblæst af sin Viden og sætter al Respekt for sin Øvrighed til Side«. Han anbefaler ham sluttelig til Bispens kraftige Reprimande.

Hofmanns Forhold til sine Sognepræster var heller ikke det bedste. Under hans Kamp for Bygningshjælp, forlangte Biskoppen en Erklæring af hans Sognepræst, Pastor Bonsack, angaaende hans Forhold i Menigheden og om hans Formuesomstændigheder, men denne har næppe været i Hofmanns Favør, da han i Brev til Biskoppen af 23. Juni 1744 udbeder sig en Kopi deraf. Bonsack var en Nordmand, en ægte Trønder, Søn af Stiftsprovsten i Trondhjem; han var en myndig Mand, hvilket Fortegnelsen i Sognets Kirkebog over dem, som maatte udstaa Kirkens Disciplin udviser — thi de var mange. Han var tillige stærkt interesseret for Ungdommens Oplysning og forlangte strikte Biskoppens Rundskrivelse af 1738, særlig angaaende Degnenes Læsning med Ungdommen, efterlevet, og da der saa udkom et kongeligt Reskript af 29. April 1740, hvori det anbefales Degnene at læse med Ungdommen i de nyoprettede Fred. d. 4.s Skoler om Aftenen, naar Skoleholderen var færdig med Læsningen med Børnene, og Bonsack efter Bekendtgørelsen heraf fra Prædikestolen anmodede Degnen derom, nægtede han det og laante Dagen efter »Bysens Horn« og bekendtgjorde ved Gadestevne, at »det haver sit Forblivende ved det hidtidige«: Læsning med Ungdommen i de forskellige Byer i Sognet, hvilket findes optegnet i Kirkens Dagbog; og hans Forhold til Bonsacks Eftermand, den ivrig pietistiske Agerbech, har vel næppe været bedre, men derom haves dog ingen Efterretning i Skrivelser til Bispearkivet eller andetsteds.

At en Degn, der var saa forklaget hos Provst og Bisp og ogsaa levede i Strid med sine Sognepræster, næppe

kunde vente sig særlig gode Vidnesbyrd ved forefaldende Visitationer er forstaaeligt, og de visiterende Biskopper, Hersleb 1740 og 1749 og Harboe 1771, fandt stedse den voksne Ungdom »at være noget tilbage« — en Dom der forresten rammer Præsten lige saa godt som Degnen, og heller ikke just kan kaldes noget daarligt Vidnesbyrd, naar henses til Befolkningens Ulyst til at søge Oplysning, hvilken viste sig deri, at Skolerne her saavel som næsten alle Vegne stod ledige den hele Sommer; tilmed var Tiden fra 1745 til langt ind i 70erne nogle af de ulykkeligste Aar for Bondestanden i Danmark ved den over hele Landet grasserende Kvægdød og de mange Misvækstaar, som indtraf, hvoraf fulgte den yderste Fattigdom, saa Børnene maatte hjælpe Forældrene med Arbejdet i Hjemmet og derfor forsømte Skolen i høj Grad. Og angaaende Læsningen med Ungdommen, som særlig paahvilede Degnene, bestod den kun i Terpning af Pontoppidans Forklaring, og naar hertil var anvendt en Times Tid, morede Ungdommen sig med Dans og Leg, hvori Degnen, hvis han var ung, ofte tog Del, og var han en ældre Mand, forslog han Tiden sammen med Bymændene enten ved Drik eller Kortenspil; fra den Tid stammer vistnok Ordsproget: »Degne og Duer gør skidne Stuer«. Var Præsten nu ivrig og streng med Fordringen til Degnen »om villig og flittig at lade sig bruge til Katekisation og Omgangslæsningen«, var her jo let Anledning til Rivninger. Degnen fik Riprimander og ufordelagtige Vidnesbyrd ved Indberetningen til Biskoppen, Ungdommen maatte søge Konfirmationsforberedelse hos Præsten Aar efter Aar, inden de naaede frem. Kirkebøgerne herfra udviser, at mange først blev konfirmerede i en Alder af langt over 20 Aar, baade i Bonsacks og Agerbechs Tid, hvilket jo ikke er noget godt Vidnesbyrd om Oplysningens Standpunkt, men hvorvidt dette kan tilskrives Degnen, tør vi ikke afgøre; Hovedskylden maa dog vistnok søges i Ungdommens og hele Befolkningens Ulyst til at søge Oplysningens Goder. Hofmann havde i sin første Embedstid kun liden Føling med de Mennesker, han her kom til at

leve sammen med, og har vel derfor heller ikke følt megen Iver og Lyst til at oplyse og dygtiggøre den saa lidet interesserede Bondeungdom. Alligevel tør vi tro, at han har været baade en evnerig Mand og en duelig Lærer, hvad hans lange Lærervirksomhed i København, hvorved han vandt sig adskillige Velyndere, tyder paa; ligesom ogsaa hans Forberedelse af ikke faa unge Mennesker til Latinskolen og Studentereksamen stadfæster, at han ikke har været nogen Sinke i Vindenskerne, og endelig har vi jo hans Modstander Provst Terpagers Ord for, at han var en velstuderet Student. Af de unge Mennesker, som han forberedte, hvad han senere skriver, til Akademiet (Sorø) nævnes i Kirkebogen hersteds Johan Christopher Selchou, Brødrene Thim fra Kallehave — vistnok hans Hustrus yngre Brødre — og Præsten Plums Søn i Baarse, af hvilke førstnævnte 3 konfirmeredes her i Kirken, men han har muligvis havt flere, da han i et Brev af 25. Oktbr. 1772 til Biskoppen fra et af hans sidste Aar som Degn hersteds næst efter en Klage over sin Alder og Svaghed skriver: »Jeg har arbejdet som en ærlig Mand, saa længe jeg kunde, nu kan jeg ikke længer taale Kulden i Kirken og Besværlighederne ved Sognerejserne; jeg har undervist mine 8 Børn, saa de alle kunne skrive og regne Søren Mathiesens Regnebog«. Især omtaler han sin ældste Søn Tripeter Zibulon som et Vidunder i Lærdom, og roser sig af, at han har forberedt flere unge Mennesker til Akademiet — men, han fortsætter: »Hvad har jeg faaet for min Flid? — Fattigdom! En Bonde bliver rig ved sin Flid — jeg er bleven fattig«. Igennem hans mange Breve til Biskoppen viser han sig som en dygtig Stilist, og han skrev en baade fast og smuk Haandskrift.

I sine sidste Aar bønfalder han stadig Biskoppen om at anbefale saa en, saa en anden Student til Grev Thott, Gaunø, der som Kirkens Ejer havde Forslagsret til Præste- og Degnekaldet, til at blive hans Eftermand, for at han kan faa en lille Pension af Embedet; men først er det hans Sognepræst Radick, der modsætter sig, da han er bleven

enig med dennes Huslærer Studiosus Johs Krajberg om Embedets Overtagelse med Pension til ham — dog her gør han sig skyldig i en Usandhed, idet han i Brevet til Biskoppen af 6. Februar 1772 skriver, at Sagen er ordnet med Præstens Samtykke, hvad denne nægter paa Bispens Forespørgsel herom — og derfor langtfra tjener til hans Ære, hvis Forebringendet skyldes ham, men muligvis skyldes Krajberg.

Senere modsatte Grev Thott sig hans Ønske om at faa sin Svigersøn Skoleholder og Birkeskriver i Vejlø Ole Knudsen Normann til sin Efterfølger; han var en Søn af Degnen i Vejlø Knud Olufsen Normann, der var en højt agtet Mand i sin Stilling og meget afholdt af Greven, hvorfor han haabede, at det nok vilde lykkes at faa ham til Eftermand. Han tilskrev derfor Biskoppen et langt Brev i Oktober 1775, men denne Skrivelse er en mærkelig Blanding af Veklage og Spot. Saaledes skriver han bl. a.: »Min forrige Akkord med Studiosus Krajberg har ikke fundet Naade for Hans Excellence Grev Thotts Øre« — det synes heraf, at det hverken er Bispens eller Pastor Radichs Skyld, at Krajberg ikke blev hans Eftermand, men Grevens« — da vi ellers alle kunde være bleven hjulpet derved, medens jeg selv maa tage Bolig hos en Bonde og sende mine Døtre ud at tjene, og mine Kriditorer truer med Auktion af mine Ejendele«. Længere hen skriver han: »Jeg har skrevet et Værk til Grevens Bibliotek^{*)}, som jeg sender Bispens og beder Ds. Højærværdighed gennemlæse; jeg vil da, om det agtes værdigt til at trykkes, dedicere det, enten til Hs. Højgrevelige Excellence, Hs. Greve Otto af Thott, til Grevinden eller Marschalsinden^{**}) for at vise, hvad en forvoven Degn formaar i disse Skrivefrihedens Tider^{***}) til et Bevis for Fremtiden«. Sluttelig beder han Biskoppen

---

*) Grev Thott var en vældig Bogsamler og havde det største Bibliotek nogen Privatmand i Europa har ejet.

***) Grevens Datter, Enke efter Grev Rantzau, Marschalch og Amtmand over Vordingborg Amt.

****) Herved sigter H. til Trykkefrihedens Indførelse ved Struense.

anbefale hans Svigersøn til Greven, saa han kan blive min Successor — »saa vil det nok lykkes!« — Ak, det lykkedes dog ikke; der førtes en lang Forhandling derom, men af Brevene ses det, hvad Normann selv indrømmer, at »han havde liden Øvelse som Lærer, da han var oplært til Pen- nens Brug«, og da Hofmanns Haand havde været mod alle, var nu alles Haand mod ham.

Hans under saa stort Besvær og fattige Forhold opførte Degnebolig, som han i et af sine Breve ironisk kalder »Bruden med de mange Bejlere«, hvorved han vel nærmest tænker paa Embedets Indtægter, afbrændte 26de Juli 1775, og var sikkert ikke opbygget efter foranstaaende Brev til Biskoppen, hvori han taler om at maatte tage Bolig hos en Bonde og sende sine Døtre ud at tjene, og om den blev opført inden hans Død er tvivlsomt; thi han har ifølge Provst Ditzels Brev til Bispen af 2. August s. A. gjort Ansøgning gennem Provstiet om Brandhjælp af den geistlige Brandkasse, som Provsten foreslaar Bispen at nægte ham. Derimod oplyses ved Skiftet efter ham, at der var indkommet til Degneboligens Opførelse ved »Bækkenet foran Kirkens Døre« fra Stiftets Kirker 100 Rdlr. 55 Skill. og af Degne- nes Brand-Societet 142 Rdlr. 4½ Mark, ialt 243 Rdl. 31 Skill.; det oplyses tillige heri, at Arvingerne ifølge Loven af 8. Maj 1751 i Indløsningssum af Eftermanden tilkommer 100 Rdlr., men, anføres der, »da Hofmann skyldte de 90 heraf, bliver der heraf kun til Arvingerne 10 Rdlr., hvil- ken Restance til Brand-Societetet ikke tyder paa, at hans Formuesforhold har været gode.

Hofmanns økonomiske Forhold synes dog at have bedret sig en Del i hans sidste Aar, thi Auktionen efter ham indbragte 310 Rdlr., hvad Provst Ditzel i Indberet- ning om Skiftets Slutning til Bispen anfører »maa agtes i en saadan Bolig for meget«, og Hofmann angav endda, at der ved Branden brændte for 150 Rdlr.s Værdi af hans Ejendele; men selv hermed var det dog kun Halvdelen mod hvad en Bondegaard med Besætning, Inventar og Avlsred- skaber takseredes til i samme Aar ved forefaldende Skifte-

samling. Er hans Formuesomstændigheder bleven bedre, maa det vistnok skyldes hans anden Hustrues Dygtighed og Huslighed i Forening med Tidernes Opgang; thi, som foran anført, havde Tiderne i hans meste Embedstid været præget af Misvækst og Kvægdød, og dette ramte jo Embedsmanden dobbelt, baade i hans egen Bondebedrift og med Hensyn til Lønninger, da sikkert mange var ude af Stand til at betale ham disse. Mulig bar ogsaa hans første Hustrues mindre Dygtighed, tilligemed det store Børnetal, været medvirkende til hans i lange Tider usle Kaar, thi kan man slutte fra Døtrene tilbage til Moderen, har hun ikke været noget godt Eksempel for dem; særlig har den ældste, Cathrine, som i flere Aar styrede Hjemmet indtil hendes Giftermaal 1773 med Skoleholder Normann i Vejlø, erholdt et daarligt Vidnesbyrd i den Retning, da hun i Gaunø Thingbog af Ridefogden skildres som en i høj Grad »ødsel og urenlig« Kvinde.

Med sine Kolleger i Herredet levede Hofmann i bedste Forstaaelse, han holdt saaledes Omgang med Degnene Stilling i Baarse, til hvis Hustrues, Birgitte Kaalunds, Begravelse i Oktober 1745 han skrev et langt Ligvers, ligeledes med Degnen Klempe i Allerslev, Nøhr i Udby og Rhode i Kastруп, der alle var hans aandsbeslægtede Meningsfæller, og som forvoldte deres Sognepræster mange Fortrædeligheder; saaledes paaførte Klempe Pastor Jonge i Allerslev en langvarig Proces 1763—70 angaaende Tienden af nogle »Adeljorder« tilhørende Vordingborg Slot, men som dreves under Præstegaardsjorderne; og Pastor Runge i Udby klager i et Brev til Biskoppen af 19. Oktober 1754 over sin Degn Hans Nøhr og beder Bisen ved Embedsledighed forflytte sig til et andet Embede eller forskaffe sig sin Afsked, »da jeg ikke kan leve sammen med min fortrædelige Degn«. I disse sine Aandsfrænders Selskab var han den vittige og satiriske Fører; de betragtede ham ogsaa som saadan og delte troligt med ham hans Had til Provst Terpæger, hvad der bl. a. fremgaar af den foran omtalte Rundskrivelse af 1764, hvor deres Paategning er af samme Indhold og Form som Hofmanns.

I Striden med gl. Pernile Bisgaard tog Beboerne hendes Parti, og det er rimeligt nok, at der gik en Række Aar hen, inden de glemte ham hans Uretfærdighed mod hende, og da han »Københavneren« rimeligvis ikke kunde have mange fælles Interesser med dem, har Forholdet mellem dem været temmelig køligt. Tiden og Fattigdommen har imidlertid bøjet hans stolte Nakke, og da han saa mødte Medlidenhed hos dem overfor hans elendige Kaar og store Modgang i sin Kamp om Bygningshjælp, vandtes han snart helt og fuldt for dem og levede i bedste Forstaaelse med dem. Han var jo den vittige Mand i deres Sammenkomster og har ikke glemt at lade sit Vid eg sin Ironi spille, naar Lejlighed gaves; han var jo tillige den overlegne kundskabsrige Mand, en Pokkers Karl, der turde stille sig op baade mod Præst, Provst og Kirkeejer, det gav Respekt og skabte ham en anset Position. Han lærte at dele deres Sorger og Glæder, kunde skrive Sorgeskvad over deres Døde og Viser til deres Dotres Bryllup. Af sidste Slags skal vi anføre nogle Vers. Visen er fra et af hans sidste Aar og har ikke mindre end 17. Vers.

Det Dyd-Velædle Brudepar
 Brudgommen Christian Ludvig Johansen, Snesere,
 Bruden Kirstine Hansdatter
 ynskes paa deres Bryllupsdag, holden i Baarsøe,
 den 10de Julii 1772,
 Guds bestandige Naade og Velsignelse til deres Livs Ende
 af Husets ringe Ven og Tiener.

A. H.

1. Saa ser jeg da den ynskte Dag, som ret mit Hjerte glæder,
 Da Jomfru Stine med Behag gaar frem i Brudeklæder,
 I Brudeklæder, som enhver kan falde smuckt i Oje,
 Men indenfor den bedste er, som rettest kan fornøje.
2. En Klædning, som hver Tid og Sted giir lige god
 Parade,
 Som hun kan gaa og ligge med, dog den taer ingen Skade ;

En Klædning, som i Sol og Regn vèd icke af at falme
Og giver ej Forandringstegn i Køkkenrøg og Qvalme.

10. Hun selv, vor Brud, ej heller skal til nogen Tid for-
tryde
Sit udi Herren gjorde Vall, som intet nu kan bryde.
Jeg spaar, jeg tror, jeg ønsker det: Gud skal mit
Ynske høre!
Hvad mit? Jeg taler ikke ret: Gud skal vort Ynske høre.
12. Hver under hende derfor vel og ynsker hende Lycke,
Knapt findes en saa arrig Sjæl, som det ej vil samtykke.
Herpaa til Brudens kæreste Forældre jeg mig vender,
Som nu kan deres Datter se henstedt i gode Hænder.
13. Og fæsted til en Brudgom, som for hende nu vil blive
I deres Sted en Ven saa from, som Gud bedst vèd
at give.
Jeg vèd, de derved glæder sig med samtlig Slægt og
Venner;
Tillad jeg ogsaa glæder mig som Husefs Ven og Tiener.
15. Frisk op med Instrumenters Lyd, nu maa her drickes
Skaaler.
Hver taer sit Glas med Lyst og Fryd og til Behag
imaaler.
Vor Brudgoms Skaal først drickes maa: Gid han maa
leve længe
Og vel, saa at han ej skal staa i Modgang til at trænge.
16. Skænk nok et Glas! Drik Brudens Skaal: Gud hende
vil ledsage
Og gøre hendes Giftermaal lyksaligt alle Dage!
Et Glas endnu, og ingen vil vor Bruds Forældre
glemme,
Alt det, som de sig tage til, det vilde Gud selv fremme!
17. Skænk i paany! Familiens Velgaaende bør mindes;

Gid de maa have Gud til Vens, i hvor de er og findes!
 Hvad flere Skaaler man endnu kan have Lyst at dricke,
 Det kommer de nok selv i Hu, skønt de paa mindes icke!

Hofmann døde Juleaften 1775, 70 Aar og 5 Maaneder gammel og blev begravet i Kirken den 30. December lige til Lille Nytaarsaften.

Han var 2 Gange gift. Hans første Hustru var Elisabeth Magdalene Louise Thim, Datter af Skoleholderen i Ørslev ved Vordingborg, senere Degn i Kallehave, og han viedes til hende den 3. September 1737 i Frue Sogn i København uden foregaaende Troløvelse hjemme i Huset; hun blev begravet den 2. Juni 1758. Med hende havde han Børnene:

1. Tripeter Zibulon — Faderens Stolthed — født 1738, om hvem, trods hans Geni til Videnskaberne, intet vides, da han hverken blev Præst eller Degn, hvilket erfares af Wibergs Præstehistorie og And. Pedersens Sjællands Stifts Degne; muligt han har valgt sig en anden Livsstilling end Faderens »Iornestrøede Livsvej«.

2. Inger Cathrine, døbt Palmesøndag 1741, opnævnt efter Farmoderen, som bar hende til Daaben. Hun blev 22. Januar 1773 gift med Skoleholderen i Vejlø, Thingskriver ved Gaunø Birkething, Ole Knudsen Normann.

3. Hans, døbt 20. Februar 1743 og opnævnt efter Farfaderen; om hans senere Livsstilling vides heller intet.

4. Charlotte Amalie, døbt 6. Maj 1745, baaret til Daaben af Pastor Bonsacks Datter Dorothea; hun døde 1746.

5. Charlotte Amalie, døbt i April 1747, opnævnt efter Søsteren.

6. Frederica Jubilæa, døbt St. Hans Dag 1749, gift 1. Juli 1768 med Skoleholderen i Snese, Studiosus Johan Frederik Neumann, Degn i Nidløse i Decbr. 1771, hvor han døde 15. Oktober 1772 i yderlig Fattigdom.

7. Sofia, døbt 19. Søndag efter Trin. 1751.

8. Elisabeth Magdalene, født 1754, gift 1776 med Skoleholder Rasmus Bloch i Snese, senere i Baarse, 1782

Degn i Marvede-Hyllinge Sogne; hun døde 17. Juni 1798, han 8. Marts 1831, 92 Aar gl.

9. Johan Christopher, døbt 2. Søndag efter Paaske 1756.

Med sin anden Hustru Johanne Rasmusdatter Holst, til hvem han viedes i Allerslev Kirke ved Præsto, den 26. April 1759, havde han ingen Børn; hun blev begravet Mandag den 19. April 1770, 57 Aar gl.

Hermed har vi forsøgt at give en saa udtømmende Levnedsskildring af Degnen Hofmann, som det har været os muligt. Vi er jo alle i større eller mindre Grad «Børn af vor Tid» eller rettere et Produkt af den Tid og de Forhold, hvorunder vi har levet — og Hofmann ikke mindre Forlenet med gode aandelige Evner tog han en smuk Studenter-Eksamen og vandt Anseelse som Lærer under sin ret lange Lærervirksomhed i København, ja vandt sig Velyndere, saa han endog vakte Opmærksomhed paa de højeste Steder, hvorved han fik et godt Embede, men under Forhold, hvor han i det mindste i Førstningen lidet passede. Opblæst og vigtig af sine Evner og Velyndere troede han at kunne trodse sine Fordringer igennem ligeoverfor sine Foresatte, men maatte erkende, at det var ikke let at stampe imod Brodden. Denne Modgang i Forening med hans Fattigdom gjordø ham bitter og egensindig, især overfor sine Foresatte, saa han forspildte deres Gunst og fik dem næsten alle til Fjender. Derimod vandt han blandt Kolleger, der havde samme Syn paa Liv og Forhold, som han, en fremskudt Stilling, saa han stod som en Høvding iblandt disse hans fattige og tidt oversete Standsfæller. — Opvokset i Indbildningen om egen Dygtighed og Menneskeværd, øgedes denne stærkt ved Tidens Krav om lige Menneskerettigheder for rig og fattig, et Krav, som vel var ham medfødt, men som han og alle oplyste havde tilegnet sig gennem Voltaires og Rousseaus Skrifter, der dengang be-

skæftigede manges Sind. Han indsugede vel ogsaa gennem disse fritænkeriske Anskuelse, men forlod dog næppe helt »de gamle Kirkeveje«, hvad blandt andet ses af det foran anførte Bryllupsdigt. Det blev hans sørgelige Lod at henleve sit Liv som den fattige Landsbydegn trods hans gode Evner, ja berøvet det Sæt Menneskers Agtelse og Velvilje, han som ungt Menneske satte saa høj Pris paa — men som han selv i saa høj Grad forspildte. Hvor ganske anderledes kunde hans Liv have formet sig, om han havde kunnet vundet sig Velyndere i sin Virksomhed her ligesom i København, da var han ved sine Evner blevet den hædrede og ansete Mand i sin Stand, men hans Stejlhed passede ikke til Forholdene, hvorunder han kom til at leve. Man kan have Medlidenhed med ham for hans sørgelige Skæbne, men man kan ikke billige hans Trods og hans uartige Vid ligeoverfor sine Foresatte, om man end maa indrømme hans Begavelse og den Udholdenhed og Kraft, hvormed han kæmpede og ofte tilføjede sine Modstandere følelige Saar. Dette har givet Forfatteren heraf Anledning til at give ham Prædikaten: »En Pokkers Degn«.

Historisk Samfund for Præstø Amt i 1914—15.

Samfundets Medlemsantal er nu steget til 471. Bestyrelsen nærer det Haab, at Medlemmerne vil virke for yderligere Tilgang.

Af Bestyrelsens Medlemmer afgik efter Tur den 1. Januar 1914: Sognepræst Meinertsen, Mern, Kammerherreinde Oxholm, Rosenfeldt, og Landbrugsskolecjer R. Svendstorp, Ødum. Den førstnævnte genvalgtes; i Stedet for de to sidstnævnte, der ikke ønskede Genvalg, valgtes Provst Lassen, Vejlø, og Sognepræst Petersen, Karise.

For 1915 genvalgtes Amtmand Vedel som Formand, og Lærer Jensen, Snæsere, som Kasserer, medens Højskoleforstander Moritz Madsen, Broderup valgtes til Sekretær.

Aarsregnskabet for 1914 er bleven revideret af Sagsfører Fester og Amtsfuldmægtig Krarup og befundet rigtigt.

Aarets samlede Indtægt udgjorde 1062 Kr. 63 Ore, Udgiften 962 Kr. 3 Ore, saa at der til 1915 kunde overføres et kontant Overskud af 100 Kr. 60 Ore. Desuden indestod paa Kontrabog Nr. 20753 med Diskonto- Laane- og Sparebanken for Næstved og Omegn 410 Kr. 64 Ore hidrørende fra tidligere Aars Overskud.

Samfundet havde i 1914 udgivet sin 3die Aarbog og havde iaar afholdt 2 Foredragsmøder for Medlemmer med Familie. Det første Møde fandt Sted paa Gauno d. 16. Maj. Der var mødt henved 400 Deltagere, som med stor Interesse fulgte Magister O. Andrups Foredrag om Gauno's Historie. Derefter foreviste Hs. Excellence Lehnsbaron

Reedtz Thott Kirken og Slottets Indre med dets navnkundige Malerisamling.

Det andet Møde afholdtes den 26de September. Man samledes i Storehedinges mærkelige gamle Kirke, som forevist af Stiftsprovst Dr. Volf. Derefter kørte Deltagerne i Vogne, der var stillede til Raadighed af Egnens Beboere, til Gjorslev, hvor Magister Jensen fra Nationalmuseet gav en Oversigt over det stolte gamle Herresædes Historie. Efter at have beset Bygningen baade inde og ude, kørte man videre til Magleby Kirke og besaa denne under Lærer Henrichsens Vejledning.

Ogsaa denne interessante Udflugt til Stevns havde samlet et betydeligt Antal Deltagere. Samfundet skylder megen Tak saavel til Lehnsbaron Reedtz Thott og Godsejer Scavenius for udvist Gæstfrihed, som til Foredragsholderne og alle andre, der har bidraget til, at Møderne have kunnet iværksættes og bringe saa godt Udbytte for Deltagerne.

Litterære Bidrag til Aarbogen bedes indsendt til Formanden, Amtmand Vedel i Næstved. Honorar 20 Kr. Arket.

Næstved, den 27. November 1915.

A. Vedel,

f. T. Formand.

Medlemsliste.

- Aarup, Købmand, Næstved.
 Andersen, H. C., Grdr., Ellerødgaard, Vordingborg.
 -- Jens, Grdr., Snosere.
 -- Jens, Lærer, Roneklint, Præstø.
 -- L. Jacob, Sognerdfm., Snosere.
 -- Mejeribestyrer, Brandelev.
 -- P. H., Slagter, Storehedinge.
 -- Postmester, Kallehave.
 Andreasen, Redaktør, Næstved.
 -- Andr., Grdr., Alslev, Karise.
 Assens, Sognepræst, Hellested, Haarlev
 Axelsen, Redaktør, Køge.
 Baden, H. T., Lærer, Glumso.
 Bang, Sagfører, Præstø.
 Begtrup, E. W., Sognepræst, Holtug, Storehedinge.
 Beldring, fhv. Overlærer, Næstved.
 Bendtsen, H. J., Amtsforvalter, Stege.
 Berg, Læge, Karise.
 Berth, V., Enkefru, Næstved.
 Birksted, H. Olsen, Kbmd., Næstved.
 Bischoff, Sognepræst, Lillehedinge, Storehedinge.
 Bjerre, P., Lærer, Faarup, Lou.
 Blechingberg, Amtsforvalter, Næstved.
 Bluhme, E., Stiftsdame, Vallo.
 Boeg, Fysikus, Næstved.
 Bojsen, Frede, Højskoleforstander, Rødkilde, Stege.
 Bojsen-Møller, Enkefru, Farigmagsv. 312 København.
 Borch, Sognepræst, Næstved.
 Borre, Lærer, Næstved.
 Branning, Trafikassistent, Kallehave.
 Branth, Forpagter, Juellinge, Karise.
 Brun, Fr., Købmand, Vordingborg.
 Brødsgaard, Gartner, Vallo.
 Buck, pens. Lærer, Havnlev, Rødvig.
 Børner, Boghandler, Næstved.
 Borresen, Jørg., Gaardejer., Magleby, Klippinge.
 Bøttiger, Thiesen, Kbmd., Vordingborg.
 Carlsen, Otto, Grdr., Skørpinge, Rødvig.
 Caspersen, Jørg., Lærer, Roholte, Fakse.
 Christensen, Balthasar, Lærer, Storeh.
 -- Chr., Bygmester, Stege.
 Gartner, Gunderslevholm.
 H., Tømrer, Alslev, Karise.
 -- Jens, Rentier, Havnlev, Rødvig.
 J. H., Boghandler, Storehedinge.
 J. P., Lærer, Ring, Lundby.
 Christensen, Lærer, Taagerup, Karise.
 -- N. P., Bogtrykker, Næstved.
 -- N. P., Murer, L. Taarøje, Fakse.
 -- S., Lærerinde, Stubberup, Fakse.
 Christiansen, H., Murerm., Engelstrup, Rønnede.
 -- J., Grdr., Spjellerup, Karise.
 -- Johs. Grdr., Boelskærgd., Storeh.
 -- Johs., Lærer, Smerup, Karise.
 -- Skolefondskasserer, Næstved.
 Christoffersen, A., Gaardejer, Mern.
 -- Chr., Grdr., Enghavegaard, Borre.
 -- H., Forvalter, Dame, Stege.
 -- N., Brygger, Viemose, Mern.
 Clausen, pens. Lærer, Kronprinsesse-gade 9, København.
 Collet, Kammerherreinde, Rønnebæks-holm, Næstved.
 Cruse, Sygehuslæge, Stege.
 Dambæk, Sagfører, Præstø.
 Dam, Emil, fhv. Forstander, Brøderup, Tappernoje.
 Damgaard, K., Premierløjtn., Næstved
 Damsbo, L. M., Overlærer, Stege.
 Danø, V., Lærer, Vordingborg.
 Date, A., Lærer, Kongsted, Rønnede.
 David, Bestyrer, Damsholte, Stege.
 Dichmann, Lærer, Kindvig, Mern.
 Didriksen, H., Grdr., Mandemark, Borre
 -- D., Gymnasielærer, Charlottenlund.
 -- Jens, Læge, Gylling.
 -- Jørg., Grdr., Sønderby, Borre.
 Diederichsen, Borgmester, Næstved.
 Dreyer, Grdbst., Raarisegd., Thureby.
 Dyrlov, Lærer, Kjeldbylille, Stege.
 Elgaard, A. C., Lærer, Allerslev, Præstø
 Emborg, Organist, Vordingborg.
 Eriksen, Lærer, Køng, Lundby.
 Elvinge, O., Lærer, Strøby, Klippinge.
 Fester, Sagfører, Næstved.
 Frandsen, A., Grdr., Tybjerglille, Her-lufmagle.
 -- F., Hmd., Gjevno, Rødvig.
 -- Hans, Parcell., Tolstrup Vængegaard Stege.
 -- J. J., Grdr., Brandelevg. Brandelev.
 -- J. P., Grdr., Tolstrup, Stege.
 -- L. P., Grdr., Dysted, Olstrup.
 Frederiksborg Amts historiske Samf.
 Frederiksen, H., Sognef., Slimminge.
 Fugl, fhv. Bankdirektør, Vordingborg.
 -- caud. pharm., Vesterbg., 69¹ Kbh.

- Funch, A., Redaktionssekretær, Stege.
 Gjevnø, H. P., Sognepræst, Grevinge.
 — O., Førstelærer, Asnæs.
 Glahn, Sognepræst, Kongsted, Rønnede.
 Grand, P. M., Forstander, Brunsminde, Olstrup.
 Gregersen, Lærer, Rødkilde Privatskole, Stege.
 Groth-Hansen, Kbmd., Fakse Ladeplads
 Grønager, H. P., Grdr., Pollerup, Stege.
 Grønning, Murermester, Masnedsund.
 Gøtzsche, Adjunkt, Herlufsh., Næstved.
 Hage, A., Kammerh., Oremandsgaard, Mern.
 Hald, Johanne, Lærerinde, Myrup, Lou.
 Halse, Seminarieforst., Vordingborg.
 Hammerich, cand. jur., Stege.
 — Etatsraad, Villa „Iselin“, Vordingb.
 Hansen, A., Lærer, Valløby, Vallø.
 — B., Lærerinde, Masnedsund.
 — Carl, Skovf., „Udsigten“, Viemose.
 — E., Lærer, Vraaby, Haarlev.
 — Emil, Grdr., Lilbygaard, Mern.
 — F. L., Mejeribest., Ammedrup, Præstø
 — Frands P., Grdr., Kanderød, Thureby
 — Hans, Grdbst., Kjeldbylille, Stege.
 — Hans, Grdr., Taageby, Mern.
 — Hans, jun., Grdbst., Kastrup, Vdgb.
 — Henrik, Pclst., Snesere Overdrev.
 — H., Grdr., Landbrugskandidat, Næstelsø, Næstved.
 — H., Grdr., Præstebjerg, Dame, Askeby
 — H. Henr., Grdr., Remkolde, Vdgb.
 — H. J., Mejeribest., Sølperup, Tapp.
 — Hotelejer, Hunosøgaard, Borre.
 — H. P., Lærer, Lou.
 — H. P., Lærer, Ørslev, Vordingborg
 — I. C., Kbmd., Gørslev, Borup.
 — J. C., Mejeriejer, Bøgebjerg, Borre.
 — Jens, Gartner, Rødvig.
 — Jens, Grdr., Aversø, Haslev.
 — J., Lærer, Pederstrup, Lou.
 — J. P., Grdr., Sædder, Thureby.
 — Jørg. H., Godsforv., Gaunø, Næstved
 — Karen M., Gaardejerske, Klippinge.
 — Kr., Grdr., Pollerup Kuldgrd., Stege
 — L., Gaardejer, Tostrup, Stege.
 — L. P., Grdr., Fogedgd., Stensved.
 — Marie, Enkefru, Villa „Aaside“, Snesere.
 — M., Lærerinde, Raabymagle, Borre.
 — Niels, Grdr., Egedegr., Storehedinge
 — Niels, Købmand, Fakse.
 — Niels, Købmand, Næstved,
 — Otto, Lærer, Næstved,
 Hansen, P. Jørg., Grdr., Lenshøj, Klipp.
 — P., Lærer, Rislev, Næstved
 — P., Lærer, Stubberup, Fakse.
 — Preben, pens. Lærer, Karise.
 — R., Godsforvalter, Neblegaard, Mern.
 — Th., Sognepræst, Præstø.
 — Valdem., Kbmd., Sdr. Vestud, Borre.
 Harrekilde, J., Lærer, Herlufmagle.
 Haslund, Læge, Tappernøje.
 Peding, Erik, Lærer, Strøby Egede.
 Penningens, Christine, Lærerinde, Aalebæk, Borre.
 Henriksen, Carl, Lærer, Magleby, Storehedinge.
 Henriksen, L., Lærer, Bjælkerup, Storeh
 Bjørn-Henriksen, Anna, Frue, Ulfshale Stenbrud, Stege.
 Herbo, Lærer, Holme-Olstrup.
 Herskind, Sognepræst, Baarse, Præstø.
 Hjort, Lorentzen, Etatsraad, Roskilde.
 Hjortsø, P. L., Dyrslæge, Aaside, Snesere Hoffmann, Ritmester, Næstved.
 Howden-Rønnenkamp, Kammerherre, Næsbyholm.
 Huus, V., Købmand, Næstved.
 Hvidberg, Forp., Bredeløkke, Storehdg
 Hyllekvist, Lærer, Magleby, Borre.
 Horlyck, Sognepræst, Borre.
 Høyer, E. A., Hotelejer, Fakse.
 Industriforeningens Bibliothek, Kbh.
 Ingerslev, Distriktslæge, Præstø.
 Ipsen, Enkefru, Vordingborg.
 Jacobsen, P., Grdr., Alslev, Karise.
 — R. L., Lærer, Knudshøj, Vordingb.
 — Søren, Amtsraadsmedlem, Gjeldsted, Næstved.
 Jensen, And., Grdr., Kjeldbylille, Stege
 — Christoffer, Grdr., Sageby, Mern.
 — Crone, Lærer, Næstved.
 — Dagmar, Grdr., Tofthøj, Storehdg.
 — Dyrslæge, Alkestrup, Thureby.
 — Fanø, Lærer, Næstved.
 — Fr., Grdr., Tofthøj, Storehedinge.
 — Fr., Murermester, Stege.
 — Hans, Grdr., „Banken“, Haarbolle, Askeby.
 — Hans, Grdr., Gjevnø, Storehedinge.
 — Hartvig, Brygger, Lundby.
 — H., Gaardbest., Rosendalsvej, Fakse.
 — H., Grdr., Højerup, Storehedinge.
 — J. Chr., Overretssagfører, Næstved.
 — Jens, Grdr., Magleby, Klippinge.
 — Jens, Grdr., Toksværd, Olstrup.
 — Jens, Grdr., Tostrup, Stege.
 — Jens, Grdr., Aversø, Haslev.

- Jensen, Jens P., Gdb., St. Taarøje, Fakse.
 -- J. J., Dyrløge, Askeby.
 -- J. P., Gaardbest., Smerup, Karise.
 -- J. P., Gaardejer, Askeby.
 -- J. P., Grdr., Skallerup, Lundby.
 -- J. P., Lærer, Rødvig.
 -- Julie, Lærerinde, Borre.
 -- K., Mejeribest., Syd-Stevns, Rødvig.
 -- Konrad, Grdr., Budsene, Borre.
 -- L. C., Lærer, Rønnebæk, Næstved.
 -- L. P., Grdr., Pollerup Hovgd., Stege.
 -- Lærer, Lendemark, Stege.
 -- M., Sognepræst, Kjeldbymagle, Stege
 N., Grdr., Reinstrup, Fakse.
 -- Niels, Grdr., Kjeldbylille, Stege.
 -- O., Købmand, Sømark, Borre.
 -- Otto, Lærer, Klippinge.
 -- Oved Laurits, Grdr., Raabym., Borre
 P. E., Lærer, Snæsere.
 -- P. Lærer, Holsted, Næstved.
 -- R., Gaardejer, Ugedic, Præstø.
 -- R., Grdr., Varpelev, Haarlev.
 -- Sofus, Grdr., Raabymagle, Borre.
 -- Stevns, Herredsfuldm., Storehedinge
 -- Lærer, Hellsted, Haarlev.
 -- Søren, Grdr., Raaby, Storehedinge.
 -- Th., Lærer, Sprove, Askeby.
 -- V., Lærer, Mandemark, Borre.
 Jespersen, Godsforvalter, Nysø, Præstø.
 -- Klosterforvalter, Vemmetofte, Fakse.
 -- Proprietær, Aasidegaard, Snæsere.
 Johannsen, G., Købmand, Næstved.
 -- P. C., pens. Lærer, L. Faureby,
 Fakse Ladeplads.
 Johansen, Jens, Gaardejer, Lundby.
 -- Peder, Gaardejer, Valløby, Vallo.
 Juul, P. S., Skoleinspektør, Præstø.
 Jørgensen, Anders, Lærer, Ødum
 Landbrugsskole, Hadsten.
 -- Bankbestyrer, Vejle.
 -- H., Gaardbest., Tolstrup, Thureby.
 -- H., Kantor, Vordingborg.
 -- J., Gaardejer, Magleby, Klippinge
 Johs., Grdr., Vibede, Fakse.
 -- J. P., pens. Lærer, Herlufm., Her-
 lufmagle.
 -- Jørgen, Grdr., Haarlev.
 -- L., Husejer, Skørpinge, Rødvig.
 -- O. A., Lærer, Abildhøj, Præstø.
 -- Th., Sognepræst, Langebæk, Vdgb.
 Kaa, Th., Kantor, Præstø.
 Karlskjø, R., Grdr., Lyderslev, Storeh.
 -- Povl, Grdr., Gjevnd., Rødvig.
 Keller, V., Sagfører, Storehedinge.
 Kjær, M. C., Sognepræst, Volderslev.
 Knoth, C., Toldforvalter, Vordingborg.
 Knudsen, J., Skolebestyrer, Fakse.
 -- P., Købmand, Næstved.
 -- Th. Bang, Mejeribestyrer, Fakse.
 Kristensen, Lagerforvalter, Rødvig.
 Kristiansen, Sognef., Havnlev, Rødvig.
 Krøjgaard, S. P., Lærer, Aversi, Haslev.
 Kæstel, Louis, Lærer, Tolstrup, Vdgb.
 Kongsfeldt, Sognepræst, Magleby,
 Klippinge.
 Landsarkivet for Sjælland, Jagtvej Nr.
 10, København.
 Landsberg, Overretssagf., Storehedinge.
 Larsen, Anna, Lærerinde, Drustrup,
 Thureby.
 -- A. P., Grdr., Hammer, Lou.
 -- Chr., Lærer, Næstved.
 -- Chr., Sagfører, Næstved.
 -- C. Borre, Lærer, København.
 -- C., Lærer, Uglédie, Præstø.
 -- Gorm, Lærer, Magleby Realsk., Borre
 -- H. P., Grdr., Tostrup, Stege.
 -- J. Chr., Amtsraadsmedlem, Ebbeskov,
 Fakse.
 -- J. Chr., Grdr., Tybjerlille, Herlufm.
 -- J., Amtsraadsn., Enke, Frenderup,
 Stege.
 -- J. Chr., Kontrolassistent, Gammel-
 by, Karise.
 -- Jens, Enke, Karetmager Mern.
 -- Jens, Grdr., Smidstrup, Tappernøje.
 -- J., Hotelejer, Paaskebjerg, Herfølge.
 -- J. P., Ungkarl., Lundbytorp, Lundby.
 -- K. A., Skovf., Vemmetofte, Fakse.
 -- Krist., Grdr., Tostrup, Stege.
 -- L., Dyrehavegaard, Præstø.
 -- L., Grdr., Tostrup, Stege.
 -- L. K., Sognef., Holtug, Storehedinge.
 -- L. P., Røddinge, Stege.
 -- N., Grdr., St. Røttinge, Tappernøje.
 -- P., Gaardejer, Ørslev, Vordingborg.
 -- P., Grdr., Bonderød, Fakse.
 -- P., Mejeribest., Holme Mejeri, Borre.
 -- Th. A., Købmand, Præstø.
 -- Vilh., Bogh., Næstved Tid., Næstved
 Lassen, Godsejer, Høfdinggaard, Vdgb.
 -- Provst, Sognepræst, Vejle, Næstved.
 Lauritsen, H. T., Kordegn, Præstø.
 -- Th., Lærer, Kastrup, Vordingborg.
 Lichtenberg, M. de, Klosterfrøken, Vem-
 metofte, Fakse.
 -- Provst, Sognepræst, Valløby, Vallo.
 Lillelund, E., Enkefrue, Næstved.
 Lind, Sognepræst, Skelby, Næstved.
 Lomholt, Læge, Karise.

- Lomholt, Møller, Sædder, Thureby.
Lund, Asger, Grdr., Store Tvedegaard.
Herfølge.
— Kantor, Vallø.
Lunding, F., Klosterfrøken, Venmetofte
Fakse.
Lundqvist, Lærer, Borre.
Lundsgaard, Lærer, Højerup, Storeh.
Løve, Sognepræst, Damsholte, Stege.
Madsen, Jens, Grdr., Baarse, Præsto.
— M. A., Sognef., Ndr. Vindinge, Vdbg.
— Mouritz, Forst., Brøderup, Tappern.
— N. P., Grdr., Faarup, Lou.
— R. S., Mejerist, Druebro, Thureby.
Mathiesen, Overretssagfører, Næstved.
Mehlsen, Gaardfæster, Skovgrd., Fakse.
Mejnertsen, Sognepræst, Mern.
Merrild, Forpagter, Fakse.
Michelsen, J., Lærer, Ulse, Haslev.
— Møller, Rosenfeldt, Vordingborg.
Molke, E., Grevinde, Tryggevalde,
Haslev.
— H., Greve, Marienborg, Stege.
Mortensen, J., Lærer, Lund, Rødvig.
Mourier, G., fhv. Propr., Christinelund,
Præsto.
Myhre, B., Lærer, Masnedsund.
Møller, C. J., pens. Lærer, Storehedinge
— F., Læge, Borre.
— Tage, Sognepr., Højerup, Storeh.
Mørup, S., Sagfører, Næstved.
Nandrup, J., Købmand, Næstved.
Nielsen, Carl, Boghandler, Stege.
— Elias, Kantor, Stege.
— Hans, Muremester, Klippinge.
— H. P., Lærer, Gjelstød, Herlufmaale.
— H. P., Lærer, Gjørlev, Borup S.
— H. P., Sognef., Frøslev, Storehedinge
— H., Lærer, Øde Forslev, Haslev.
— Jens, Gaardejer, Lund, Rødvig.
— Karl, Sognef., Rislev, Næstved.
— Lars, Møller, Havnlev, Rødvig.
— Laura, Lærerinde, Fakse.
— L. P., Sognerdsfm., Boserup, Olstrup
— N. Juul, Gaardejer, Lund, Rødvig.
— N. Kr., Lærer, Ny Holsted, Næstved.
— N. R., Sogneraadsformand, Kjessen-
drup, Fakse.
— Karlshøj, Frue, Snesere.
— V. S. N., Toldassistent, Fakse Ladepl.
Norring, Sognepræst, Ringgive, Uhre.
Nøhr, A., Tiendegaarden, Borre.
— M. A., Grdr., Hjertebjerg, Stege.
— Strandskov, Redaktør, Næstved.
Ohlmann, Sognepr., Venmetofte, Fakse
- Oksen, Provst, Herfølge.
Olsen, H. P., Lærer, Storehedinge.
— Jens, Grdr., Magleby, Klippinge.
— L. P., Købmand, Næstved.
— Marie, Rentierske, Ulse, Haslev.
— N., Grdr., Gevnø, Rødvig.
— N., Hdlsmd., Stevns Højsk., Rødvig.
— Redaktør, Næstved.
Orland, Manufakturhandler, Præsto.
Oxholm, Kammerherreinde, Resenfeldt,
Vordingborg
Palsoc, Bogholder, Stege.
Petersen, Emil, Lærer, Dune.
— Anders, Grdr., Alslev, Karise.
— Anders, Smed, Lundby.
— Frederik, Lærer, Værløse, Fakse.
— Hans, Grdr., Alslev, Karise.
— Hans Kr., Købmand, Hammer, Lou.
— Hans, Gaardejer, Klippinge.
— H. C., Gartner, Flintemose, Bøgesø.
— H. Chr., Amsraadsmedlem, Renge,
Storehedinge.
— Henrik, pens. Lærer, ved Linden
133, København.
— H. P., Grdr., Enghavegaard, Ndr.
Vindinge, Vordingborg.
— Proprietær, Koster Færgegaard.
— I. A., Glarmester, Næstved.
— Jens, Gaardejer, Bjeverskov.
— J. P., Grdr., Nordgaard, Brandelev.
— Jens, Grdbst., Snesere Præstegaard.
— Lars, Grdr., Druestrup, Thureby.
— L., Lærer, Holtug, Storehedinge.
— L. A., Grdr., Fiskebæk, Brandel.
— L. P., Redaktør, Præsto.
— Lærer, Næstved, Næstved.
— M. P., Lærer, Lille-Næstved.
— Niels, Grdr., Sønerup, Thureby.
— P., Grdr., Lykkebæk, Klippinge.
— P., Overskovf., Damsholte, Stege.
— R., Amsraadsmedlem, Gaardejer,
Regnar, Enkefrue, Næstved.
— Budsebjerg, Køng.
— R. Johs. P., Grdr., Elmelunde, Stege.
— R., Sognerdsfm., Sipperup, Næstved.
— S., Sognefoged, Snesere.
— Th., Købmand, Næstved.
— V., Sognepræst, Karise.
— Otto, Grdr., Klokkekilde, Sværd-
borg, Lundby.
Pontoppidan, Sognepræst, Spjellerup,
Karise.
Poulsen, H. Fr., Grdr., Sneseregaard,
Snesere.
— Overlærer, Vordingborg.

- Preus, Amtstuefuldmægtig, Næstved.
 Qvist, Frk., Lærerinde, Smidstrup,
 Tappernoje.
 Rahbeck, Mejeriejer, Næstved.
 Rasch, Realskolebest., Damsholte, Stege.
 Rasmussen, Chr., Grd., Olsgd., Storeh.
 - C. R., Gaardfæst., Børsted, Thureby
 - Friskolelærer, Elmelunde, Stege.
 H., Grdr., Frøslev, Storehedinge.
 Julius, Murermester, Snesere.
 - M., Overlærer, Vordingborg.
 N., Grdr., Lille Taarøje, Fakse.
 - Ole, Grdr., Fredensdal, Fakse.
 Propr., Overdrevsgaarden, Præsto.
 - R., Grdr., Gammelby, Karise.
 Reedtz Thott, G., Baronesse, Fedgaard,
 Fakse.
 --- Lehnsharoon, Gauno, Næstved.
 Reinau, A., Sognepræst, Glumso.
 Repsdorph, Provst, Stege.
 Richter, Sognepræst, Vejen.
 - Borgmester, Stege.
 Rosen, E., Priorinde, Venmet, Kloster.
 Rosengardt, Købmand, Stege.
 Rosenkrantz, Baron, Liselund, Borre.
 - E., Baronesse, Liselund, Borre.
 - V. O. J. H., Baron, Uk. 13007, Ring-
 sted, 2. Batteri.
 Rosted, K., Redaktør, Stege.
 Rørbeck, Lærer, Kongsted, Rønnede.
 Rørdam, E., Bibliothekar, N. A. Han-
 sens Allé 5, Hellerup.
 Sabra, Oskar, Konsul, Næstved.
 Scavenius, A., Forpagterske, Sogaard,
 Storehedinge.
 - Godsejer, Gjorslev, Storehedinge.
 Kammerh., Gjorslev, Storehedinge.
 - Godsforvalter, Klintholm, Borre.
 Scheel, Mejeribest., Aaside, Snesere.
 Scheiding, Georg, Købmand, Karise.
 Schmidt, C., Lærer, Klippinge.
 Schmidt, C. V., Købmand, Næstved.
 - Lærer, Hammer, Lou.
 Schnack, Sognefoged, Aversi, Haslev.
 Schou, Maler, Vordingborg.
 Seidenfaden, Grdr., L. Taarøje, Fakse.
 - Enkefru, L. Taarøje, Fakse.
 Sehstedt-Juel, Stiftsdame, Vallø Slot.
 Sennels, Købmand, Masned Sund.
 Simony, Ellen, Klosterfroken, Venme-
 tofte Kloster.
 Skovgaard, Laur., Grd., Taageby, Meru
 Skov, Lærer, Haarlev.
 - P., Lærer, Abbednæs, Næstved.
 Sommer, H., Købmand, Næstved.
 Spang, Inspektør, Rosenfeldt, Vdgh.
 Spørsen, Borgmester, Vordingborg.
 - Sophie, Borgmesterinde, Vordingb.
 Stampe-Feddersen, Kammerherreinde,
 Upsalagade 18, København.
 Steinmann, B., Kammerherreinde, Ty
 bjerggaard, Herlufmagle.
 Stevns, O. J., Forstander, Kvissel.
 Struchmann, Kredsløge, Næstved.
 Suhr, Frk., Godsejerinde, Petersgaard,
 Langebæk.
 Svarre, E., Redaktør, Køge.
 - Søren, Redaktør, Køge.
 Svendstorp, N. R., Forst., Ødum Land-
 brugsskole, Hadsten.
 Søgaard, Johs., Overlærer, Næstved.
 Sørensen, Aug., Teglværksejer, Snesere
 - Kr., fhv. Grd., Poller, Kuldgd., Stege
 - Enkefru, Frøslev, Storehedinge.
 - Kr., Sognepr., Kastrup, Vordingborg
 Thillisch, Klosterfroken, Vallø.
 Thomsen, Th., Grdr., Frøslev, Storeh.
 Thrane, V. L., Købmand, Karise.
 Thune, Fr., Boghandler, Vordingborg.
 Tolderlund, H. J., Etatsraad, Næstved.
 Tudvad, J., Friskolelærer, Syd Stevns,
 Rødvig.
 Tybjerg, J., Redaktør, Næstved.
 Tidemand-Dal, Arkitekt, Næstved.
 Valeur, Sognepræst, Elmelunde, Stege.
 Vedel, A., Kammerh., Amtm., Næstved,
 Kammerherreinde, Næstved.
 - Kadet, Officersskolen, København.
 Vestergaard, Politiaffsistent, Kastrup,
 Vordingborg.
 West, L., Enkefrue, Næstved.
 Wichfeldt, E., Dekanese, Vallø Slot.
 Volf, Stiftsprovst, Storehedinge.
 Wroblevski, O., Boghandler, Nytorv 19,
 København.
 Wurr, A., Lærer, Eskildstrup, Rønnede.
 Zahle, Niels, Byfogedfuldm., Næstved.
 Ødum, Lærer, Næstved.

Indholdsfortegnelse.

1. Aargang (1912):

Sydsjælland under Svenskekrigen 1657—60 (Foredrag af Kaptajn <i>K. C. Rockstroh</i>)	Side 3
Monske Kirker (ved <i>Fr. Bojsen</i> , Rødkilde)	— 38
Optegnelser om Snégaards (Snigaards) Borg og Len (samlede af Lærer <i>Jensen</i> , Snesere)	— 87
Historisk Samfund for Præsto Amt's Tilblivelse	— 111
Vedtægter	— 112
Medlemsliste	113

2. Aargang (1913):

Præsto Amt og Søetatens Befalingsmænd i det 16. og 17. Aarhundrede (en personalhistorisk Oversigt ved Sognepræst <i>H. D. Lind</i> , Skelby)	Side 3
Præsterækken i Storehedinge Sogn (personalhistoriske Skildringer og Optegnelser ved <i>Johannes Volff</i> , Cand. theol.)	— 17
Monske Kirker (ved <i>Fr. Bojsen</i> , Rødkilde) Forts. fra 1. Aargang	— 49
Aarsberetning (ved Formanden).	— 83
Medlemsliste	— 84

3. Aargang (1914):

Trolddom i Næstved, en Hekseproces i Aaret 1601 (v. <i>Hugo Matthiessen</i>)	Side 3
Anders Bille til Søholm, Lensmand paa Møn i et halvt Aarhundrede (af Oberst <i>Axel Liljefalk</i>)	— 15
Monske Kirker (ved <i>Fr. Bojsen</i> , Rødkilde) Forts. fra 1. og 2. Aarg.	— 33
Landsbyskoler i Tryggevælde Amt for 1814 (af <i>Laurits Pedersen</i>).	— 85
Aarsberetning (ved Formanden).	— 114
Medlemsliste	— 116

4. Aargang (1915):

Præsten F. E. Bojsen (ved <i>Hans Didriksen</i>)	Side 5
Guldring fra Vikingetiden, fundet ved Rytsebæk paa Møn (ved Museumsinspektør <i>H. Kjær</i>).	— 32
Landsbyskoler i Tryggevælde Amt for 1814 (af <i>Laurits Federsen</i>) Fortsættelse fra 3. Aargang	— 35
Borgemester Mogens Tuessøns Badstue i Næstved, et lille Bidrag til Næstved Bys Historie (ved <i>Hugo Matthiessen</i>)	— 69
»En Pokkers Degn«, Albert Hansen Hofmann, Degn i Snesere fra 1737—75 (af Lærer <i>Jensen</i> , Snesere)	— 89
Aarsberetning (ved Formanden).	— 109
Medlemsliste	— 111

